

Üstad Cafer SUBHANI
Üstad Nasir Mekarim ŞİRAZİ

İKİ SURE

ÖRNEK EĞİTMEN ÖRNEK İNSAN

Çeviri
Resul Nur
Yunus Gürel

Başlarken

Bizim dünyada birer vazifeli memur olduğumuz muhakkaktır. Bir vazifeyle memur kılınan insanların sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk, yerine göre şekilleri belirlenmiş bir ibadet; yerine göre şekillerin ötesinde bir iç yönelmeyle Rabbimizi tanımak, tanımanın ötesinde muhabbetle sevmek, sevmenin de ilerisinde aşk ile bağlanmaktır. Bu kulluk çerçevesi içerisinde bizi burada vazifeli kılan o Zat'tan gelmiş yerine göre bir talimname; yerine göre bir teşvik ve terğib veya terhib ve tehdit pusulası, yerine göre de bir zikir, dua kitabı olan sözlere dökülmüş ve satırlara işlenmiş ilahi hitabı okumaktır.

Kur'an-ı Kerim'in ilahi kelimeler olarak büyüklüğü ve mükemmelliği, dost düşman kimsenin aksine ihtimal veremeyeceği bir hakikattir. İnsanoğlu birçok teknolojik gelişmelere imza atabilir fakat tüm bu ilerlemelerle birlikte insanlığını da kaybedebilir. Yüce Allah'ın Kur'an'ı Peygamber'ine (s.a.a) göndermesindeki en büyük gaye insanı insan yapmak ve onu hakiki anlamda kemaline ulaştırmaktır.

Bu eğitim hedefi doğrultusunda iki sure çok büyük önem taşımaktadır. Bunlardan biri Lokman Suresi diğeri de Hucurat Suresidir. Lokman ismi bize hep tıp ve şifayı çağrıştırır. "Lokman Hekim" diye nam salmış bu büyük si-maya dair kıssalar da, hep bu minvalde seyreder. Oysa Lokman Suresini

okuduğumuzda, karşımıza bambaşka bir Lokman tasviri çıkar. Bu surede, Lokman, kendisine hikmet verilmiş bir insan olarak anlatılır.

Surede, Lokman'ın oğluna, oğlunun şahsında tüm insanlara verdiği öğütler, bizim Lokman tasvirimizin ne kadar dar, ne denli sığ ve maddî kaldığını ispat eder mahiyettedir.

Oğluna verdiği öğüt, bu açıdan, gerek evlat ve aile belası çekenleri, gerekse kendi iç dünyasında nefis belası çekenleri manidar bir şifayla yüzyüze getirmektedir. Tüm nefsanî illetlerin, tüm kalbî ve ruhî marazların, tüm aklî yaraların en birinci sebebini bulmuştur Lokman; şirk. Tüm meselelerin özü, dört harften oluşan bu ürkütücü kelimede saklıdır. O yüzden, oğluna, verdiği ilk öğüt, “Şirkten sakınma” öğüdüdür. “Yâ buneyye, lâ tuşrik billâh!” “Yavru-cuğum, Allah’a ortak koşma, şirke girme!” tavsiyesinde bulunur.

Ardından, diğer ahlaki kötü özellikler, bu özelliklerden kurtulmanın yolları, yaşantıda dikkat edilmesi gereken hususlar ve en önemlisi de anne-babaya iyilik konularına değinmektedir.

Bu kitapta konu edilen bir diğer sure ise; Hucurat Sureidir. “Bütün ayetleri doğrudan sosyal hayata bakan sure hangisidir?” denilse hiç şüphesiz verilecek cevap Hucurat suresidir. Bu sure, ilk ayetinden son ayetine kadar, toplumsal hayatı yaralayan ve zehirleyen afaki ve enfûsî marazlara karşı kutsi ilaçlar sunmakta; bilvesile, müminin kuşanması gereken zihin ve ruh halini ders vermektedir.

Alaycılık, düşmanlık, suizan, tecessüs, gıybet, milliyetçilik gibi sosyal hayatı mahveden hallere karşı reçeteler sunan bu surenin, “Mü’minler ancak kardeşlerdir” mealindeki ayetin içinde bulunduğu sure olması da manidardır.

el-Mustafa Yayınları olarak hayatımızın her anı için birçok dersler çıkaracağımız bu iki sureyi sizlere ulaştırmanın sevincini yaşamaktayız. Umudumuz okuyucularımızın özellikle de gençlerimizin bu kitabı okuyarak hem ferdi ve hem de toplumsal gelişimi yakalaya bilmemizdir.

Bu kitabın sizlere ulaşmasına kadar çokça emeği geçen arkadaşlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi sunar ve siz değerli okuyucularımızın en güzel şekilde faydalanmasını ümit ederiz.

el-Mustafa Üniversitesi Türkiye Temsilciliği
el-Mustafa Yayınları

Birinci Sure

Lokman Suresinin Tefsiri

Örnek Eğitimci

Üstad Cafer Subhani

1.

Lokman Suresinin Özelliklerini Tanıyalım

Lokman suresi Mekki'dir ve Kur'ân-ı Kerim'in otuz birinci suresidir. Bu surenin otuz dört tane ayeti vardır. Tüm İslam müfessirleri bu surenin 27, 28 ve 29. ayetlerinin Medine'de diğer ayetlerinin de Mekke'de indiği hususunda ittifak etmişlerdir. Hatta diğer birçok Mekki surelerin ortak özelliği olan surenin başındaki ayetlerin kıyamet ve yaratılıştan bahsetmesi göz önüne alındığında bu üç ayetin de Mekke'de nazil olduğu söylenebilir.

Surenin Hedefleri

Hepimiz biliyoruz ki Kur'ân sureleri çeşitli içeriklere sahip muhtelif ayetlerden oluşmaktadır her surenin ayetlerinin hedef veya hedefleri vardır. Bu ayetler göz önünde bulundurularak o surenin hedefleri açığa kavuşturulabilir. Lokman suresinin otuz dört ayetinin ana hedefi şirk ve putperestlikle mücadele, insanların dikkatini Allah ve ahirete çekmektir. Bu surenin ayetle-

rini incelediğimizde şunu göreceğiz: Yaratılış esrarının açıklanması ve İsrailoğulları'nın büyük mütefekkir ve âlimi Lokman'ın nasihatlerinin söz konusu edilmesinin nihai hedefi bir olan Allah'a dikkat çekmek, şirk ve putperestliği ortadan kaldırmaktır. Lokman'ın Ahlakî ve içtimaî nasihat ve tavsiyeleri o kadar önemli ve yapıcıydı ki âlemlerin yaratıcısı, onun yüce fikir ve sözlerini bu surede en güzel saadete giden yol ve değerler olarak bize sunmaktadır. Çünkü bu surenin ayetlerinden bir bölümü onun hikmetli söz ve nasihatlerini barındırmaktadır. Bu hikmetlerinden dolayı Hekim Suresi de denilmiştir. Şimdi ayetlerin tefsirine başlıyoruz.

2.

Kur'ân'daki Mukattaa Harfleri Hakkında Bir Araştırma

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آلَمْ)1(۞ س

Tercüme

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

1- Elif-Lam-Mim.

Bu sure de Kur'ân'daki diğer yirmi sekiz suredeki gibi bir seri harflerle başlamıştır. Bu harflere müfessirler Fevatihu's-Suver ya da Mukattaa harfleri adını vermişlerdir. Yirmi dokuz surenin başlangıcında ilk ayet olarak geçen bu harflerin toplam sayısı (Elif-Lam-Mim-Sad-Ra-Kaf-Ha-Ya-Ayn-Ta-Ha-Gaf-Nun) on dördttür.

Müfessirler bu harflerin tefsirinde çeşitli tartışma ve görüşler ortaya atmışlardır. Biz bu görüşler arasından delilleri daha kuvvetli olan ve Masum İmamlar tarafından da teyit edilen bir görüşü alıp onu şerh edeceğiz.

Kur'ân Bu Harflerden Oluşmuştur

Bu harfler tehecci (hece hece, ayrı ayrı okunan) harflerinin birer örneği olarak bazı surelerin başında gelmiştir. Bu harflerin geliş nedeni ise şudur: Kur'ân-ı Kerim bu harflerden oluşmuştur. Tüm insanların karşısında aciz kaldığı bu sure ve ayetler işte bu maddelerden oluşmaktadır. Gerçekte Kur'ân-ı Kerim'in hammaddesi işte bu ve emsali olan harflerdir. Eğer Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in (s.a.a) kendi fikir ve düşüncelerinin ürünü olduğunu ve bu harflerle Kur'ân'ı oluşturduğunu düşünüyorsanız tüm yardımcılarınızı toplayarak hammaddesi harfler olan bu alfabe ile sizler de Kur'ân sureleri gibi bir sure getirin. Onun delil ve burhanını çürütün. Ama eğer tüm imkânlarla sahip olduğunuz halde Kur'ân karşısında aciz kaldıysanız bu durumda Kur'ân'ın beşer fikrinin mahsulü olmadığı, bilakis kendisine nazil olan ilahi vahiy olduğu hususunda izanda bulunmanız gerekmektedir. Usul olarak mucize ile sanatın farkı şudur ki peygamberler hedeflerine ulaşmak için oldukça sade vesilelerden yararlanmaktadırlar. Çok basit ve sade bir vesileyi harikulade ve beşer üstü bir hedefe ulaşmak için kullanmaktadırlar. Ancak sanatkârlar hedeflerine ulaşmak için insanların tümü için çok net olmayan oldukça karışık ve dakik vesilelerden yararlanmaktadırlar.

Hız. Musa'nın mucizesi ruhsuz ve cansız olan asası idi. Bu asadan her şey için hatta koyunlarını gütmek için bile yararlanıyordu. Mucize durumlarında da aynı basit ve sade vesileyi kullanmaktaydı. Herkes kuru bir ağacın yırtıcı bir hayvana dönüştüğünü kendi gözleriyle görüyordu. Hâlbuki Mısır'ın ünlü sihirbazları karışık yöntemler ve cıva ile dolu iplerden

yararlanıyordu. İnsanların büyük bir çoğunluğu bu teknikten bihaber idi. Hz. Peygamber (s.a.a) oldukça sade ve basit vesilelerle gökyüzüne çıktı. Hâlbuki astronotlar Apollolarla gökyüzüne çıkmakta veya aya adım atmaktadırlar. Bu uzay araçlarından bir tanesini yapmak için üç yüz bin insan beyni, yüzlerce elektronik aygıt, binlerce mühendis, teknisiyen, fizikçi ve kimyacı el ele vermektedir. Bir uzay gemisini havalandırmak için gerekli olan parçaları üretmek ve uyumlu bir halde çalışmasını sağlamak için yüzlerce aygıt ve araçlar çalışmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.a) daimi mucizesi olan Kur'ân da bu yolu takip etmiş ve en sade araçtan yani alfabeden yararlanarak çok yüce bir hedefe ulaşmıştır. Bu öylesine bir kitaptır ki aradan geçen on dört asra rağmen beşer onun gibi bir kitap meydana getirmekten aciz kalmıştır. Herkesin kullanımında olan bir vesileden öylesine bir kitap meydana getirmiştir ki kelimeleri vezinli, ölçülü ve çok yüce anlamlar içermektedir. Cümleleri düzenli, kelimeleri fesahat ve belagat ilminin yegânesidir. En yüce manalar, en güzel kalıplarda dile getirilmiştir. Öyle ki şimdiye kadar onun bir benzerine rastlanmamıştır. Yirmi dokuz surenin başında bu harflerin gelmesinin sebebi şudur: Ey insanlar! Bu Kur'ân'ın temel ve esasını bu harfler oluşturmaktadır. Elimde olan vesile sizlerin de elindedir. Bu kitabın benim kendi fikrimin mahsulü veya beşer fikrinin ürünü olduğunu düşünüyorsanız, bu vesileden sizler de yararlanarak Kur'ân sureleri gibi bir sure de siz yazın. Bu görüşün ileride söyleyeceğimiz üzere Kur'ânî dayanağının yanı sıra Masum İmamlarımızdan da hadis ve rivayetler nakledilmiştir. Şeyh Saduk (r.a) İmam Hasan Askerî'den (a.s) şöyle bir hadis nakletmektedir:

“Kureys ve Yahudiler Kur'ân'a iftira atarak onu sihir olarak nitelediler. Hâlbuki Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: “Elif-Lam-Mim. Zalikel Kitab” yani “Ey Muhammed! Sana nazil ettiğim bu kitap “Elif-Lam-Mim” (gibi) harflerden oluşmaktadır. Sizin dilinizde nazil olan bu kitap kendisiyle konuştuğunuz harflerden oluşmaktadır. Eğer bu iddianızda haklıysanız o zaman kalkın bir birinizle yardımlaşarak onun bir benzerini getirin.”¹

Sekizinci İmam Hz. İmam Rıza (a.s) Kur'ân hakkında bir başka hadiste şöyle bir cümle buyurmaktadır:

1 Tefsir-i Burhan c. 1 s. 34.

“Yüce Allah (c.c) Kur’ân’ı tüm Arapların konuştuğu harflerle nazil etti.”

Daha sonra şöyle devam ediyor:

“Tüm insanlar ve cinler bir araya gelip yardımlaşarak onun bir benzerini yazmaya kalksalar bile bunu başaramazlar.”²

Mukattaa harfleriyle başlayan yirmi dokuz surenin, Meryem, Ankebüt, Rum ve Kalem sureleri hariç diğer yirmi beş suresinde bu harflerin zikrinden sonra Kur’ân ve Kitap bahsi geçmektedir. Örneğin Bakara suresinde şöyle buyurmaktadır:

“Elif-Lam-Mim. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır.”

Âl-i İmran suresinde ise şöyle buyurmaktadır:

“Elif-Lam-Mim. Allah ki O’ndan başka ilah yoktur. Hayy ve kayyumdur. Sana Kitabı hak ve kendisinden öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi.”

Bu harflerle başlayan diğer birçok surede de aynı şey söz konusudur.

3.

İhsan Sahiplerinin Nişaneleri

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ (2) هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ (3) س

² Tevhid-i Saduk s. 162.

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾
أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Tercüme

- 2- Bunlar o çok hikmetli Kitab'ın âyetleridir.
- 3- İyilik ve güzellikte bulunmayı (faydalı iş yapmayı) huy edinenlere doğru yol ve rahmettir.
- 4- Onlar; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren kimselerdir. Onlar ahirete de kesin olarak inanırlar.
- 5- İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve işte onlar kurtuluşu erenlerin ta kendileridir.

Kur'ân ayetlerinin incelenmesi sonucu açıkça ortaya çıkmaktadır ki İslam dinî evrenselidir ve dinlerin en sonuncusu ve bu dinin peygamberi ise peygamberlerin sonuncusudur. Bu konuda Kur'ân'da oldukça fazla ayet mevcuttur. Bunlardan sadece iki tanesini naklediyoruz.

“De ki: “Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümrانlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim.”³

Bu ayet açıkça İslam dinin evrensel olduğunu ve belli bir bölgeye ihtisası olmadığını vurgulamaktadır.

“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve nebilerin sonuncusudur.”⁴

Allah (c.c) onun risaletinin evrensel oluşunun ispatı için onun kitabı (Kur'ân) hakkında konuşurken onu tüm insanların kılavuzu olarak tanıtmaktadır.

“Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmaya açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır.”⁵

³ Araf, 158.

⁴ Ahzab, 40.

⁵ Bakara, 185.

Bu ve benzeri ayetler Hz. Peygamber'in (s.a.a) risaletinin umumi ve evrensel olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta Kur'ân'ın hidayet ve kılavuzluk olan manevî feyzi bile belli bir gruba mahsus değildir. Ama mevzu bahis konusu olan ayetlerden üçüncüsü açıkça şöyle buyurmaktadır: Kur'ân'dan faydalanan tek grup ihsan sahipleridir. Nitekim şöyle buyurmaktadır:

“İhsan sahiplerine bir hidayet ve bir rahmettir.”

Şimdi akıllara şöyle bir soru gelmektedir: Eğer Kur'ân'ın manevî feyzi çok geniş kitlelere ve umuma yönelikse mevzu bahis edilen ayette bu feyiz neden sadece ihsan sahiplerine mahsus kılınmıştır? Aslında bu sorunun cevabı oldukça açıktır; Kur'ân herkesin hidayeti için nazil edilmiş saadet reçetesidir. Hz. Peygamber'in (s.a.a) gönderilmesinin hedefi de sadece budur. Ancak sadece kendisini hidayete açıp istifade etmeye hazır olan grup bundan faydalanabilir. Kur'ân'ın, hidayet olmaya hazır olmayan ve bundan istifade etmek istemeyen hiçbir ferde faydası olmayacaktır. Örneğin: Allah'ın rahmeti olan yağmur dağa, taş ve çöle yağmaktadır. Bu yağmurdan tarlasını ekin için hazırlayan çiftçiden başkaları da istifade etmektedirler. Buna göre şöyle söylememiz doğru olur; Kur'ân herkesin hidayeti için nazil olmuştur. Zira Kur'ân'ın nüzul sebebi tüm insanların hidayet bulmasıdır. Diğer taraftan şöyle söylememiz de doğrudur: Kur'ân'ın hidayetinden sadece ihsan sahipleri faydalanmaktadır. Özetle; hidayet bulmaya hazır bir grup olsa da Kur'ân'ın nüzul sebebi herkesin hidayet bulmasıdır.

Bu esasa göre Allah'ın Kur'ân'ı neden sadece iman sahipleri için şifa ve rahmet kaynağı beyan etmektedir sorusunun cevabı da ortaya net bir şekilde çıkmaktadır.

“Biz Kur'ân'ı müminlere şifa ve rahmet olarak indiriyoruz.”⁶

Kur'ân bireysel ve toplumsal hastalıklara şifa ve kurtuluş kaynağı olduğu gibi tüm insanlar için rahmet kaynağıdır. Ancak bundan sadece faydalanmaya amade olanlar istifade etmektedir. Ancak hazır olmayanlar sadece istifade etmemekle kalmayıp Kur'ân ayetlerini duymaları ve haktan yüz çevirmeleri hasebiyle ondan daha da uzaklaşmaktadırlar. Nitekim Allah (c.c) bir ayette şöyle buyurmaktadır:

⁶ İsra, 82.

“Biz Kur’ân’da sözü türlü biçimlerde anlattık ki, düşünüp anlasınlar. Fakat bu, onların sadece kaçışlarını artırıyor.”⁷

İşte bu nedenle Kur’ân, kendisini iman sahipleri için şifa ve rahmet kaynağı olarak niteledikten sonra zalim ve imanı olmayan kimselerin zarar ve ziyan göreceklərini açıkça beyan etmektedir. Zira Kur’ân açık delillerle yoldan sapmış kimselere hücceti tamamlamış ve kıyamet günü onların dillerini bağlamıştır. Artık kıyamet günü, “İlahi! Bizi mazur gör, biz görev ve mükellefiyetlerimizi bilmiyorduk” diyemeyecekler. Zira onlara şöyle bir hitap gelecektir:

“Allah, ‘Evet, öyle. Ayetlerimiz sana geldi de sen onları unuttun. Aynı şekilde bugün de sen unutuluyorsun’ der.”⁸

Kur’ân-ı Kerim bir kez daha başka bir ayette bu hakikati açıkça beyan etmektedir.

“Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fasıkları saptırır.”⁹

Mevlana bu gerçeği bir misal ve örnek şeklinde şöyle açıklamaktadır:

“Kur’ân kuyudaki ip gibidir. Bir kısım bu ip vesilesi ile kuyudan çıkar diğer bir grup ise bu iple kuyunun içine iner. Bu ipin suçu değildir. Bilakis suç ipi yanlış kullananındır...”

Nükteler

1- İkinci ayette **“Hikmet dolu kitap”** diye bahsedilmektedir. Hepimiz biliyoruz ki hekim, Allah’ın sıfatlarından biridir. Kur’ân-ı Kerim defalarca Allah’ı bu sıfatla nitelemektedir. Hekim, her işi belli ilkeler ve belli bir hedef doğrultusunda yapan ve boş işlerden uzak duran demektir. Ancak bu ayette Kur’ân’ın kendisi bu sıfatla nitelenmiştir. Bunun sebebi ise Kur’ân’ın makamının yüceltilmesidir; öyle ki sanki kendisi hekimdir ve konuşmaktadır.

2- Ayette ihsan sahipleri aşağıdaki üç sıfatla beyan edilmişlerdir:

⁷ İsra, 41.

⁸ Taha, 126.

⁹ Bakara, 26.

A- Namazlarını dosdoğru kılanlar.

B- Zekâtı verenler.

C- Ahirete kesin olarak inananlar.

Ahret gününe iman, dinî terbiyenin temeli ve tüm semavi kanunların icra garantisidir. İhsan sahiplerinin sıfatları bu üç sıfatla münhasır değildir. Tüm sıfatlar arasından en üstün sıfatlar seçilerek zikredilmiştir. Yani kimde bu üç sıfat bulunursa aslında ihsan sahiplerinin tüm sıfatlarına sahiptir. Beşinci ayette ise şöyle bir sonuç alınmaktadır. Mezkûr sıfatlara sahip olanlar gerçek hidayet bulanlar ve gerçek hidayete kavuşanlardır. Nitekim şöyle buyurmaktadır:

“İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.”¹⁰

4.

Sağlıksız Oyalanmalar

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِ لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا
أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾

¹⁰ Bakara, 5.

Tercüme

6- İnsanlardan öylesi vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve o yolu alaya almak için, eğlencelik asılsız ve faydasız sözleri satın alır. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.

İslam tarihi şahitlik etmektedir ki Hz. Peygamber'in (s.a.a) muhalifleri çeşitli yol ve yöntemler kullanmışlardır. Onların kullandığı yöntemlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

A- İftira; onlar şair, kâhin, deli ve sihirbaz gibi iftiralarla onun sözünün nüfuzunu kırmak istediler. Ama İslam'ın gözle görünür bir şekilde çeşitli sosyal sınıflar arasında yayılması şunu gösterdi ki o, bu tür iftiralarla kirletilemeyecek kadar yücedir.

B- İnananlara eziyet; işkence ve Hz. Peygamber'e (s.a.a) inananları katletmek, onun sözünün nüfuzunu kırabilmek adına kullandıkları bir yöntemdi. Ancak ona tabi olanların tüm eziyet, işkence ve tehditlerine karşı sebatla direnmeleri Kureyş ileri gelenlerinin şaşkınlığa düşmelerine neden oldu. Öyle ki Ebu Süfyan şöyle söylemektedir: "Ben hem Rumları hem de Kisra'yı gördüm. Ancak Muhammed'in tebaası arasındaki azametini, onun hedeflerinin gerçekleşmesi için gösterdikleri fedakârlıkları hiçbir yerde görmedim."

C- Arapların meşhur edebiyatçılarının daveti; onlar Kur'ân vahyinin yarattığı olağanüstü cazibeden dolayı şaşkınlık içindeydiler. Kur'ân ayetlerini dinlemek için insanların dizlerini kırıp oturmalarının nedeni olarak geçmiş kavimlerin kıssalarının anlatılması olduğunu sanıyorlardı. Bu nedenle Arapların büyük edebiyatçılarından Nadr b. Haris belli bir program dâhilinde cadde ve sokaklarda İran kahramanlarının hikâyelerini anlatmayı kararlaştırdı. Bu yolla insanları Hz. Peygamber'e yönelmekten alıkoymak istiyordu. Bu yöntem öylesine aptalcaydı ki Kureyşliler bile onu dinlemekten sıkılıp etrafından uzaklaştılar.

Onların Hz. Peygamber (s.a.a) ile muhalefeti sadece bahsedilen yöntemlerle sınırlı değildi. Tevhit meşalesini söndürebilmek adına çeşitli yolları denediler. Bunların büyük bir kısmına "Ebediyet Nuru" adlı kitabımızda değinmiştik. Mevzubahis olan ayet Nadr b. Haris'in izlemiş olduğu yöntemi tenkit etmek adına nazil olmuştur.

Nadr bir tüccardı. Bazen İran'a yolculuk eder ve İranlı ünlü edebiyatçı-

larla buluşurdu. Bu sırada Zaloğlu Rüstem ve İsfendiyyar'ın hikâyelerini de öğrenmişti. Bir seri roman ve hikâye kitabı satın almıştı. Mekke'ye döndüğü zaman halkın Kur'ân'ı dinlememesi için toplantılar yaparak hikâyeler anlatıp onları eğlendirerek şöyle söylerdi:

“Eğer Muhammed Ad ve Semud kavimlerinin kıssalarını anlatıyorsa ben de Zaloğlu Rüstem ve İsfendiyyar'ın hikâyelerini anlatıyorum.”

Nükteler

1- Nadr kendi sapkın hedefleri için bu tür hikâyeleri öğreniyor ve bu konu ile ilgili kitapları satın alıyordu. Nitekim ayet şöyle buyurmaktadır:

“İnsanlardan öylesi vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve o yolu alaya almak için, eğlencelik asılsız ve faydasız sözleri satın alır.”

2- Sadece o sapkın değildi. Bilakis bir grubu da farkında bile olmadıkları halde hak yolundan alıkoymaktaydı. Onların kalp ve ruhları batıl sözlerle doluyordu. Artık ilahi ayetleri duyacak fırsatları kalmıyordu. Nitekim şöyle buyuruyor:

“...bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve o yolu alaya almak için...”

3- O, kendi tabiriyle “Eğer Muhammed Ad ve Semud kavimlerinin kıssalarını anlatıyorsa ben de Zaloğlu Rüstem ve İsfendiyyar'ın hikâyelerini anlatıyorum.” diyerek Kur'ân'ı alaya alıp baştanbaşa hikmet dolu olan Kur'ân ile roman ve hikâye kitaplarını bir tutuyordu. Nitekim şöyle buyuruyor: **“...o yolu alaya almak için...”** Bizim asrımızda Kur'ân bu ayette **“...asılsız ve faydasız sözler...”** kelimesinin üzerinde durmaktadır. Bu nedenle bu kelimenin anlamını çok iyi bilmemiz yerinde olur. Ayette geçen orijinal haliyle “lehv” kelimesi Arap lügatinde “alıkoymak ve meşgul etmek” anlamındadır. İnsanı hak ve hakikatten alıkoyan her söz, kelim, iş veya eyleme lehv denir. Var olan şey alıkoymasındır. Bazen bir kelamın veya sözün içeriğine denir ve bazen de başka bir şeye denir. Örneğin bizleri haktan alıkoyan servet toplamak, şehvette ifrat ve benzerlerine de lehv denir. Kur'ân şöyle buyuruyor:

“Çokluk yarışı, sizi oyaladı.”¹¹

Buna göre insanı hak ve hakikatten alıkoyan her şey Kur'ân lügatinde

¹¹ Tekasur, 1.

“lehv” olarak nitelenmektedir. Eğer bu oyalayıcı veya alıkoyan şey bir söz veya hikâye ise bu durumda da sonuna “Hadis” kelimesi de eklenerek “Lehvu’l-Hadis/Faydasız ve asılsız söz” şeklini alır. Bu durum dışında sadece “Lehv” kelimesi kullanılır. Gençlerimize iffetsizlik ve katillik aşıl原因an aşk ve cinayet dizileri ve romanları “faydasız ve asılsız söz” ayetinin en çarpıcı örnekleridir.

Nadr b. Haris insanları iman etmekten alıkoymak için İran efsanelerini anlatıyordu. Günümüz yazar ve yayınevleri ise aşk ve cinayet romanlarıyla gençleri yoldan çıkarmak ve fuhuşun yayılmasını sağlamak hedefini gütmektedirler. Eğer böyle bir hedefleri yoksa bile farkında olmadan genç neslin Ahlakî çöküntüsüne neden olmaktadırlar. Bu yolla topluma verilen zarar Nadr b. Haris’in anlattığı hayal mahsulü İran efsanelerinin zararlarından kat kat fazladır. En azından cinsel istismar ve cinayet tekniklerinden uzaktı. Televizyon ve sinemalarda gösterilen yoldan çıkarıcı müptezel filmler, şehvet sınırlarını zorlayan sahneler vs. bunların tümü “Faydasız ve asılsız söz” hükmündedir. Tüm psikologlar cinayet ve cinsellik içeren filmlerin, fuhuş ve cinayet oranlarının yükselmesinde tamamen müdahil olduğunu bildirmektedirler. Birçok suçlu jüri önüne çıktığında açıkça şunu itiraf etmektedirler ki sinema ve filmlerde öğretilen cinayet tekniklerinden etkilenmektedirler.

İslam, hiçbir zaman bilimsel, Ahlakî ve sağlıklı filmlere muhalif değildir. Günümüzde film, eğitim ve öğretimin en büyük araçlarından biridir. Medeni toplumlarda bu araç doğru bir şekilde kullanılmaktadır. Bir anne izlemiş olduğu bir veya iki filmle çocuklarının beslenme ve eğitimi hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Ancak ne yazık ki böyle bir sinema hakikatte mevcut değildir. Nadiren bilimsel ve Ahlakî bir film de yayınlasalar ona da o kadar yama ekliyorlar ki muhakkak bir takım yanlış işlerle iç içe bir hal alıyor.¹²

Söz konusu ayette lehv’in bir çeşidi olan lehvu’l-hadis haram kılınmış ve bu suçu işleyenler de aşağılayıcı bir azapla tehdit edilmişlerdir. Fakat dikkat edilmelidir ki boş, batıl, Allah’ın sözlerini dinlemeye ve hak yolda ilerlemeye engel teşkil eden hikâyeler, lehv olduğu için haramdır. Bu tür hikâyeler, hikâye olma sebebiyle haram kılınmamıştır. Çünkü öğretici ve yapıcı kıssaları dinlemek haram olmadığı gibi aksine eğitim yöntemlerinden de biridir. Diğer bir ifadeyle, ele aldığımız bu konuda lehvu’l-hadis’in haram olma nedeni

¹² Lehv’in makine hayatında yaygınlaşması.

lehv olma yönü ve hakikatleri dinlemekten alıkoyma yönüdür. Hikâye olma yönü değil. Hikâye, lehv'in yer aldığı bir yer konumundadır. Dolayısıyla hikâye dışında nerede lehv gerçekleşirse mutlaka haramdır. İşte bu yüzden İslam âlimleri, ele alınan bu ayetten yola çıkarak ğina'yı haram bilmiş ve şöyle demişlerdir:

Eğlence ve ayyaşlık meclislerine uygun olan her türlü müzik ve şarkı, insanı hak ve hakikatten alıkoyan bir lehv olması nedeniyle haramdır. Kur'ân ayetinin, hadisın veya öğretici bir şiirin böyle bir müzik eşliğinde okunduğunu farz etsek dahi haramdır. Ğina ile okunan Kur'ân ayetinin veya öğretici bir şiirin lehvu'l-hadis olmadığı bellidir. Yani sözün kendisi ve içeriği lehv değildir. Çünkü ya Kur'ân'dır ya da öğretici bir şiir. Ancak sözün söylenme şekli insanı haktan ve hakikatten alıkoyan bir lehv'dir. Ne zaman böylesine bir müzikle beraber insanın şehvani duygularını harekete geçirecek sözler kullanılsa, sözün içeriğinin lehv ve haktan alıkoyucu olmasının yanı sıra sözün söylenme şekli de ğina ile beraber olması nedeniyle lehv'dir. Müzik aletlerinin çalınması her ne kadar sözsüz olsa da lehv'ul hadis olmamasıyla birlikte lehv için en açık örneği teşkil etmektedir. Çünkü bu müzikleri dinlemek insanı, Allah'ın ayetlerini dinlemekten, yaratana ve kıyameti düşünmekten ve yine diğer insani görevlere dikkat etmekten alıkoymaktadır.

Asrın Belası; Müzik

Asrımızın belalarından biri de müziktir ve yaygınlaşmasıyla birlikte artık çeşitli şekillerde her eve girmiş bulunmaktadır. Birçok değerli okuyucunun müziğin zararlarından haberdar olma isteğinden ötürü burada müziğin zararlarına azda olsa değineceğiz. Müzik çeşitlerinin olağan üstü bir şekilde yaygınlaşmış olması birçok insanın bu hususta doğru düşünmesine engel olmakta ve bir şey yaygınlaşmışsa sakıncasız bir şeydir kuralı üzere müziğin kötü sonuçları hakkında araştırma yapmaya yanaşmamasına neden olmaktadır. Ancak gerçekçi kimseler hiçbir zaman bu kadarıyla yetinmemekte ve hakikate ulaşmak için bir şey ister yaygın olsun ister olmasın onu araştırmaktan geri durmamaktadır. Müzik birkaç açıdan incelenebilir:

1- Müziğin Bedene ve Sinir Sistemine Verdiği Zararlar: Kolombiya üniversitesi profesörü Dr. Wolf Adler bu konuda şöyle demiştir:

“En güzel ve gönlü en çok okşayan müzik melodileri, insan sinirleri üzerinde en yıkıcı sonuçları doğuran müziklerdir. Özellikle havanın sıcak olduğu

zamanlarda sonuç çok daha kötü bir hal almaktadır.”

Meşhur Fransız fizyolog ve biyolog Dr. Alexis Carrel bu konuda şunları yazmıştır:

“Nefsânî istekleri vahşice tatmin etmek önemli gibi algılanabilir. Fakat hiçbir şey, bu doğrultuda geçen bir hayat kadar mantıksız değildir. Alkol ve düzensizliğe alışmak, sonuçta genel anlamda aklın azalmasına neden olmaktadır. Şüphesiz ki sinema ve radyo bu düşünce krizinde pay sahibidirler. Genel olarak müziği, uyuşturucular kategorisinde bilmek gerekir. Çünkü onun uyuşturuculuk özelliğinin sonuçları hiçbir şekilde inkâr edilemez. Uyuşturucunun da çeşitleri vardır. İnsan çeşitli yöntemlerle sinirlerini uyuşturabilir. Bu, bazen yeme yoluyla olur. Alkollü içecekler insan sinirleri üzerinde şiddetle uyuşturma meydana getirir ve insanın diğer konulardan habersiz kalmasını sağlar. Bazen uyuşturma işlemi burun yoluyla gerçekleşir. Tıpkı eroin tozunun burundan alınıp belli bir süre sinirlerin uyuşturulması gibi. Uyuşturulmaya ihtiyacı olan hastalar için de damardan uyuşturucu verilmektedir. Bazen de kulak yoluyla gerçekleşir. İşte bu da uyuşturma işlemidir. Müzik dinlemek insan sinirleri üzerinde uyuşturucu etkisi bırakmaktadır. Bazen bu etki o kadar fazla oluyor ki, insanı normal halinden çıkarıp şaşkına dönmüş kimselerin durumuna getirerek dikkatini bir takım maddî ve manevî şeylerden uzaklaştırıyor. Bu husus dikkate alındığında müziğin uyuşturucudan başka bir şey olmadığını ve uyuşturucunun bütün zararlarına veya birçok zararlı sonucuna haiz olduğunu tasdik edeceksinizdir. Zaten insanların fevkalade zevk almalarının nedeni de müziğin uyuşturucu özelliği taşımasıdır. Bazen bu uyuşturucu o kadar etkilidir ki insan anormal hareketler yapacak kadar aklını yitirir. Mesela müziğin uyuşturuculuğu arttıkça, insan doğru karar verme özelliğini yitirir. İyiyi ve kötüyü olması gerektiği gibi derk edemez. Normal zamanlarda yapmayacağı ve kendisine yakıştırmadığı hareketleri müziğin esrarengiz cazibesinin etkisi altına girdiğinde ve akli müziğin çekiciliği karşısında esir düştüğü sırada hiç çekinmeden yapar ve bunun kötü sonuçları hakkında en küçük bir endişe dahi duymaz.”

Sözümüzün bu bölümü hakkında örneğe ihtiyaç olduğunu zannetmiyorum. Çünkü akli başında her insan, toplu yapılan dansların ve gece vakitlerinde birbirine yabancı kadın ve erkeklerin eğlence meclislerinde müzik eşliğinde birlikte dans ettiğini, müziğin onların aklının üstüne bir perde çektiğini ve insana yakışmayacak şeylerin onlar için çok kolay olduğunu bilmektedir.

Bundan daha büyük bir uyuşturucu olabilir mi? İnsan müzik melodilerinin etkisi altına girdiği vakit sinirlere bir rehavet ve gevşeklik hâkim olur ve karanlık gözlerinin önünde şehvetperestlikten, şarkı söylemekten ve cinsellikten başka bir şey canlanmaz. Aklının üstüne öyle bir perde çekilmiştir ki artık merhamet, mürüvvet, iffet, hayâ, emanet, eşitlik, kardeşlik, yücelik, çalışıp çabalama ve hedef doğrultusunda mukavemet gibi mukaddes değerler unutulur gider. Daha ilk zamanlardan itibaren alkolün ve müziğin şehvetperest kadın ve erkekler için en büyük eğlence aleti olduğu ve sinirlerini uyuşturmak için bunlara başvurdıkları tartışma götürmeyen bir konudur. Evet, İslam dinî asla insana doğal zevkleri yasaklamamıştır. Ancak sinirleri uyutup şehveti tahrik ederek elde edilen ve insanı normal halinden çıkaran geçici zevklere de müsaade etmemektedir.

2- Müziğin Ahlakî Zararları: Ahlakî düşünün nedenlerinden birinin de bu şarkı ve türküler olduğu tartışılmaz bir konudur. Acaba müziğin aldatıcı ve tahrik edici melodileri ve sözleri fesadın ve iffete aykırı işlerin yaygınlaşmasına destek değil midir? Acaba kadın ve kızların müziğin şehvet uyandırıcı melodileriyle birlikte söylemiş oldukları şarkılar gençlerin ruhunda şehvet duygularını oluşturmuyor mu? Şehvet uyandırıcı nağmeler ve aşk şarkılarıyla dolan bir kalpte Allah'ı anmak için yer kalır mı? Aşk melodileri ve müzik dalgalarının içinde boğulmuş olan bir kalp, düşkünleri ve çaresizleri düşünebilir mi? Esasen şöyle bir bakmak gerek, acaba müzik meclislerinin gereksinimleri nelerdir? Acaba bu gereksinimler dans, kadın ve erkeğin iç içe oluşu, içki ve alkolden başka bir şey midir? Ahlakî açıdan kötü sonuçlar doğuran bir şeyin semavi bir dinde helal sayılması mümkün müdür? Sonuç şu ki, müzik hem sinirler üzerinde uyuşturucu özelliğine sahiptir hem de ahlakî açıdan bir takım şehvanî duyguları insanda uyandırmaktadır. Buraya kadar müziğin haram olmasının felsefesine biraz değinmiş olduk.

5.

Rehberlik Mekanizmasında Sapma

وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَكُنَّا مُسْتَغْبِرِينَ كَانَتْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشَّرَهُ بِعَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ
﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

Tercüme

7, 8, 9- Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver!" "İnanan ve iyi işler yapanlara nimeti bol cennetler vardır." "Orada ebedi kalacaklardır. (Bu,) Allah'ın gerçek vaadidir. O üstündür, hüküm ve hikmet sâhibidir."

Önemli sosyal konulardan biri de iş bölümü meselesidir. Çünkü insanlar, çeşitli yeteneklere sahip bir şekilde yaratılmıştır. Herkesin belli bir işte kabiliyeti vardır. Dolayısıyla ilgi duyduğu bir alanda çalışması en güzel olanıdır. Gelişmiş toplumlarda daha çocuk yaşlardan itibaren insanların yetenekleri tespit edilmekte ve okul dosyaları incelenip psikolojik durum tespiti yapılarak o insanın neye ilgi duyduğu saptanmaktadır. Dolayısıyla bir genç, ilgi duymadığı bir alanda istihdam edilmemektedir. İnsan yaratılışında da bu iş paylaşımı gayet açık bir şekilde gerçekleşmiştir. Her iş, onu yapabilecek olan organa bırakılmaktadır. Bedenimizin çeşitli ihtiyaçları vardır. Bütün bu ihtiyaçlar çeşitli organ ve var olan güçlerimizle giderilmektedir. Bedenimizin yemekleri hazmetmeğe, kanı tasfiye etmeğe, yemeğin bütün hücrelere ulaştırılmasına, koruyucu askerlere, alıcıya, vericiye ve daha diğer onlarca şeye ihtiyacı vardır.

Bütün bu ihtiyaçlar en güzel şekilde giderilmektedir ve bedenin herhangi bir yerinde işe yaramayan bir tek hücre bile bulunmamaktadır. Kulağın

görevi göze veya midenin görevi kalbe bırakılsa insan hayatı sona erer. İnsanın sadece fiziksel yapısı değil, ruhsal yapısı da bu iş paylaşımı temeli üzere tasarlanmıştır. İnsanın ruhsal güçlerinin her biri belli bir iş için yaratılmıştır. İnsanın ruhsal düzeninin temeli iki büyük güçtür; manevî yaşamı tamamen bu iki güce dayalıdır. Birincisi, nefsanî güçlerdir. Bu güçlerin herbirinin belli bir amacı vardır. Bu güçlerle donatılmamış bir insanın yaşaması mümkün değildir. İnsan bir gün gazap, şehvet, mal ve makam sevgisi, eş ve evlat sevgisi vb. gibi özellikleri yitirse yaşamın onun için bir anlamı kalmaz ve yaşamak için bir adım bile atmaz.

İkincisi, bu güçleri dengeleyen ve insanın bu ruhsal güçlerden faydalanmada rehberliğini yapan akıl gücüdür. İnsanın içgüdüleri ona tıpkı bir araba motoru gibi güç ve hareket vermektedir. Ancak akıl gücü ise tıpkı bir araba freni gibi yersiz hareketlere engel olmakta ve insanın sağlık ve bekasını garanti altına almaktadır. Akıl, tıpkı arabanın farları gibi yolu aydınlatmakta ve sorunsuz yol ile sorunlu yolu insanın görmesini sağlamaktadır. Ruhî düzende aklın ayrıcalıklı bir yeri vardır. O halde akıl düzenini bozacak şeylere, aklın duyma ve görme özelliklerini zayıflatacak işlere engel olmak gerekir. Çünkü maddî ve manevî bir yaşam, aklın doğru yönlendirmeleri olmadan mümkün değildir.

İslam dinî aklın konumunu korumak için akıllı yok edip, akıl sistemini sapırtacak her türlü etken karşısında şiddetle durmuş ve içki ile uyuşturucu çeşitlerini haram kılmıştır. Sadece akıl sistemini etkileyecek nedenlerin karşısında durmakla kalmamış, insan fitrî akıl ile aklın sonradan kazanmış olduğu bulguları bir araya getirebilmesi için aklın gelişimi hususunda da çaba göstermiştir. Âlimlerin eserlerini okuyarak ve yaratılış kanunlarını inceleyerek elde edilen ilim, aklın hayrete düşmesini sağlamaktadır. Sürekli günah işlemek, kötü insanlarla oturup kalkmak ve günah olan şeyleri görmek, aklın görme ve işitme özelliğini zayıflatmakta ve çirkin şeyleri normal bir hale getirmektedir. Bir insan için en kötü sapkınlık, düşünce sapkınlığıdır. Bu öyle bir sapkınlıktır ki, insanın iyiyi kötüden ayırt edememesine neden olur. Hatta bundan daha kötüsü ise bâtilin onun gözünde hak olarak görülmesidir. Peygamber efendimiz (s.a.a) bir gün ashabına nasihat ederken şöyle buyurdu:

“Öyle bir zaman gelecek ki, kadınlarınız ve gençleriniz sapacak ve iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevi terk edilecektir.” Ashaptan bir kişi şaşırarak bir halde şöyle dedi: Böyle bir şey olabilir mi? Peygamber efendimiz (s.a.a) şöyle

le buyurdu: “Bundan daha kötüsü de olacak. Öyle bir zaman gelecek ki, sizi kötülüğe çağırarak ve iyilikten alıkoyacaklar.” Denildi ki: Böyle bir şey olabilir mi? Peygamber efendimiz (s.a.a) şöyle buyurdu: “Bundan daha kötüsü de olacak. İyilikler insanların nazarında kötü ve kötülükler de iyi sayılacaktır.”¹³

Peygamber efendimizin (s.a.a) son cümlesi, insanların teşhis etme özelliğinin alt üst olacağına ve iyi ile kötüyü ayırt edemeyeceklerine, hatta ahlakî açıdan kötü sıfatların insanî erdem ve faziletlerin yerini dolduracağına işaret etmektedir.

Filmlerin İnsan Düşüncesi Üzerindeki Etkisi

Film sanatının asrımızın büyük sanatlarından biri olduğunda şüphe yoktur. İnsan bilimsel, askerî ve tabiatla alakalı birçok görüntüyü izleyerek bunun gibi çeşitli konularda birçok şey öğrenmektedir. İslam dinî insanları bilime, sanata ve düşünmeye davet edip, aynı zamanda insanların manevî olarak ilerlemesini isteyen tek dindir. Ancak burada kıldan ince bin nükte vardır. Bütün filmler, gösterime sunulma ve öğretici olma açısından değerli değildir. Çünkü aşk ve cinayet filmleri, henüz kişilikleri olgunlaşmamış olan ve düşünce açısından gelişme çağında olan çocuklar ve gençler üzerinde oldukça zararlı etkiler bırakmakta ve bu zararların yüzde biri bu kitaba sığmayacak kadar çoktur. İnsan yabancı olduğu şeylere göz ve kulak yoluyla aşına olur. Bu yüzden eğitim ve öğretim kurumları bu yeni yöntemle geçmeden önce, günümüz dünyasının öğretim esası, sesli ve görüntülü öğretim üzerine kurulmuştur. Baba Tahir Uryan şöyle demiştir:

*Göz ve kalbin elinden feryatlar yükselir.
Çünkü göz neyi görse kalp onu anar.
Çelikten bir hançer yapıp göze vurmak gerek.
Böylece kalbi azat etmek gerek.*

Ancak ne yazık ki, doğru bir kuraldan yanlış sonuçlar alınmaktadır. Günümüz genç neslinin, görme ve duyma yoluyla öğrendikleri şeyler saptırıcıdır. Sinemalarda gösterilen filmlerin çoğu aşk maceraları ile cinayetlerden ibarettir ve genç kız ve erkekleri sapkınlık vadisine sürüklemektedir. Sinemanın ve bu tür filmlerin insan düşüncesindeki etkilerini anlayabilmek için “aksiyon” filmlerini birkaç defa izlemeye gitmiş olan çocukların psikolojik

¹³ Vesailü’ş-Şia, c.4, s.394.

durumlarına bakmak yeterlidir. Bu çocukların çoğunluğu boş kaldıkları zaman filmlerdeki artistlere özenerek evde, sokakta ve okulda yumruklarla birbirine saldırmakta ve birbirlerini yaralamaktadırlar. Kavga esnasında da kendilerine filmlerdeki artistlerin ismini vermektedirler. Hatta bu durum kimi zaman çok daha kötü bir hale de dönüşebilmektedir. Geçen sene birkaç çocuk evlerinden kaçarak kuzeydeki ormanlara gitmiş, Tarzan gibi ormanı vatan edinmek istemişlerdi.

Okul müdürlerinden biri şöyle anlatıyordu: “Öğrencilerden biri ‘Yetim’ filmini izlemişti. Ardından filme özenerek birkaç arkadaşını kandırarak, hırsızlık çetesi kurmuş ve öğrencilerin çantalarını çalmaya başlamışlardı.”

Elbette bu çocukların bir suçu yok. Çünkü filmler yetiştirme açısından oldukça etkilidir. Yaratılış düzeninde komuta sistemi akla bırakılmıştır. Akıl ölçüp-biçip karar almalıdır. Sonra da diğer içgüdü güçlerine uygulama emri vermelidir. İnsan neslinin bekası için tasarlanmış olan cinsel istekler, aklın emrine göre çalışmalıdır. Bu sistem şehvanî duyguların eline bırakılırsa yaşam düzeni bozulur ve Ahlakî değerler yok olup gider. Allah’ın bahşetmiş olduğu şeylerden biri de öfkedir. İnsana canını, malını, şerefini, namusunu koruması ve düşmana karşı harekete geçmesi için bu güç vermiştir. Bu yüzden bu gücü zaruret miktarınca veya aklın uygun gördüğü miktarca kullanmak gerek. Bir ferdin veya toplumun yaşamı öfkenin eline düşerse, yıkımdan başka bir sonuç vermez. Sağlıklı ve faydalı bir yaşam yaratılış düzenine dayalı olan bir yaşamdır. Aklın bütün duygulara ve içgüdülere hükmettiği yaşamdır. Aksi halde idrak etme sistemi ve aklın görme açısı zayıflar ve güçsüz hale düşüp, hakikatler birer kuruntu gibi görünür. Böyle bir kimse, hikmet dolu sözleri ve büyüklerin nasihatlerini işitmekten yüz çevirir. Hiçbir bela, bir insan için akıl görüşünün zayıflığı ve teşhis etme gücünün alt üst olması kadar kötü değildir. Böyle bir kimse için artık hidayet ve hak yoluna dönme şansı kalmaz. Allah-u Teâlâ ayette işte bu gerçeğe değinerek, şöyle buyurmaktadır:

“Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir.”¹⁴

Cinsel istekler ve gösteriş içinde boğulmuş bir gencin akıl görüşü o kadar zayıflar ki, çirkin hedeflerinin karşısında yer alan her şeyi değersiz ve

¹⁴ Şuara, 223.

dinlemeye değmez şeyler olarak algılar. Cinsel arzuları tetikleyen ve maddî isteklerine destek veren şeyler ise onun gözünde mukaddes bir renk alır ve hakikat olarak nitelendirilir. Kur’ân-ı Kerim’de bu hakikate şöyle değinilmiştir:

“De ki: Ameller bakımından en çok ziyana uğrayacakları size haber verelim mi? Onlar, dünya hayatında bütün çabaları boşa gittiği halde kendilerinin iyi amel işlediklerini sanırlar.”¹⁵

Keyhan gazetesinin 7320. sayısında şu habere yer verilmiştir: “Fransa’da on dört yaşındaki bir çocuk, başka bir küçük çocuğu kaçırmış ve ardından onu öldürmüştür. Daha sonra bu cinayeti izlemiş olduğu cinayet filmin ardından gerçekleştirdiğini dile getirmiştir. Memurlara şöyle ifade vermiştir: Cinayetten birkaç gece önce ‘Sizin Ruhunuzda ve Vicdanınızda’ adlı filmi izliyordum. Bu filmde katil, 21 yaşındaki bir caniydi ve cezalandırılmak için adam öldürüyordu. Ben de idam edilmenin nasıl bir duygu olduğunu tatmak istedim. Bu düşüncelerle küçük Manuel’in yanına gittim ve onu oyun bahanesiyle kandırıp şehrin dışına götürdüm. Manuel çok sevinçliydi ama ben onun bu sevincinden çok rahatsız oluyordum. Son ana kadar onunla oynayacağımı düşünerek gülüyordu ve mutluydu.”

Bu küçük katilin üç ay psikolojik tedavi görmesi kararlaştırıldı. Bu yüzden cinayet filmlerin hala zararlı olmadığını söyleyebilir misiniz? Filmlerin etkisi hemen hemen izleyicilerin çoğunda o çocuk kadar vardır. İşçi olan bir genç veya ticaretle uğraşan bir adam filmdeki kahramanın rakibini bir yumrukta yere serdiğini veya eli boş bir halde kurşun yağmurunun karşısında durduğunu görünce kendini öylesine kaptırıyor ki artık düşünme gücünü yitiriyor ve hepsinin olabilecek şeyler olduğunu zannediyor. Zira film, üç açıdan ruhu kendine esir etmiştir: Birincisi işitme yolu, ikincisi görme yolu ve üçüncüsü de duygular yoluyla. Çünkü ona gösterilen şeyi gerçek zannetmektedir ve kendine ideal olarak onu benimsemiştir. Sadece gençler değil, bütün izleyici grupları hakkında ideal seçme meselesi gerçekleşmektedir.

Genç kız ve erkekler için ilgi çekici güzellikler ve kuruntu dolu ateşli aşklar harekete geçirici bir etkidir. Aynı şekilde genç kadın ve erkekler için şehvet duygularını kabartan ilişkiler, moda tapanlar için güzel elbiseler, ilgi çekici modeller ve yakıp-yıkma içgüdüsüne sahip olanlar için de aksiyon

¹⁵ Kehf, 103-104.

filmleri harekete geçirici bir etkendir.¹⁶

Sapkınlıkların en kötüsü düşünce sapkınlığıdır. Maddi zararlar telafi edilebilir türden zararlardır. Ama kültürel ve fikirsel açıdan sapkınlık sonucunda bir milletin başına gelen zararlar telafi edilemez. Çünkü böyle bir durumda güzellikler ve ahlakî değerler irtica adıyla kınanır ve unutulmaya yüz tutar. Ahlakî değerlerin yerini cinsel özgürlük, kayıtsızlık ve doyumsuzluk alır.

6.

Kur'ân'ın Bilimsel Bir Mucizesi

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَآلَقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ (10)

Tercüme

10- O, gökleri görebileceğiniz bir direk olmadan yarattı ve sizi sarsar diye yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi ve orada her canlıdan yaydı. Gökten de su indirip onunla her güzel çiftten bitirdik.

Bu ayette en yüce ve ilginç tevhit dersleri açıklanmıştır. Kur'ân'ın göklerin yaratılışı ve dağların var oluşunun hikmeti ve sırrı hakkında beyan ettiği hakikatler, bilim adamlarının en son bilimsel araştırmalarıyla uyum içerisin-

¹⁶ Nesl-i Sergerdan, s.41-43.

dedir. Günümüz insanların binlerce bilim adamının fikirsel yardımı ve bilimsel araçların yardımıyla ulaştığı şeyleri ders okumamış ve okula gitmemiş olan peygamber, o ortamda böylesine karmaşık bilimsel hakikatleri nasıl beyan etmiştir. Bizim bu soru karşısında bir cevabımız yoktur. Sadece şunu söyleyebiliriz, onun bu konuları beyan etmedeki kılavuzu ilahi vahiy idi. Aca-ba bu tür bilimsel mucizeler onun peygamberliğinin ve diğer âlemle olan irtibatının açık bir delili değil midir? Masmavi gökyüzü veya sürekli insanların ilgi odağı olan bir yer...

Masmavi bir kubbe şeklinde yayılan gökyüzü güzelliğini ortaya koymaktadır. Sürekli kendisinde barındırdığı şeffaf ve parlak cisimlerle insanların ilgi odağı olmuştur. Her dönemde yaratılışın sırları ve çözülmeyen esrarengizlikleri çeşitli şekillerde açıklanmaktaydı. Bir zamanlar Democritus, bir dönemler Pisagor ve bir zamanlar da Mısırlıların öğretileri bilimsel toplumlarda tedris edilmekteydi. Ancak bunların ömrü kısa idi veya tam olarak yaygınlaşmamıştı. Ömrü en uzun olan ve tam olarak yaygınlaşan tek teori, Batlamyus teorisi olmuştur.

Batlamyus Teorisi

Bu teori yaklaşık milattan bir buçuk asır önce bahsedilen bilim adamları tarafından sunulmuştur. Yaklaşık 1500 yıl düşüncelere ve bilimsel toplumlara hüküm sürmüştür. Bu teorinin takipçileri onu öylesine sağlam zannediyorlardı ki Batlamyus'un görüşüne muhalif olan ayet ve hadisleri yorumlayarak aklamaya çalışıyorlardı. Onun görüşüne göre yeryüzü yuvarlak, hareket-siz ve diğer gezegenlerin merkeziydi. Yeryüzünün etrafını su katmanı, onun etrafını hava katmanı ve hava katmanının etrafını da ateş katmanı sarmıştır. Sonra gezegenlerin her biri bir sistemde sırasıyla Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn olarak mevcuttur. Satürn gezegenini de sekizinci büyük gezegen kuşatmıştır. Bütün sabit yıldızlar tıpkı bir çivi gibi ona çakılıdır. Sabit yıldızlardan sonra dokuzuncu sistem vardır ki, bütün gezegenler onun içinde yer alır. Bu gezegenler tıpkı bir soğan tabakaları gibi birbirini kuşatmıştır. Yüzeydeki kabuk ise hepsini kuşatmıştır. Gezegenlerin her biri bir sisteme bağlı olarak kendine has bir harekete sahiptir ve atlas sisteminin tersi yönünde hareket etmektedir. İşte 1500 yıl boyunca bilimsel ortamlarda hükmünü süren Batlamyus teorisinin özeti budur. Sonraları dört büyük bilim adamı tarafından bu görüşün temelleri sarsılmıştır:

1. Nicolaus Copernicus: O, dünyanın merkez konumunda olduğunu reddederek ateş küresi olan güneşin, gezegenler için bir merkez olduğunu ortaya koyup, dokuz gezegen dosyasını kapatmış oldu.

2. Alman matematikçi ve astronom Johannes Kepler: O, her gezegenin güneş etrafındaki dönüşünde oval bir şekilde yol almakta ve güneşe en yakın olan gezegenlerin daha hızlı hareket ettiğini ispatlamayı başarmıştır.

3. İtalyan Galileo: O, küçük bir teleskop icat ederek iki bilim adamının görüşlerini destekledi ve gezegenler hakkında çeşitli görüşler sundu. O, teleskop aracılığıyla görünmeyen birçok yıldız keşfetti. Bu yıldızlar ise daha önceden bilinmemekteydi. Galaksiyi kütle yıldızlarla açıkladı.

4. Newton: O, “Genel cazibe ve merkezkaç kuvveti” kanununu ispat ederek, yıldızların dolaşımını genel bir kanun çerçevesine sığdırdı. Onun inancına göre, genel cazibe kanunu, merkezkaç kanununun da eklenmesiyle bütün gökyüzü cisimlerine hükmetmektedir. Bahsedilen bu cisimlerin her biri üzerinde bu iki güç dengeli bir şekilde mevcuttur. Genel cazibeden maksat şudur, bütün cisimler birbirini cezbetmektedir ve bu kanundan canlı-cansız hiçbir varlık müstesna değildir. Cazibe gücü iki cismin birbirinden aralıklı olmasıyla negatif nispet gösterir. Yani, cisimlerin aralığı ne kadar az olursa cazibe de bir o kadar çok olur. Aralıkları ne kadar çok olursa cazibeleri de bir o kadar azalır. Sadece cisimlerde cazibe gücü olsaydı, gök cisimleri çarpışır ve düzen bozulurdu. Ancak merkezkaç kanunu ışığında bir denge oluşmaktadır. Merkezkaç gücü dönerek hareket eden bütün cisimler üzerinde mevcuttur. Tütsü kabını çevirdiğimiz zaman elimizi çektiğini hissediyoruz. İşte bu, merkezkaç kanununun ta kendisidir. Bu iki kanun sayesinde milyonlarca güneş sistemi, galaksi ve meteor hava boşluğunda asılı kalmakta ve direksiz bir şekilde düşüp dağılmaktan korunmaktadır. Bu asrımızın yeni astronomi bulgularından bir özetti. Ancak gezegenlerin sayısı üç keşif daha yapılarak Uranüs, Neptün ve Platon olmak üzere dokuza çıkmıştır. Gelecekte ise ne olacağı belli değildir. Kur’ân-ı Kerim, Newton’dan on asır önce bu bilimsel gerçeğe Kur’ân’ın iki yerinde değinerek şöyle buyurmuştur:

“Allah odur ki gökleri, görebileceğiniz bir direk olmadan yükseltti.”¹⁷

Müfessirler **“görebileceğiniz bir direk olmadan”** cümlesini şöyle tefsir

¹⁷ Ra’d, 2, Lokman, 10.

etmektedirler:

1. Ayetin Arapçasında geçen “Teravneha” kelimesi, çoğulu “Emud” olan “Amed” kelimesinin sıfatıdır. “Teravneha” kelimesindeki zamir “Semavat” kelimesine değil “Amed” kelimesine döner. Bu durumda cümlenin anlamı şöyle olur:

“Allah odur ki gökleri, görebileceğiniz bir direk olmadan yükseltti.”

Ayette görülebilen bir direk nefyedilmiştir. Ancak direğin varlığı nefyedilmemiştir. Bu görüşü İbn-i Abbas gibi birçok müfessir kabul etmişlerdir.¹⁸

2. İmamlarımızdan bize ulaşan hadisler bunu tamamen onaylamaktadır. Hüseyin b. Halit, İmam Rıza’nın (a.s) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

“Allah, görünmeyen bir direk dememiş midir?” Dedim ki: Evet, öyledir. İmam şöyle buyurdu: “Direkler vardır. Ancak görünmüyorlar.”¹⁹

Bu görüşü onaylayan diğer bir rivayet ise, Emirülmüminin Ali’den (a.s) nakledilen şu hadistir:

“Gökyüzünde olan bu yıldızlar, yeryüzündeki şehirler gibi birer şehirdir. Her şehir, diğer bir şehre nurdan bir direk ile bağlıdır.”²⁰

Bu görüş esasınca yıldızları dağılmaktan ve dökülmekten koruyan, görünmeyen direklerden maksadın ne olduğuna bir bakmak gerekir. Acaba bu Newton ve diğer bilim adamlarının ismini “genel cazibe” koydukları o görünmeyen bahsettiğimiz güçten başka bir şey midir? Görülmeyen direk tabirinden daha açık ve genel bir tabir bulunabilir mi? Kur’ân-ı Kerim’de bu bilimsel gerçeği açıklamak için bütün dönemlerde hatta bu görülmeyen direk gerçeğinin keşfedilmediği dönemde dahi insanların idrak edip anlayabileceği bir tabir seçilmiştir. Bu tabirden bu direksiz sarayın tıpkı binaların direkleri gibi bu sarayı koruyan ama görülmeyen direkleri olduğunu anlıyorsunuz. Kur’ân-ı Kerim’in diğer ayetlerinde de göklerin ve yerin durumuna değinil-

¹⁸ Tibyan Tefsiri, c.6, s.213.

¹⁹ Burhan Tefsiri, c.2, s.278.

²⁰ Sefinetu’l-Bihar, c.2, s.574. Aynı anlama yakın bir ifadeyle Mecmeu’l-Bahreyn kitabında “Kevkeb” maddesinde “Nurdan bir direk” yerine “Nurdan iki direk” cümlesi kullanılmıştır. İki direkten maksat, belki de cazibe ve merkezkaç kanunlarıdır. (Mecmeu’l-Bahreyn, s.132.)

miştir. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

“Şüphesiz Allah, yok olmasınlar diye gökleri ve yeri tutmaktadır.”²¹

Allah’ın gökleri ve yeri koruyucu olması, bir takım doğal etkenlerin Allah’ın emriyle onları korumada etkili olmasına engel değildir. Emirülmüminin Ali (a.s) yeryüzü hakkındaki bu bilimsel gerçeğe bazı hutbelerinde değinerek şöyle buyurmaktadır:

“Yeryüzünü bir yerde karar kılmadan sağlamlaştırmış, direksiz dikmiş ve dayanaksız yükseltmiştir.”²²

7.

Dağların Yaratılışının Sırları

أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَيَتَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ)10(۞ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ)11(۞

²¹ Fatır, 41.

²² Nehcü’l-Belaga 186. Hutbe.

Tercüme

10-11 : “...sizi sarsar diye yeryüzüne gemi demirleri misali dağlar yerleştirdi ve orada her canlıdan yaydı. Gökten de su indirip onunla her güzel çiftten bitirdik. İşte bu Allah’ın yaratmasıdır. O’ndan başkasının ne yarattığını bana gösterin bakalım! Hayır, zalimler

açık bir sapkınlık içindedirler.”

Şu şartlara sahip olan kimsenin önünde eğilip, bir kul haddinde boğun eğmek gerekir:

1. Kendisine tapılan varlık ilim, kudret ve diğer üstünlüklerde öyle bir hadde olmalıdır ki, gaflet içinde olmayan bütün vicdanlar onu övmek için uyanmalı ve onun sınırsız cemali ve sonsuz kemali karşısında elinde olmaksızın tazimde bulunmalıdır. Sınırsız olan cemal, güzellik ve kemal karşısında da boyun eğmek kesin olan ve elde olmaksızın gerçekleşen bir iştir.

2. Kendisine tapılan varlık, kemal ve cemalin dışında lütfunun ve kereminin bütün insanları sardığı ve nimetlerinin insanların hizmetine sunulduğu biri olmalıdır. Velinimetin ve kerim olan kimselerin karşısında tevazu göstermek ise fitrî olan bir iştir. O halde kulluk ve kulluk derecesinde boyun eğmek, bu iki şarttan birine bağlıysa Allah’tan başka hiç kimse kulluk edilmeye layık değildir. Çünkü âlemlerin Rabbi sınırsız bir varlıktır. O’nun kemali, cemali ve sıfatları hususunda bir sınır yoktur. Varlığı ve sıfatları tamamen kendindendir ve herhangi bir yerden alınmamıştır. Âlemde kemal ve cemal sahibi varlıklar var ise hepsi “sebep-sonuç kanunu” hükmü gereğince bu özelliklerini O’ndan almışlar ve kendileri varlık ve her nevi kemal özelliklerinden yoksundurlar. Eğer veli nimet karşısında secde edip, ona kulluk edeceksek, Allah’tan başka bir veli nimet yoktur. Çünkü küçük büyük bütün nimetlerin kaynağı O’dur. Kimin neyi varsa O’nun kereminden almış ve diğerlerine sunmaktadır. Allah bahsettiğimiz ilk ayette dört konuyu hatırlatmaktadır ki, her biri O’nun sınırsız gücünü ve kemalini ve aynı zamanda sonsuz nimetlerini ifade etmektedir. Bu yüzden bir sonraki ayette şu sonucu almaktadır: O’ndan başka ibadet edilmeye layık bir kimse yoktur. Şimdi dört konuyu ele alalım:

1. Bizi dünyanın dengesiz hareketlerinden korumak için dağları yarattı:

“...sizi sarsar diye yeryüzüne gemi demirleri misali dağlar yerleştirdi.”

2. Çeşitli canlılar yaratıp, yeryüzünün dört bir köşesine dağıtmıştır:

“...ve orada her canlıdan yaydı.”

3. Gökten su indirdi:

“Gökten de su indirip...”

4. Yeryüzünde her çeşit güzel bitkilerden bitirdi:

“...onunla her güzel çiftten bitirdik.”

Şimdi bahsettiğimiz dört konuya kısaca değineceğiz:

1. **Dağların yaratılış sırrı:** Dağların esrarengiz sırları burada anlatılamayacak kadar çoktur. Ele aldığımız ayette önemli bir sırda değinilerek, şöyle buyrulmuştur:

“...sizi sarsar diye yeryüzüne gemi demirleri misali dağlar yerleştirdi.”

Bu ayetin anlamını içeren başka bir ayet daha vardır.²³ O ayette dağlar yeryüzünün çivileri olarak tanıtılmıştır:

“Dağları da (yeryüzü için) bir çivi...”²⁴

Emirülmüminin Ali (a.s) Nehcü'l-Belağ'a'nın ilk hutbesinde şöyle buyurmaktadır:

“Yeryüzünü dağlarla sağlamlaştırdı.” Emirülmüminin Ali'nin (a.s) bazı sözlerinde dağlar, gemilerin demirine benzetilerek şöyle buyrulmuştur: **“Yeryüzünün hareketlerini taş cinsinden demirlerle dengelemiştir.”²⁵**

Ele aldığımız ayette dağlar, gemi demiri anlamına gelen “Rasiye” kelimesinin çoğulu olan “Ravasi” lafzıyla ifade edilmiştir.

Dolayısıyla dağların gemi demirine benzetilmesinden maksadın ne olduğuna bakmak gerekir. Bu konuda çeşitli görüşler sunulmuştur ve biz sadece iki görüşe değineceğiz. İtiraf etmek gerekir ki, bu sırrı keşfetmenin çok daha fazla dikkate ihtiyacı vardır. Belki de gelecek nesil dağların nasıl gemi demiri olduğu konusunu daha iyi anlayacaktır.

²³ Nahl, 15.

²⁴ Nebe, 7.

²⁵ Nehcü'l-Belağ'a, hutbe 91.

a- Dağların engel olduğu dengesiz hareketlerin ayın çekim gücünden kaynaklanması mümkündür. Bu güç yeryüzünde tıpkı denizlerde oluşan cezir ve med gibi bir cezir ve med oluşturabilir ve sürekli yeryüzünün dengesizce hareket etmesini sağlayabilir. Ancak bu dengesiz hareketleri engelleyen şey dağlardır. Dağlar aslında çelikten bir zırh gibidirler ve yeryüzünü baştanbaşa kuşatmışlardır. Yer altında bir birleriyle olan bağlantılarına dikkat ettiğimizde baştanbaşa güçlü bir şebeke oluşturduklarını görebiliriz. Bu sağlam zırh ve güçlü şebeke yeryüzünü sarmamış olsaydı, yeryüzünün yüzeyi kum ve yumuşak toprak haline gelirdi. Dolayısıyla çok rahat bir şekilde ayın çekim gücünden etkilenir ve denizlerde olduğu gibi yeryüzünde de dengesiz cezir ve medler meydana gelirdi. Yeryüzünü sağlam bir tabakanın örtmüş olmasına rağmen yer yer küçük çapta cezir ve med meydana gelebilmektedir ve her defasında yeryüzünün yüzeyi yaklaşık olarak otuz santim yukarı veya aşağı gitmektedir.²⁶

b- Bu dengesiz hareketlerin nedeni belki de dünyanın merkez çekirdekindeki eriyen maddelerdir. Bu merkez çeşitli gazlarla doludur ve yeryüzüne şiddetle baskı uygulamaktadır. Telafi edilemeyen zararları meydana getiren tehlikeli depremler, bazı bilim adamlarına göre şiddetle dışarı çıkan iç gazların ve hararetin sonucudur. Böylesine korkunç bir durumda yeryüzünün parçalanıp, dağılmasına engel olan tek şey yine dağlardır. Çünkü ağır dağlar yerin derinliklerinde kök salmış ve yeryüzünü kuşatmıştır. Tıpkı çivilerin tahta parçalarını birbirine birleştirdiği gibi yeryüzü tabakaları arasında bağlantı oluşturmuştur. Böylece bu katmanların birbirinden kopup ayrılmasını önlemektedir.

“Dağları da (yeryüzü için) bir çivi...” ayeti belki de açıklamış olduğumuz bu gerçeğe değinmektedir. Emirülmüminin Ali (a.s) yaratılış sarayının azamet ve övgüsünün beyanında şöyle buyurmuştur:

“Yeryüzünü dağlarla sağlamlaştırdı.” Başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır:
“Yeryüzünün hareketlerini taş cinsinden demirlerle dengelemiştir.”

Belki de Hz. Ali’nin (a.s) sözleri bu gerçeğe değinmektedir.

2. Canlıların yeryüzünde yayılmış olması: İlahi kudretin göstergelerinden bir diğeri de yeryüzünde ve denizlerin derinliğinde yaşamın varlığıdır.

²⁶ Kur’ân ve Ahirin Peyamber, s.185.

Arapça'da "Dabbe" kelimesi hareket eden anlamındadır ki, bu da canlı anlamına gelmektedir. Yeryüzünde hayatın varlığı sayısız şartlara bağlıdır; o şartlardan herhangi birinin yokluğu yer kürede yaşamın mümkün olmamasını beraberinde getirir. Yeryüzünde yaşamı oluşturan şeylerin sayısı beşer aklının sınırlarını aşmaktadır. Bütün bu şartların tesadüfen bir araya gelmiş olmasını düşünmek ise akla uzak ve ihtimal olarak da sıfır derecesinde bir durumdur. Örnek olarak bu şartlardan birine değinelim: Yeryüzünde hayatın varlığı güneşin dengeli bir şekilde dünyaya ulaşan ısıdır. Eğer dünya şimdi-kinin iki katı kadar güneşten uzak olsaydı, ısı derecesi düşer ve dünyanın hareketi de yarıya inerdi. Kış mevsiminin süresi iki kat artar ve bütün canlılar donardı.²⁷ Yaşam için gerekli olan bu şartların uygun bir halde tasarlanmış olması, yaratılış düzeni üzerinde genel bir kontrolün varlığına şahittir.

3. Gökten su indiren O'dur: "Gökten su indirdik" cümlesinin Arapçasında geçen "Sema" kelimesi genel anlamda her türlü yüksekliği kapsamaktadır. Hatta "Sema" kelimesinin anlamlarından biri de yüksekliktir. İbn-i Abbas şöyle der: Sema, senin üzerinde olan ve üzerine gölge salan şey anlamındadır. Denizden yükselen bulutlar, yüksek noktada bulunmakta ve bir takım etki-tepki sonucu yağmur taneleri şeklinde yeryüzüne dökülmektedir. Allah-u Teâlâ bu konuda "Sema" kelimesini kullanarak şöyle buyurmuştur:

"Gökten su indirdik..."

Sema kelimesinin Kur'ân'da farklı anlamları da vardır. Mesela, ele almış olduğumuz bu ayette (onuncu ayette) yıldızlar anlamında kullanılarak şöyle buyrulmuştur:

"O, gökleri görebileceğiniz bir direk olmadan yarattı..."

Sema kelimesinin Kur'ân'da başka anlamları olmasıyla birlikte, göklerin yaratılışıyla ilgili ayetlerin anlaşılması hususunda önemli olan hususlardan biri bu kelimenin sadece bir anlamda kullanılmamış olduğunu bilmektir. Göklerin yaratılışıyla ilgili ayetler, Kur'ân'ın dikkate değer konularındandır. Bu ayetlerdeki sırrın açığa çıkması bütün ayetlerin bir araya toplanmasına bağlıdır. Sonrasında ise ayetlerin kelimeleri ve cümleleri üzerinde düşünerek, Kur'ân'ın hedefi anlaşılmış olur.

4. Yeryüzündeki bitkiler: Yemyeşil bir örtü misali yeryüzünü kaplayan

²⁷ Daha fazla bilgi için bkz, Serçeşme-i Hesti, s.103-111.

bitkiler, yaratılış kaynağına ve yaratılış düzeni üzerindeki tedbir elini gösteren büyük bir nişanedir. Bitkilerin yapısı ve onların yuvarlak, oval, altı köşe, sivri ve düz şekillerdeki hücreleri onların yaratılış azametini ve yaratılışlarındaki pek büyük bir gücün elinin varlığına delildir. Onların sadece hücre yapıları araştırmacı bilim adamlarını şaşırtmakla kalmamış gelişimleri, çoğalmaları, hücrelerin bölünmesi, gövdelerinin, yapraklarının ve çiçeklerinin yapısı ve bununla alakalı bitkilerin meydana gelmeleri ve gelişimleri konusu onların yaratıcısının ilmine şahitlik eder. Bu yüzden şöyle buyurmaktadır:

“...onunla her güzel çiftten bitirdik.”

Acaba uzay boşluğunda asılı olan ve dökülüp dağılmaktan korunan yıldızlar ve büyük nesneler hakkında yapılan incelemelerden sonra insanın onların yaratılış azametini ve âlemin yaratıcısının azametini fark etmemesi mümkün müdür? Acaba böyle bir güç merkezinin var olduğu yerde onun güçsüz mahlûkatı karşısında boyun eğip, bir özelliği bulunmayan varlıkları ona ortak koşmamız uygun mudur? İbadet, âlemlerin ve insanların yaratıcısı olan kâmil zat için uygundur, hiçbir şeyi yaratmaya kadir olmayan varlıklar değil! Bu yüzden on birinci ayette şöyle buyurmaktadır:

“Bu, Allah’ın yaratmasıdır. O halde O’ndan başkası ne yaratmış gösterin bana!”

Diğer bir ayette de elinden bir iş gelmeyen batıl mabutların kınanması hususunda şöyle buyurmaktadır:

“Ey insanlar, size bir temsil verildi, onu dinleyin: O Allah’tan başka yalvardıklarınız (var ya), onların hepsi bir araya toplansalar, bir sinek dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de.”²⁸

8.

Hız. Lokman ve Şükür

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ

عَنِّي حَمِيدٌ) 12 (سُورَةُ

Tercüme

12- Andolsun, biz Lokman’a “Allah’a şükret” diye hikmet verdik. Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övölmeye lâıktır.

Derler ki Hz. Davud’un (a.s) hüküm sürdüğü dönemde soyu Hz. İbrahim’e (a.s) dayanan bir ailede zenci bir çocuk dünyaya gözlerini açtı. Sonraları sahip olduğı üstün faziletler, zekâ, akıl, fevkalade tedbir, tecrübe, hoş hitabe ve sağlam mantığıyla Lokman Hekim diye meşhur oldu. Onun hayatı detaylı bir şekilde kayda geçmemiştir. Ancak hikmet dolu sözleri ahlak, tefsir ve tarih kitaplarının sayfalarını zinetlendirmektedir. Kesin olan şu ki bir zamanlar köleymiş ve bir sahibi varmış. Ancak nübüvvet ailesinde dünyaya gelmiş olan bir çocuğun nasıl köle olduğı konusu da bilinmemektedir. Bu yüzden bazı müfessirler onun Habeşli veya Mısırlı bir köle olduğına ve İsrailoğulları arasında büyüdüğüne ve bununla birlikte birçok ahlakî faziletlere sahip olduğına inanmaktadır.

Lokman, peygamber değil hekim idi. Bazı rivayetlerden anlaşıldığı üzere Lokman, onca faziletlerine rağmen peygamberlik makamına yetişmemiştir. Peygamber efendimizden (s.a.a) şöyle nakledilmiştir:

“Lokman, peygamber değildi. O, çok tefekkür eden, inancı güzel bir kuldu. Allah’ı seviyordu. Allah da onu sevdi ve ona hikmet öğreterek minnet koydu.”²⁹

²⁹ Mecmeu’l-Beyan c.4 s.15.

Hammad b. İsa, İmam Sadık'tan (a.s) şöyle nakletmektedir:

“Lokman soy-sop, mal-mülk, güç ve güzellik sayesinde o yüce makama ulaşmamıştı. O Allah’a itaat hususunda mukavemet gösteren biriydi. Günahların etrafında dolaşmazdı. Sakin, ağır başlı ve keskin görüşlüydü. Her konuda derin olarak düşünürdü. Her olaydan ders çıkarırdı. Az gülüp sevinirdi. Dünyanın ona yönelmesiyle sevinmez ve dünyanın ona sırt çevirmesiyle de üzülmezdi. Evladı çoktu ve onların ölümlerinde sabrını yitirmedi. Onun güzel özelliklerinden biri de şuydu ki, ne zaman iki kişi ihtilafa düşse, onların arasını bulmadan rahat etmezdi. Âlimler ve büyüklerle oturmayı ganimet bilirdi. Nasıl birkaç günlük dünyada makam ve mevkiinin hilesine kanıyorlar diye padişahlara ve hâkimlerle acıyordu.”³⁰

Diğer bir hadiste de şöyle okuyoruz:

“İsrailoğullarının büyüklerinden biri bir gün bir yerden geçerken insanların tıpkı susuz kimselerin suyun etrafında toplanmaları gibi Lokman’ın etrafında toplandıklarını, onun hikmet dolu sözlerini dinlediklerini ve sorunlarının çaresini ondan istediklerini gördü. Adam şaşkın bir halde Lokman’a yönelerek şöyle dedi: Sen bizimle beraber bir süre çobanlık yapan adam değil misin? Lokman, evet deyince adam şöyle dedi: Ne yaptın da böylesine büyük bir makama ulaştın? Lokman şöyle cevap verdi: Üç özellik beni bu makama ulaştırdı: Doğru sözlülük, emaneti yerine ulaştırmak ve boş işlerden uzak durmak.”³¹

Allah yolundaki bir insan açısından kulluğun, insanî ve ahlakî temellerin takipçiliğinin, günahlardan kaçınmanın ve hilelerden uzak durmanın insan ruhunu cilaladığı, aydınlattığı ve zihnini hakikatleri idrak etme hususunda hazırladığı konusu tartışılmaz bir gerçektir. Hiç şüphe yok ki maddî düşünen bir kimsenin bu tür temel değerlerle bir işi olmaz ve bu yolda her hangi bir tecrübe ve deneyimliliği de yoktur. Zaten bu konuyu yüzde yüz olarak inkâr etmektedir. Ona göre akla dayalı ilerleme, insanın zatında olan doğal bir konudur. Tabiattan sonra da öğrenim ve öğretime bağlı bir durumdur. Ancak Allah’ı bilen, ahirete ve gayb âlemlerine sağlam bir şekilde iman eden kimse şuna inanmaktadır ki, bu âlem bütün içeriği ile başka bir âlimin gözetimi altında dönmektedir. Bütün nimetler ve kemaller Allah tarafındandır. Kolayca şu konuyu tasdik eder ki kulluk, Allah’ın emirlerine uymak ve şehvetlere karşı gelip günahlardan uzak durmak, ruha, hakikatlerin idraki ve

³⁰ Aynı, c.4, s.317.

³¹ Aynı, c.4, s.315.

karmaşık konuların anlaşılması hususunda yardım edip ona kılavuzluk eder. Allah-u Teâlâ bu hakikate şöyle değinmiştir:

“Bizim uğrumuzda cihad edenleri, biz elbette yollarımıza iletiriz.”³²

Peygamber efendimiz (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Her kim Allah (azze ve celle) için kırk gün ihlasla amel ederse, hikmet pınarları kalbinden diline dökülür.”

Merhum Meclisî (r.a) hadisi şöyle nakletmiştir: Hikmet pınarları, Allah azze ve celle için kırk gün ihlasla amel eden kulun kalbinden diline dökülür.³³

Dolayısıyla yukarıda nakledilen hadislerden, Lokman’ın ilmî ve ahlakî dereceleri gerçek kulluk, günahlardan sakınma ve itaat yoluyla elde ettiği sonucu çıkarılırsa şaşırmamak gerekir. Buna ilaveten o doğal yollardan da ilmî derecesini yükseltmek için faydalanmaktaydı. Tıpkı peygamber efendimizin (s.a.a) buyurduğu gibi:

“O, çok tefekkür eden ve her konuda çok fazla düşünen biriydi.”

Düşünmek karanlıkları yok eden bir meşaledir. Buna ilaveten İmam Sadık’ın (a.s) önceki hadisinde buyurmuş olduğu gibi o, sürekli âlimlerle oturup kalkardı.

Lokman’ın Düşünce Tarzına Bir Örnek

Meşhur olmuş olaylardan biri de şudur ki, bir gün Lokman’ın efendisi ona bir koyun kesmesini ve o koyunun en lezzetli yerini pişirip getirmesini emretti. O da koyunun diliyle kalbini pişirip getirdi. İkinci kez bir koyun kesip bu sefer en kötü yerini pişirmesi emredilince Lokman, yine koyunun diliyle kalbini sofraya getirdi. Efendisi bu duruma şaşırarak, işin sırrını sorunca o şöyle dedi: Dil ve kalp birbirlerini tasdik ettikleri sürece en temiz yerlerdir ve birbirlerine muhalefet ettikleri zaman da en kötü yerlerdir. Yani, kalpte olanın dile dökülmesi ve dile dökülenin de kalpte olması gerekir.

³² Ankebut, 69.

³³ Biharu’l-Envar, İran baskısı, c.70, s.249.

Hikmetten Maksat Nedir?

Hikmetin lügatte kapsamlı ve geniş bir anlamı vardır. Her nevi sağlam söz, görüş ve insanın saadetini garantiye alan dayanıklılığa denmektedir. Dolayısıyla ferdin ve toplumun maslahatını garantiye alan bütün faydalı görüşler hikmetin örneklerindendir. Maarif, Allah'ı tanıma, Allah'ın sıfatlarını tanıma ve hakkın özü ile bağdaşan diğer inanç konuları hikmettir. Aynı şekilde rivayetlerin hikmet babından detaylı fıkıh meselelerine, imamı tanımaya veya toplumsal maslahatı garantileyen öğütlerine tefsir edilmesi yine hikmet babındandır. Doğru olan her görüş, teorik bilimler ve pratik konulardaki sağlam ve hak olan görüşler hikmettir. Bunların tamamı bu sözcüğün örneklerinden sayılmaktadır. Lokman Hekim'in bu sonsuz hikmet harmanından ne kadar nasiplendiğini ise Allah bilir. Ancak onun bu surede geçen derin ve hikmet dolu nasihatleri, ahlakî ve toplumsal konularda bu hekim tarafından hadis kitapları yoluyla bize ulaşan pek faydalı emirleri, İsrail oğulları arasında bir süre soruların sorulduğu bir merci olması, duyulmamış yepyeni sözleri tıp ve sağlık da olmak üzere çeşitli konularda söylemiş olması, bu adamın teorik bilimlerde, toplumsal ve ahlakî bilimlerde kendi döneminin büyük âlimlerinden olduğunu ve "Lokman Hekim" diye meşhur olmayı hak ettiğini göstermektedir.

Şükür ve Günümüz Dünyası

Ayette geçen "Allah'a şükret diye..." ifadesinden maksat, hikmetin açıklaması değil bilakis amaç, sonuç almadır. Yani Lokman'a hikmet verdiğimiz için böylesine büyük bir nimet karşısında şükretmesini emrettik. Arapçada "şükür" nimetin izhar edilip, yayılması anlamındadır. Bunun karşıt kelimesi küfür olup, o da nimeti unutmak ve gizlemek anlamındadır. Şüphesiz ki nimeti izhar etmenin dereceleri vardır. Âlimler şükretmenin üç derecesi olduğunu söylemektedir:

1- Nimet vereni tanıtmak. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Şükürün en düşük derecesi insanın elindeki nimetin Allah'tan olduğunu bilmesidir."³⁴ Bu şükür, şükür derecelerinin birinci basamağı olan kalpten şükret-

³⁴ Biharu'l-Envar, İran baskısı, c.70, s.710.

mektir.³⁵

2- Şükrü dile getirmek. Şükrün bu derecesi nimet vereni teşvik etme hususunda da oldukça etkilidir. Tabiki bu etki nimet verenin beşer olması durumundadır, Allah değil. Çünkü anlamı kulların sözlerinden ve övgülerinden etkilenmek olan ve bu teşvik üzere nimetini kat kat artırmak olan haller Allah için tasavvur edilemez. Aksine Allah’a karşı şükretmenin sonucu, kulun kendi liyakatini göstermesidir. Bu da ayette değinilen hususun ta kendisidir:

“Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır.”

Teşekkürün sonucu teşekkür edenin kendisine döner ve Allah’ın beşerin teşekkürüne ihtiyacı yoktur. Kısacası Allah karşısında şükrü yerine getirmek kulluk liyakatinin ispatından başka bir şey değildir. Ancak bir şahsın iyiliği veya hizmetleri karşısında teşekkür etmek, insanın liyakatinin ispatının yanı sıra başka etkileri de vardır. O etki ise karşı tarafın gönlünün hoş olması ve teşvik edilmesidir. Bu durumda o da duyguların ve takdirin izharı neticesinde iyiliğini kat kat artıracaktır. Bir öğrencinin, öğretmeninin fedakârlıkları karşısında teşekkür etmesi onun eğitim ve öğretim işlerinde daha büyük bir şevkle çalışmasını sağlar. Toprağa tohumları serpip sığağa ve soğuga katlanan bir bahçıvan, yaptıklarının neticesini gördüğünde o bölgeyi abat etme hususundaki kararı çok daha fazla artacaktır. Çünkü toprak yeşillenip meyve vererek tekvin diliyle liyakatini ispatlamış ve bahçıvanı takdir etmiştir. İşte bu durum bahçıvanı daha fazla hizmet konusunda derinden şevke getirmektedir.

3- Şükrün diğer bir merhalesi, insanın nimeti kendi yerinde kullanmasıdır. Âlimler şöyle demiştir: Şükür, kulun Allah’ın vermiş olduğu nimeti yarattığı hedef doğrultusunda kullanmasıdır.³⁶

³⁵ Başka bir rivayette şöyle buyrulmaktadır: “Allah’ın nimet verdiği kimse O’nu kalbiyle tanısa ve nimet verinin yüce Allah olduğunu bilse, kuşkusuz ki nimetin şükrünü yerine getirmiştir.” (Sefinetu’l-Bihar, c.1, s.711 ve Tuhefu’l-Ukul, s.369.)

³⁶ Bazen bu üç merhale bir çeşit şükür sayılan iman konusunda da sayılmıştır. Peygamber efendimizden (s.a.a) şöyle nakledilir, “İman kalple inanmak, dille söylemek ve bedenle amel etmektir.” (Sefinetu’l-Bihar, c.1, s.710)

İki Sosyal Nükte

Bu konunun sonunda iki nüktayı hatırlatmak durumundayız:

1- Günümüz dünyası, zamanımız diliyle “takdir” dedikleri teşekkür konusunun önemini iyi bir şekilde anlamıştır. Bu yüzden yeni şeyler icat eden kimselerin, büyük âlimlerin ve topluma hizmet edenlerin teşvik edilmesi dünya devletlerinin başlıca programları arasına girmiştir. Çünkü takdir etme yoluyla onların gönlü hoş tutulabilir ve onlar da ilime ve topluma hizmet yolunda daha iyi bir şekilde ilerlerler. Buradan da hadis kitaplarında geçen şu cümlelerin azametini anlamak mümkündür:

“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a teşekkür edemez.”

Çünkü başkalarının hizmetlerine itinasızlık, bir nevi kıymet bilmeme durumudur. Bu psikoloji insanda ilerlerse yavaş yavaş Allah’ın nimetleri karşısında da itinasızlık gösterir ve şükürden kaçır. Bu yüzden hadislerimizde şöyle geçer:

“Allah’a en çok şükredeniniz, insanlara en çok teşekkür edeninizdir.”³⁷

Dolayısıyla başkalarının hizmetlerini takdir etmek, insanı Allah’ı tanıma-ya ve O’nun nimetleri karşısında şükretmeye çağıran kıymet bilme psikolojisinden bir daldır. Mal, servet, gençlik, sağlık, ilim ve güç gibi bütün nimetler Allah’ın değerli nimetleridir ve insan bu nimetler karşısında büyük bir sorumluluk sahibidir. Bu nimetin şükürü ise, bütün bu ilahi vergileri kendi yerinde kullanmaktır. Bu nimetler karşısında nankörlük ise, onları kötüye kullanıp zararlı yerlerde değerlendirmektir. Bir bilim adamı için nimet karşısında en büyük nankörlük, elindeki bilimi tahrip edici silahların yapımında kullanmasıdır. Bir kimyacının en büyük bedbahtlığı elindeki bilimi biyolojik silahların yapımında kullanmasıdır. Bu tür bilim adamları Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük eden ve onları kendileri için kullanmaktan kaçınan kimselerdir. Maalesef sanayi günümüzde fesadın hizmetindedir.

Dünya haber ajanslarının iletlediği şu haberi okumanız yerinde olacaktır: “İngiltereli hırsızlar son zamanlarda en yeni bilimsel kesici aletlerle Londra’daki çok sağlam bir kasayı delerek, içindekileri çalmışlar. Bu kasada olan yaklaşık 220 milyon riyal “Londra Girişimci Firmasına” aitti. Şu anda bu firma

³⁷ Sefinetu’l-Bihar, c.1, s.709.

hızla çalınan malların miktarını belirlemeye çalışıyor. Çünkü miktarın belirlenmesi birkaç gün sürebilir. Hırsızlar termik matkaplardan faydalanarak, hızlı ve sessizce çelik kapıyı altmış santimetre çapında delip, oradan geçmeyi başarmışlardır. Hırsızların kullandığı termik matkaplar betonları delecik kadar güçlüdür. İlginç olan şudur, bu matkaplar öylesine hararet oluşturuyorlar ki, hiçbir metalin onun karşısında mukavemet etmesi mümkün değildir ve 2500 santigrat dereceye kadar hararet oluşturabilmektedir.”³⁸ Gördüğünüz gibi, insanlara sunulan nimetlerden olan böylesine güçlü matkaplar, şu anda bozgunculuğun hizmetinde görev yapmaktadır. “Termik” matkaplar taşları delme, çok değerli ve faydalı petrol ve onun benzeri kaynaklara ulaşmada kullanılabileceği gibi, tamamen (Londra Girişimci Firmasının) altmış santimetre çapındaki çok kalın çelik kapısını delmek için de kullanılmaktadır. Bu matkapları icat eden bilim insanları bu işe razı olmayabilirler. Ancak bu matkapların iş görmesi konusunda onların razı olması şartı yoktur.

Wright kardeşler ilk uçağı icat ettiklerinde veya tamamladıklarında, belki de bu icat ettikleri şeyin gelecekte en faydalı veya en zararsız hızlı nakliye aracı olacağını düşünüyorlardı. Onlar, yarım asırdan az bir süre sonra yakıcı ve yıkıcı olan binlerce ton bombanın bu gelişmiş uçaklarla “Vietnam” ismindeki uzak ve savunmasız bir ülkeye döküleceğini asla düşünemezlerdi. Avrupa’da ilk defa Pastör mikroskopik canlılar ve mikroplar üzerinden sır perdesini kaldırdığında, milyonlarca insanın canını ölümden kurtaran onun bu değerli icadından biyolojik silahların yapılmasında ve geliştirilmesinde kullanılacağını ve onun yardımıyla milyonlarca insanın en feci bir şekilde katledileceğini tasavvur bile edemezdi. Aynı şekilde atomun yarılıp, nükleer enerjisinin serbest bırakılması insanlığın en büyük bilimsel ve endüstriyel zaferi sayılmaktaydı. Bu büyük zaferin “nükleer savaşlar felaketi” adında bir ikizi olduğunu ve onun küçük bir maketinin (Japonya’nın iki büyük şehri olan ve ikinci dünya savaşında iki küçük atom bombasıyla korkunç bir kabristana çevrilen) “Hiroşima” ve Nagazaki” şehirlerinde gösterime sunulacağını kim tasavvur edebilirdi.

Dolayısıyla eğer büyük endüstriyel gelişmeler insanlığın yüzüne mutluluk ve refah kapılarını açmakla birlikte, mutsuzluk ve felaket kapılarını da açmıştır. Artık gerisi insanların hangi kapıdan gireceğine bağlıdır. Eğer bugün

³⁸ Keyhan, 23/08/46.

insanlık bu endüstriyel gelişim basamaklarından çok hızla yukarı çıkıyorsa, dikkat etmek gerekir ki o yükseklikten düşüş anında da kemikleri öylesine ufalanır ve artık hareket etmeye gücü kalmaz. Elbette bu hesap endüstriyel ürünler ve bilimsel araçların bir iki kısmına ait değildir. Bilakis bu araçların tamamını istisnasız olmak üzere kapsamaktadır.

Bu nedenle, endüstrinin azamet ve kudreti önemli değil, önemli olan ondan faydalanma şeklidir. O da insanın yetiştirilme şekline bağlıdır. Bu insan bu büyük araçların dümenini elinde bulundurduğu an, insan hayatının en hassas noktasıdır. Dinî ve ahlakî mektepler, bu hassas noktanın üzerine parmak basmaktadır. Onlar insanları, muhteşem endüstriyel ve maddî gelişmeleri kendilerinin ve diğerlerinin mutluluğu, saadeti ve refahı doğrultusunda kullanmaları ve kendini helak olmaya sürüklememeleri için eğitmeye çalışmaktadırlar. Fakat bu, o mekteplerin insanlığa yapabilecekleri büyük hizmetlerden bir tanesidir. Bizim yüce semavi kitabımız “Kur’ân-ı Kerim” şöyle buyuruyor:

“(Biz bazı geçmiş kavim ve milletlere) size vermediğimiz imkânları vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve gönüller verdik. Ancak kulakları, gözleri ve gönülleri kendilerine bir şey sağlamadı. Çünkü onlar, bile bile Allah’ın ayetlerini inkâr ediyorlardı. Alaya aldıkları şey, kendilerini kuşatıverdi.”³⁹

³⁹ Ahkaf, 26. Son kısım, Mekteb-i İslam dergisinden nakledilmiştir. 2. Baskı, yıl, 9.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

Tercüme

13- Lokman, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: “Evladım! Allah’a ortak koşma. Şüphesiz şirk, büyük bir zulümdür.

Çocuk eğitimiyle ilgili konular, araştırmacıların dikkatini üzerine toplamıştır ve günümüz toplumunun önemli meselelerinden biridir. Böylece eğitim ve öğretim alanında yeni bir çıkır açılmış ve faydalı yeni düşünceler, eğitim merkezlerine sunulmuştur. Çocukların eğitim ve öğretim hususundaki sorunlarının giderilmesi amacıyla kurumlar oluşmuş ve bu bir uzmanlık alanı haline gelmiştir. Araştırmacılar yaşam temellerinin çocukluk döneminde atıldığını iyi bir şekilde anlamışlardır. Aynı şekilde hayatın çeşitli dönemlerinde yani gençlik yılları ve yaşlılık dönemindeki saadet veya bedbahtlığın çocukluk dönemindeki eğitime bağlı olduğu anlaşılmıştır.

İnsan kişiliğinin çeşitli etkenlere bağlı olması ve bu etkenlerin her birinin insan kaderinde önemli bir rol almasıyla birlikte, araştırmacıların görüşüne göre çocukluk dönemindeki eğitimin özel bir yeri vardır ve bunu “hayatın temeli” olarak adlandırmaktadırlar. Çocuğun kalbi ve ruhu ressamın elindeki beyaz bir kâğıda benzer. Bu sayfaya hangi resim çizilirse ömür boyu kalacaktır. Bir mermerin, sanatkârın ellerine teslim edildiğini farz edin. İşini iyi bilen ve usta bir sanatkâr olduğu için o mermer üzerinde aklından onlarca proje geçer. Ancak mermere el atıp onu dünyanın dehalarından birinin heykeli veya zarif bir şey haline getirdiği vakit, bu taşta var olan bütün imkân ve kabiliyetler belli bir şekle girdikten sonra yok olur. Bu taş var olduğu sürece dehanın şekli de onunla birlikte kalıcıdır. Çocuğun hassas ruhu, yaşamının

başlangıcında birçok açıdan tıpkı bu işlenmemiş madde gibidir. Her türlü faaliyet ve eğitim için hazırdır. Çocuğun velileri güzel bir şekilde girişimde bulunup onun temiz fitratı ve değerli duygularını uygun yöntemlerle yönlendirirlerse, kaderini aydınlatmış olurlar. Ancak bu yolda ihmalkârlık eder, yanlış yöntemler ve eğitimlerle onun fitratını kirletirlerse, şüphe yok ki çocuğun bedbahtlığının ön hazırlığını yapmış olurlar. Öyle ki, yanlış kişiliklerin diğer etkenleri er veya geç onun yaşamında kendini gösterecektir. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Kuşkusuz ki yetiştirme çağındaki gencin kalbi eklamemiş toprak gibidir. Oraya ne atılsa kabul eder.”⁴⁰

Dolayısıyla şöyle diyebiliriz, çocuk beyni bir fotoğraf makinesine benzer. Gördüğü ve izlediği her şeyin fotoğrafını çekmektedir.

Ağır sorumluluklar

Bazı babalar sorumluluklarının sadece çocuğun maddî ihtiyaçlarını temin etmekle sınırlı olduğunu ve başka vazifelerinin olmadığını zannediyorlar. Oysaki çocukları ahlak ve iman yönünden yetiştirmek, onların omuzlarında olan en büyük sorumluluktur ve bu sorumluluğu yerine getirmek onların maddî ihtiyaçlarını gidermekten daha önemlidir. İslam dünyasının ikinci şahsiyeti olan Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Babanın evladına verebileceği en büyük hediye, güzel edeptir.”⁴¹

Babaların bu husustaki görevleri o kadar ağır ve dikkate değerdir ki, imam Seccad (a.s) bu tehlikeli görevi yerine getirmede Allah’tan yardım diliyor ve dualarında şöyle arz ediyor:

“Allah’ım! Bana çocuklarımla terbiyesi, eğitimi ve onlara iyilik etme hususunda yardım et.”⁴²

Babaların, çocukları üzerinde itaat etme hakkı varsa, çocukların da onlar üzerinde daha büyük hakları vardır. O da yetiştirme hakkıdır. Yani yaşantının

⁴⁰ Nehcü’l-Belağa.

⁴¹ Müstedreku’l-Vesail c.2 s.625.

⁴² Sahife-i Seccadiye.

yol ve yöntemini doğru bir şekilde öğretmek ve onun fitratında gömülü olan insanî değerleri yetiştirmektir. Eğer araştırmacılar bugün çocuk yetiştirmenin ve geleceğin büyüklerini yönlendirmenin önemini keşfetmiş ve toplantılar düzenleyerek, kitaplar ve broşürler yazarak, ahlakî ve ilmî filmler göstererek bu hususta büyük adımlar atmışlarsa da İslam'ın yüce önderleri on dört asır öncesinden gerekli ve aydınlatıcı emirleri vererek, faydalı yönlendirmelerde bulunmuş ve örnek çocuklar yetiştirerek bu hususta etkili adımlar atmışlardır. Araştırmacılar, psikologlar, eğitim ve öğretim üyeleri kendi eğitim programlarını çocuğun gözünü ve kulağını açtığı, bir şeyler anlamaya başladığı andan itibaren uygulamaya geçiriyorlar. Fakat İslam, kapsayıcı programını, çocuğun saadete ulaşması için anne karnına düştüğü andan itibaren başlatıyor. İslam'ın evlilik hususunda yeteri kadar emri vardır. Bu konuda bütün yönleri dikkat etmiş ve eş seçiminde aile kökenine ve asaletine fevkalade önem vermiştir. Peygamber efendimiz (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Bataklıkta yetişen bitkilerden kaçın.” Maksat nedir? diye sorduklarında ise şöyle buyurdu: “Soysuz ve kötü bir ailede dünyaya gelmiş olan güzel kadındır.”⁴³

İslam dinî ilişki anı için bir takım görevler belirlemiştir, bu görevlerin her birine dikkat edilmesi çocuğun saadeti hususunda oldukça etkindir. İslam dinî özellikle sarhoş vaziyette ilişkiyi şiddetle kınamıştır. Çünkü böyle bir ilişkiden dünyaya gelen çocuklar tedavisi mümkün olmayan sinirsel yan etkilere duçar olacaklardır. İslam dinî bu kadarıyla yetinmemiş, hamilelik döneminde ve çocuğun dünyaya gelmesinden sonraki dönemlerde şaşırtıcı bir incelikle çocuk yetiştirmenin bütün yönlerini göz önünde bulundurmaktadır. Öyle ki, babalara evlatları için güzel isim seçmeleri emrini vermiştir. Çünkü isim ve özellikle de çocuğun Allah'a karşı kulluğunu ifade eden bir isim şahsiyet göstergesi olmakta ve psikolojik açıdan da çocuk üzerinde güzel etkiler bırakmaktadır. İslam dinî, doğumdan sonra çocuğun temiz suyla yıkanmasını ve kulağına ezan ile ikame okunmasını emretmiştir. Böylece daha ilk günden kulakları Allah'ın birliğini, peygamberin risaletini ve iyi işlere daveti ifade eden cümlelerle aşına olmaktadır. O dönemlerin insanları bu yüce öğretilerin sırrını anlayamadıysa da günümüzde bilimin gelişmiş olması bu konunun üzerinden perdeyi kaldırmıştır. İslam dininin çocuk eğitimi konusundaki

⁴³ Kenzu'l-Ummal, c.16, s.300, hadis, 44587.

tavsiyeleri o kadar çoktur ki, burada onların yüzde birini bile anlatmamız mümkün değildir. Ancak ne mutlu ki, günümüzde bu güncel ve değerli konular bilim adamlarının dikkatlerini üzerine çekmiştir. Yazarlarımız ve hatiplerimiz güzel bir şekilde İslam'ın çocuk yetiştirme yöntemleri hakkındaki görüşünü beyan etmektedirler.

Çocuğun Kişiliğini Oluşturmak

Çocuk yetiştiren kimseler bilmelidir ki çocuk, tam anlamıyla bir insandır. İnsanlıktan bir şeyi eksik değildir. Ancak onun insanlığı gelişme ve tekâmül halindedir. Eğitimci onun manevî ve fıtrî kabiliyetlerini tedrici olarak değerlendirmelidir. Eğitimin en temel esaslarından birisi “çocuğun kişiliğini ihya etmektir.” Yani çocuğa tam anlamıyla bir insan olduğu ifade edilmelidir. Ardından yetişkin bir insan olarak onunla sohbet etmeli, bilimsel ve toplumsal konuları, doğru ve ahlakî yöntemleri onun düşünce ufkuunda açıklamalıdır. Onun sözlerini dikkatle dinlemeli ve yetişkin bir insan gibi onunla sohbet edilmeli ve çocuk hakikati anlayıp kabul edinceye kadar yeterli açıklama yapmaktan kaçınılmamalıdır. Biz burada söylediklerimizin kanıtı olması için önderlerimizin İslamî eğitim yöntemini beyan eden hadislerden bir örnek nakledeceğiz. Bir gün İmam Hasan (a.s) çocuklarını ve yeğenlerini davet ederek onlara hitaben şöyle buyurdu:

“Sizler bugünün çocukları ve yarının büyüklerisiniz. İlim öğrenin ve içinizden kabiliyeti olanlar konuları ezberlesin, dersini yazsın ve gerektiği zamanlarda da onlara başvursun.”

Şimdi İmam Hasan'ın (a.s) çocuklarını nasıl eğitmek istediğine dikkat edelim. O, çocuklarının ilim öğrenmesini istiyor fakat asla şiddete başvurmuyor ve baskıyla onları ders okumaya zorlamıyor. Neden? Çünkü onun etkisi geçici olup sonraları telafi edilemeyecek ukdeler oluşturmaktadır. O, şahsiyet oluşturma konusunda çocuğun ufkunu açıp, geleceğine ümitle bakmasını sağlamış ve ilim öğrenmenin faydalarını açıklayarak sohbete başlamıştır. Amaç pratik olarak gelecek nesillere doğru eğitim yöntemini öğretmektedir.

Lokman ve Çocuk Yetiştirme

Lokman'ın oğluna yaptığı nasihatler Kur'an-ı Kerim'de de bir eğitim

programı şeklinde geçmektedir ve o öğütlerin hepsi çocukta şahsiyetin oluşması temeline dayanmaktadır. İmam Hasan'ın (a.s) uygulamış olduğu temelin ta kendisi. Günümüzün medeni ülkelerinin peşinde olduğu yöntemin ta kendisi. Şimdi Lokman açısından en temel konunun ne olduğuna bakmak gerek. Onun açısından bir çocuğun eğitiminde ilk adım neydi ve o programına nereden başladı ve bu temeli nasıl attı? O eğitim programına en fitrî konulardan yani tek ilaha tapmak ve putları kırmak meselesinden başlamıştır. Hiçbir konu tevhit konusundan daha açık değildir. Herkes yaratılışı üzere bu konuyu anlayabilir ve karmaşık delillere ihtiyaç yoktur. Biz şirkin hakikatini, oluşmasının nedenlerini ve İslam dininin bu konuda beyan ettiği sınırları daha iyi anlaşılması için geniş olarak ele alacağız.

10.

Lokman ve Şirke Karşı Mücadele

وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ
(13) س

Tercüme

13- Lokman, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: “Evladım! Allah’a ortak koşma. Şüphesiz şirk, büyük bir zulümdür.

Âlimlere göre sadece Allah inancı fitrî bir mesele değil, bilakis tek ilaha tapma konusu da insanın fitratında vardır. Musibet ve sıkıntı anlarında bütün insanlar Allah’a sığınır ve bu husustaki duyguları uyanışa geçer. Bu durum da Allah’a tapma temelinin fitrî olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde bu insan bir Allah’a sığınmakta ve O’ndan yardım istemektedir. Dolayısıyla tek ilaha tapmak (tevhit) her insanın fitratının çağrısına uymak zorunda kalarak inanması gereken en açık konulardandır. Tevhit, bütün semavi dinlerin temelidir. Bütün peygamberlerin daveti bu esas üzere olmuştur. Peygamberlerin gönderilme nedeni insanlar arasında bu inancın sağlamlaştırılmasıdır. Şirk kokusu gelen bütün yollar kuşkusuz uydurma bir yoldur ve peygamberlerin hedefiyle çelişmektedir. İki inanç tevhidi oluşturmaktadır:

- 1- Bu âlemin yaratıcısı olduğuna inanmak.
- 2- Âlemin yaratıcısının birliğine inanmak.

Dolayısıyla muvahhit bir kimse her iki konuya da iman etmelidir. Birinci madde o kadar açık ve nettir ki, peygamberler o konuda sıkıntı yaşamamış ve davetlerinin sıkıntılı dönemi ikinci konu hususunda olmuştur. Yani yaratanın iki veya daha fazla olmadığı ve birliği inancı. Bir yaratıcının varlığı inancı insanlığın en eski inançlarındandır. Sizler insanlığın en heyecanlı tarihinde insanların bir yaratıcının varlığında şüphe ettikleri bir dönemi bulamazsınız. Yaratıcının varlığı inancı her zaman insanların kalbinde sağlam bir şekilde yerini almıştı. Ancak gerçek ilahın teşhisi hususunda hataya düşmekte ve kendi yaptıkları şeyleri gerçek ilah zannetmekteydiler. Bütün bunlara rağmen yani, bir veya birkaç ilahın varlığı ve doğru veya yanlış ilah teşhisi konularına rağmen yaratıcının varlığı konusu her zaman kendi yerini korumuştur. İnsanın bu kesin kural hususundaki ilk kılavuzu kendi fitratıdır. Öyle bir fitrat ki, heyecan ve ıstırap anlarında kendini daha çok göstermektedir. Ölümle yaşamın mesafesini kısaltmış olarak gördüğünde, uçurumun kenarında olduğunu fark ettiğinde ve bütün doğal etkenler etkisiz hale geldiğinde maddî hicaplar gözünden kalkar ve fitratı büyük bir güçle onu yüce bir âleme çekip götürür. Öyle bir âlem ki, zaman ve mekân şartlarının dışındadır. Bütün âlem onun kudret elindedir. Allah inancı insanın fitratından kaynaklandığı için günümüzde de maddeyi esas alan kimseler sıkıntı ve musibet anında aynı merkeze sığınmaktadırlar.

İnsanlık tarih boyunca bu inancı sağlamlaştırmada sadece fitrata dayalı

kalmamış, bilakis sebep-sonuç kanunundan da kendi hallerine uygun bir şekilde faydalanmışlardır. Eski dönemlerdeki bir insan görmekteydi ve bu yolla âlemdeki her olayın bir sebebi olduğunu idrak etmekteydi. Buna da bilimsel olarak sebep denilmiştir. Hiçbir zaman bir şeyin kendi kendine ve sebepsiz yere oluşmadığını görmüştür. Bu konu (her olay bir sebep ister konusu) hemen hemen diğer fitrî konular gibi insanın yaratılışıyla iç içedir. Çocuk, yaşamının ilk günlerinde ne zaman bir ses duysa dikkatini sesin geldiği yöne toplar. Konuşabildiği dönemlerde de hemen annesine veya yakınlarına olayın nedenini sorar. Allah’a tapmanın sağlam ve yüksek binası tarih boyunca bu sağlam iki esas üzere yani “fıtrat ve sebep-sonuç kanunu üzere” kurulmuştur ve sonsuza kadar da sağlam bir şekilde kalacaktır. Tıpkı Allah’ın varlığının ispatında iki yola sahip olduğumuz gibi. Kimi zaman fıtrat yoluyla Allah’ın varlığını anlamaktayız ve her insan bazı şartlarda kendisinin Allah’ı hissedip aradığını görmektedir. Kimi zaman da Allah’ın varlığının delillerini görme yoluyla tasdik etmekteyiz. O’nun bir oluşu da böyledir. Bazen akli delillerle bir olduğunu anlarız ve bazen de fıtratımız bize bu konuda kılavuzluk eder. Fıtrat bu husustaki en üstün kılavuzdur. Her insanın fıtratı Allah’ın birliğine şahitlik eder. Zira bütün maddî etkenlerin etkisiz hale geldiği zamanlarda ve insanın kendisini uçurumun eşiğinde gördüğü durumlarda elinde olmaksızın unutkanlık tozları ve gaflet pası kalbinin üzerinden kalkar ve böyle bir durumda ruhumuz sorunumuzu halletmeğe kadir olan ve halimizi çok iyi bilen biri olarak hissettiğimiz esrarengiz bir noktaya yönelmektedir. Bu hassas anlarda hiç kimse bahsettiğimiz bir noktadan ve bir güçten başka bir şeye sarılmamaktadır. Bütün insanlar sorunlarının halledilmesi için devamlı bir noktadan yardım bekler ve sadece bir noktaya gönül verirler. Tevhidin felsefi ve teolojik delilleri bu sayfalara geçmeden önce geniş olarak Allah’ın birliği hakkında “Allah’ın Sıfatlarını Tanıyalım” kitabında kaleme aldık.

Putperestliğin Meydana Gelmesinin Nedenleri

Şirk gerçek olmayan mabudu, gerçek mabut zannetmek anlamındadır. Fıtrat ile cehaletin karışmasından başka bir yönü yoktur. Yani, insan bir taraftan fıtratının baskısı altında ve yine Allah’ı tanıma hususundaki açık deliller karşısında ister istemez âlemin bir yaratıcısı olduğuna ve insanı hayrete düşüren varlık âlemindeki bu düzeni kendi kendiliğinden oluşmasının mümkün olmadığına inanmaktadır. Diğer taraftan da cehaletin, doğru bilgilerin

olmayışı ve peygamberlerin tebliğinden uzak kalmak neticesinde gerçek ilahı sahte tanrılarla ayırt edemediği için elinde olmadan mecazları hakikat zannetmiştir. Cansız putları, şeffaf nesneleri ve gökyüzündeki parlak cisimleri Allah zannetmiştir. Eğer peygamberlerin parlayan ilmi ve doğru programları bu fitrata kılavuzluk etse putperestliğin kökü yeryüzünden kazınır.

Şirk Ne Demektir?

Ne zaman bir kimse Allah'tan başkasını Allah zannetse veya herhangi bir varlığın Allah'a muhtaç olmaksızın müstakil olarak bir iş yapabileceğine inansa veya herhangi bir varlığa Allah'a yakınlaşma amacıyla tapsa, böyle bir kimseye müşrik ve yaptığı işe de şirk denilir. Dolayısıyla şirkin üç merhalesi vardır:

1- Allah'tan başkasını Allah bilmek.

2- Herhangi bir varlığın müstakil olarak (Allah'a ihtiyaç duymadan) bir iş yapabileceğine inanmak.

3- Allah'a yakınlaşmak için bir varlığa tapmak.

Ele almış olduğumuz şirkin bütün konuları, bu üç merhalede özetlenmektedir. Vahabilik fırkası şirkin teşhisi hususunda ilginç hatalara düşmüşlerdir. Allah'ın evliyalarından şefaath istemenin ve insanın "Ey Allah'ın peygamberi kıyamet gününde bana şefaath et" demesinin, kabirleri öpmenin ve kabirleri onarmanın şirk olduğunu zannetmişlerdir. Sanki şirkin hakikati onların elindeymiş gibi istedikleri şekilde yorumlamaktadırlar. Oysaki şirkin ölçü ve sınırları vardır. İslam dininde ve bütün dinlerde müşrik, yaratılmış bir şeyi Allah bilen kimsedir veya yaratılmış olanı işlerin gerçekleşmesinde müstakil görendir veya yaratılmış olana Allah'a yakınlaşmak için tapandır. Dolayısıyla defnedilen kimseye saygı amacıyla kabrini öpmenin, ziyaretname okuyup o şahsın makamının yüceliğini ifade eden cümleler sarfetmenin, evliyaullah'ın mübarek bedenlerinin defnedildiği kabirleri onarmanın, kabirlerinin yanında Allah'tan hacet istemenin ve Allah katında şefaathçi olmalarını talep etmenin şirkle en ufak bir alakası bile yoktur. Yani bunlar şirkin örnekleri olarak nitelendirilemez. Çünkü belirttiğimiz gibi müşrik, yukarıdaki üç merhaleden birine inanan kimsedir. Müslümanlardan hiç kimse de din önderlerinden birini Allah olarak görmüyor, onlara mabuda yakınlaştırmacı olarak tapmıyor ve yaptıkları işlerde müstakil olduk-

larına inanmıyor. Bilakis bütün Müslümanlar onların yaşamın bütün alanlarında muhtaç olduklarına inanmaktadırlar. Bazı Vahhabilerin bu konuda ilginç bir delilleri vardır. Onlar şöyle demektedirler: Sıkıntı, musibet ve zorluklarda Allah’tan başkasından bir şey istenmez. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’de şöyle emredilmiştir:

“Şüphesiz, secde edilen yerler Allah’ındır. Öyleyse Allah’la beraber başkasını çağırmayın.”⁴⁴

Bu hüküm gereğince “Ey Muhammet bize şefaet et” veya “Ya Resulallah! Allah’tan bize şifa vermesini iste” veya “Allah’tan borcumuzu eda etmesini iste” gibi taleplerin tamamı Allah’la beraber başkasını çağırma anlamındadır.

Bunun cevabı gayet açıktır. Birincisi Allah’tan başkasını çağırmamaktan maksat, başkasına ibadet etmemektir. Ayetin hedefi Allah’tan başkasına ibadet etmememizdir. Sonraki ayetler de bunun şahididir:

“De ki: “Ben ancak Rabbime dua ediyor ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmuyorum.”⁴⁵

“Ona hiçbir şeyi ortak koşmuyorum” cümlesi şuna şahittir ki her iki ayette de çağırmaktan ve dua etmekten maksat her çağırma ve tevessül değil, belki tapmak anlamına gelen çağırmadır. Kuyuya düşen bir adam gelip geçenlerden yardım istese hiç kimse bu adam insanlara tapıyor demez. Kısacası haram olan çağırma Allah’tan başkasına tapmak ve ibadet etmek amacıyla yapılandır.

“Başkasını çağırmayın” cümlesinden maksat, “Başkasına tapmayın” anlamıdır. İkincisi “Allah’la beraber” ifadesine dikkat edildiğinde hakikatler daha fazla aydınlığa kavuşmaktadır. Çünkü haram olan şey, bir şahıstan Allah’ın şeriki unvanında bir şey istemektir. Yani Allah için inandığınız makamın aynısını o şahıs için de uygun görmemiz ve bu adam da Allah gibidir ve Allah’la eşittir dememizdir. Oysaki hiçbir Müslüman dualarında Allah’ın evliyalı hakkında böyle bir şeye inanmamaktadır. Bilakis kendisine dua edilen yegâne varlık her yerde Allah’tır. Ancak kimi zaman peygamber gibi bir şahsiyeti vesile edinerek Allah’tan hastamızın şifasını veya borcumuzun edasını

⁴⁴ Cin, 18.

⁴⁵ Cin, 20.

istiyoruz. Kimi zaman da vesile edinmeksizin hacetimizi Allah'tan diliyoruz. Netice itibariyle bizler Allah'tan başkasına dua etmiyoruz ve ihtiyaçların, sıkıntı ve musibetlerin giderilmesinde O'ndan başka bir etken tanımıyoruz. Mesele şudur ki, bazen vasıtasız olarak ondan bir şey istiyoruz ve bazen de Allah'ın dostlarından birini vasıta kılıyoruz. Ne zaman direk Allah'tan bir şey istesek şu ayete amel etmiş oluruz:

“Dua edin bana, icabet edeyim size.”⁴⁶

Allah'ın evliyaları vesilesiyle bir şey istesek o zaman da Allah'ın şu emrine amel etmiş oluruz:

“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının. O'na yaklaştırmaya vesile arayın...”⁴⁷

Namaz, oruç ve diğer güzel ameller nasıl Allah'ın rızasını kazanmak için bir vesile ise evliyalara yönelip onlardan dua etmeleri istemek de takip edilmesi gereken bir vesiledir. Kuşkusuz ki, evliyaların günahkâr insanlar için yapacağı dua etkisiz değildir. İlâhi dergâhın değerli kimselerine yönelmenin, onlardan dua istemenin, onların dua etmesinin veya etmemesinin eşit olduğunu düşünen bir kimse haktan ne kadar da uzak bir söz söylemiştir ve o, evliyaların makamını tanımamıştır. Eğer onların muhtaç kimseler veya günahkâr kimseler hakkında dua etmeleri ve etmemeleri eşit ise, o zaman neden Hz. Yakup'un (a.s) çocukları kendileri için istiğfar dilemesini ondan isteyip, şöyle dediler:

“Ey babamız! Bizim için günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten hataya düşenlerden idik.”⁴⁸

Hz. Yakup da (a.s) onlar için istiğfar edeceği sözünü vererek şöyle buyurdu:

“Yakında sizin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayan ve Rahimdir.”⁴⁹

⁴⁶ Mümin, 60.

⁴⁷ Maide, 35, Bu anlama yakın ayet, İsra, 57.

⁴⁸ Yusuf, 97.

⁴⁹ Yusuf, 98.

Gerçekten evliyalara yönelip onlardan dua istemek bir çeşit şirk ise neden Allah İslam toplumunda günahkâr kimselerin peygamberin huzuruna gitmelerini ve ondan kendileri için istiğfar dilemesini istemelerini emretmiştir:

“Eğer onlar, nefislerine zulmettiklerinde sana gelip Allah’tan bağışlanma isteselerdi, peygamber de onlar için bağışlanma dileseydi, şüphesiz Allah’ı, tövbeleri çokça kabul eden (ve) Rahim olarak bulurlardı.”⁵⁰

Allah-u Teâlâ münafıkları kınayarak, şöyle buyurmaktadır:

“Onlara: “Gelin Allah’ın peygamberi sizin için bağışlanma dilesin” dendiğinde, başlarını çevirirler ve onların, büyüklük taslayarak yüz çevirdiklerini görürsün.”⁵¹

Eğer peygamberin duası Allah katında etkili değilse o halde neden Allah, Peygamber’ine malının zekâtını verenler için dua etmesini emretmektedir:

“Onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için huzur vesilesidir.”⁵²

Gülünç olan şudur ki, Necd bölgesinde Vahabiliğin temelini atan Muhammed b. Abdulvahhab bu konuda şöyle der: “Evet! Allah, peygamber efendimize şefaât makamını vermiştir ve onun duasına özel bir etki bahşetmiştir. Ancak bize de ondan böyle bir şey istememizi yasaklamıştır.”

Onun bu sözü birkaç açıdan geçersizdir: Birincisi bu adama sormak lazım ki, Allah nerede bize bunu yasaklamıştır. Oysaki peygamber hayattayken onun huzuruna gitmemizi ve ondan istekte bulunmamızı emretmiştir. Buna rağmen nasıl oluyor da Allah’ın dua etmemizi yasakladığını iddia edebiliyor? İkincisi Allah Peygambere böyle bir makam bahşettikten sonra bize de bu konuda istekte bulunmamızı yasaklamasının bir anlamı yoktur. Bu söz şu örneğe benzer ki, Allah kıyâmet gününde peygamberi Kevser’in sahibi kılıp, başkalarına da su istemeği yasaklamış olsun! Ya da bir padişah, ülkesinin önde gelen bir şahsiyetine verdiği değerden dolayı onun her istediğini kabul edeceğini resmen ilan ettikten sonra o adamın kendisine yaklaşmasını ve kendisinden bir şey istemeyi yasaklamış olsun! Bu iki hareket tamamen

⁵⁰ Nisa, 64.

⁵¹ Münafikun, 5.

⁵² Tevbe, 103.

birbiriyle çelişmektedir.

Toplumumuzda Diğer Bir Yönüyle Şirk

Allah-u Teâlâ Kur'ân'da şirk konusu üzerinde herşeyden daha fazla durmuş ve onu kınamıştır. Kur'ân'ın nazil olduğu dönemdeki şirk türü, İslam öğretileri ışığında topraklarımızdan silinmiştir ve İslam toplumu putperestlikten arınmıştır.⁵³ Ancak kimi zaman şirk, İslam toplumlarında daha farklı bir şekilde kendini göstermekte ve eski zamanlardaki şirkin yerini almaktadır. Günümüzde tahtadan veya madenden yapılmış putlar veya gök cisimlerinden eser yoksa da günümüzün putu makam, para, moda, gösteriş ve diğer nefsanî istekler şeklinde kendini göstermektedir. Bunlar da nefse tapmanın dallarındandır. Kur'ân'da bu tür kimseler için şöyle buyrulmuştur:

“Heveslerini kendine ilah edinmiş olanı gördün mü?”⁵⁴

İnsanlardan bazılarının putları kendi nefsanî istekleridir. Çünkü makamı, parayı ve şöhreti taparcasına seviyorlar. Makam ve nefsanî isteklerine o kadar bağılıdır ki, paranın ve gücün her şey olduğunu zannetmektedirler. Bu maddî vesileleri yitirseler, çaresizlik dönemlerinin başlayacağını düşünüyorlar. Bu yüzdendir ki makama, güce ve paraya tıpkı bir mabut gibi tapıyorlar ve yaşamı bunlara bağlı görüyorlar. Bu tür insanlar bütün ahlakî değerleri güç, şöhret, makam ve para gibi putlara feda etmektedirler. Bütün insanî esasları da feda etmektedirler. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının, bir avuç makamperestin heva ve hevesinden başka bir sebebi yoktu. Onların makam sevdası yüzünden milyonlarca insan hayatını kaybetti. Böylesine nefsine tapan kimselerin insanlık makamından düşmesi kaçınılmazdır. Hem de öyle bir düşüş ki, insanlıktan eser bile kalmaz! Belki de aşağıdaki ayet de bu konuya değinmektedir:

“Kim Allah’a ortak koşarsa o, sanki gökten düşmüş, kendisini (havadayken) kuş kapıyor veya rüzgâr onu uzak bir yere sürüklüyor gibidir.”⁵⁵

⁵³ Şirk ve putperestlik hastalığı Hindistan, Japonya, Uzak Doğunun bazı bölgeleri ve Güney Asya'da henüz gücünü korumaktadır. Bundan ötürü de nice bedbahtlıklara duçar olmuşlardır.

⁵⁴ Furkan, 43.

⁵⁵ Hac, 31.

Acaba durum böyleyken Lokman'ın şirki büyük bir zulüm olarak nitelemesi yerinde değil midir? Hem Allah'a hem de insanın kendisine karşı bir zulümdür ve aynı zamanda da birçok kötülüğün kaynağıdır. **“Şüphesiz şirk, büyük bir zulümdür”** diye buyurduğu gibi.

İhlasın Karşıtı Riya

Şirk, tevhidin karşıtıdır ve bu konuyu ele aldık. Şimdi ise şirkin dengi ve ihlasın karşıtı olan riya hakkında konuşmanın zamanı gelmiştir. Birçok Müslüman'ın şirkin pençesinden kurtulmasına ve Allah'tan başkasına tapmamasına rağmen bazı zamanlarda gizli şirke duçar olup, yaptığı işlerde ihlası ve Allah'ı gözetmemektedir. Nitekim hayırsever bir kişi okul veya hastane yaptırıp, fakirlere yardım etmektedir ama onu bu işe sürükleyen etken Allah'ın rızası ve ahiret mükâfatı değil, bilakis bir takım geçici maddî hedeflerdir. Allah Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde amellerdeki riyayı ve yapılan iyilikleri maddî hedefler üzerine yapmayı kınamış ve hepsinin ahirette sonuçsuz olacağını bildirmiştir.⁵⁶ Burada ahlakî ve içtimaî bir mektep olan İslam'ın üstünlüğü açığa çıkmaktadır. Daha açık söylersek, İslam açısından kişinin ameli hakkında hüküm vermek için iki dosyanın incelenmesi gerekir:

1- Amel dosyası. Yani, yapılan iş iyi bir iş olmalıdır.

2- Niyet dosyası. Yani, kişinin bu ameli yapmaktaki hedefinin ne olduğuna bakılır.

Farz edin ki, zengin bir adam, içinde birkaç yüz yatağı bulunan ve ihtiyaç duyulacak her türlü araç-gerece sahip olan bir hastane yaptırıyor. Açılış sırasında muhabirler oraya dökülüyor ve hastanenin bütün önemli noktalarının çekimini yapıp, hayırseverin faziletleriyle birlikte büyük bir heyecanla anlatıyorlar. Televizyon kanalları, gazeteler ve diğer basın organları hayırseveri övmeye başlıyorlar. Hiç kimse adamın niyetinin ne olduğunu ve hastaneyi neden yaptırdığını sormaz ve görünenle yetinir. Ancak İslam dinî şöyle der: “Onun niyet dosyasını incelenmek üzere getirin.” Daha sonra hayırseverin ameli hakkında doğru hüküm verilir. Acaba hastaneyi Allah'ın rızasını kazanmak için mi yaptırmıştı? Acaba insanlık duyguları ve maneviyatı mı onu

⁵⁶ Bakara, 261-265.

harekete geçirdi? Yoksa insanlar arasında iyi tanınmak ve seçimlerde daha fazla oy alma düşüncesi mi onu harekete geçirdi? Ne zaman onun niyet dosyası bu kurumu maddî bir menfaat gözeterek, makam ve şöhret kazanmak için yaptırmadığını gösterirse, amel değerlidir. Aksi halde Allah katında görünüşü aldatıcı olan bu iş, bir değere sahip değildir. Çünkü “Ameller niyetlere göredir.” Allah Kur’ân’da şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyip de, malını insanlara gösteriş olsun diye sarf eden kimse gibi, başa kakma ve eziyet etmekle sadakalarınızı boşa çıkarmayın. (Onun yaptığı) üzerinde bir miktar toprak bulunan ve şiddetli bir yağmurun isabet edip çırılçıplak bıraktığı taşa benzer. Onlar, kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayet etmez.”⁵⁷

11.

Anne ve Babaya Saygı

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ) 14 ﴿١٤﴾

Tercüme

14- Biz insana anne ve babası hakkında tavsiyede bulunduk. Anası onu zayıf-

⁵⁷ Bakara, 264.

lık üstüne zayıflığa düşerek (zahmetle) taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İnsana şöyle tavsiye ettik;) bana ve anne babana şükret. (Çünkü) dönüş yalnız banadır.

Allah'ın Hz. Lokman'a hikmeti öğrettikten sonraki ilk emri, Allah tarafından sana verilen böylesine büyük bir nimete karşı şükret, şeklindeydi. Çünkü şükür bilincin nişanesi, idrakin ve insanın liyakatinin ölçüsüdür. İlahi nimetler karşısında ahlakî görevimizi yapıp, kalp ve dille veya nimetleri uygun olan yerlerde kullanmakla şükrü yerine getirmemiz gerektiği gibi insanların hizmetlerini de takdir edip uygun bir şekilde teşekkür etmeliyiz. İster anne ve baba olsun, isterse başkaları. Allah'tan sonra bir insanın diğer bir insana yapabileceği en büyük hizmet, anne ve babanın pek değerli hizmet ve fedakârlıklarıdır. İnsan varlığı sonraki merhalelerde onların değerli hizmetlerine bağlıdır. Anne ve baba, hamilelik ile çocukluk döneminde evlatları için pek çok zahmete katlanmaktadırlar.

Bu iki varlık bahçıvanı tarafından böylesine hizmetler gerçekleşmeseydi, bütün insanların varlık fidanı kurumaya yüz tutardı. İşte bu yüzden Allah Kur'ân'ı Kerim'de kendisine şükretme konusunun ardından anne ve babaya iyilik etme konusundan bahsetmektedir; insanı en büyük ahlakî ve vicdanî görevinden haberdar etmektedir. Allah'a bizi yarattığı ve eğittiği için teşekkür ediyorsak, anne ve baba da hayatımızın ilk dönemlerinin eğitmenleridir. Buna göre, peygamberler ve toplumdaki her kesimden öğretmenler saygı ve teşekkürle layıktırlar. Hizmet eden bütün kesimler aralarındaki hukuk ve eğitim açısından farklılıklara sahip olmalarıyla birlikte İslam açısından değerlidirler.

Doğudaki Gizli Hazinele

İslam'ın anne ve babaya saygı gösterme hususundaki yüce öğretileri her açıdan eşsizdir. Bugün doğudaki toplumlarda ve çocuklarla veliler arasında var olan derin ve köklü duygu bağları her açıdan övgüye layık olup, sosyologlar açısından önem taşımakta ve batılıların ilgisini çekmektedir. Bugün Avrupa ve Amerika'da sıcak aile bağları dağılmaya yüz tutmuş ve yaşam, makine hayatına dönüşmüştür. Çocuklar henüz ergenlik çağına ermeden ortamın gerektirdiği gibi kendi hesaplarını anne ve babalarından ayırarak yaşamlarını aile ortamından uzak bir şekilde sürdürüyorlar ve bu iş, daha

çok insanlık dışı bir amele benzemektedir. Çünkü bu kandırmaca, çocuklar anne-babalarına yük olmamalı ve ergenlik çağının başlangıcından itibaren kendilerini yaşamın zorluklarına hazırlamalıdır lafıyla gerçekleşmektedir.

Oysaki meselenin özü, bundan farklı bir şeydir. Zira çocukların gelişimi ve düşünce yapılarının eğitilmesi ve onların yaşamın sırlarıyla tanıştırılması kesinlikle sıcak aile yuvasından toplu bir şekilde atılmalarını gerektirmemektedir. Böylece duygu bağları birbirinden kopmaz ve sıcak yuvalar yıkılmaz. Bu yüzdendir ki, günümüzde batı toplumlarında akrabalık çerçevesi, evlatlardan öteye geçmemektedir. Amcalar, halalar ve diğer akrabalar yabancılar sırasında yer almaktadır. Bu durum temellerini duyguların oluşturması gereken bir topluma helak edici bir darbedir.

İslam ve Anne-Babanın Konumu

Allah, Kur'ân-ı Kerim'de yaşamın tadının kendisine bağlı olduğu hayati bir unsur olan "duyguların" sağlamlaşması için büyük çabalar göstermiş ve çeşitli ifadeler ile beğenilen yöntemlerle bunun temelini sağlamlaştırmıştır. Ancak ne yazık ki, günümüz toplumunda heves peşinde koşan bazı anneler ve ayyaş babalar, davranışlarıyla duygu bağlarının temelini sarsmış ve çocuklarını kreşlere göndermekle çocuk yetiştirme sorumluluğunu kendi üzerlerinden atmışlardır. Sonuç itibarıyla de sıcak ve neşeli bir yuvayı sevgi ve şefkatten uzak soğuk bir ortama çevirmişlerdir. Araştırmacılar der ki: Kreşler, çocukların bedensel açıdan yetiştirme sorumluluğunu üstlense de anne ve babanın şefkat dolu kucağında oluşan duyguların kökünü yakmaktadır. Bu tür ortamlarda yetişen meyveler genellikle kaba, merhametsiz ve cani çocuklardır. Bu yolla toplumun sıkıntılarına yenileri eklenmektedir. Kur'ân'da anne-babanın makamının önemi, çeşitli ifadelerden ve tatlı bir açıklama tarzından anlaşılmaktadır:

1- Evlatların, anne-babanın makamının önemine dikkat etmeleri için çeşitli surelerde Allah'a tapmanın hemen ardından anne-babaya iyilik etmek ifadesi kullanılmıştır. Aşağıdaki cümle ve bu cümlenin benzeri ayetler Kur'ân'da çoktur:

"Rabbin, kendinden başkasına kulluk etmemenizi ve ana-babaya iyilik etmenizi emretti."⁵⁸

⁵⁸ İsra, 23.

Bu anlamdaki ayetler Bakara 83, Nisa 36, En'am 151 ve Lokman 24'de geçmektedir.

2- Müslümanlara, anne-babalarına her nevi bağışı esirgememeleri ve hayatın bütün dönemlerinde anne-babalarını gözetmeleri açıkça emredilmektedir. Şimdi ayetlere bir bakalım:

“Biriniz ölürken, kendisinden sonra bir hayır bırakacaksa, anasına, babasına ve yakınlarına, uygun bir şekilde vasiyette bulunmak size farz kılındı.”⁵⁹

“De ki: “Hayra ait sarf edeceğiniz şey; anaya, babayaadır.”⁶⁰

“Biri ya da ikisi senin yanında yaşlılığa ererse, onlara “of” bile deme, onları azarlama ve onlara güzel söz söyle.”⁶¹

3- Allah, Kur'an'da Kutsal önderlerin yöntemlerini beyan etmektedir. Onlar anne-babalarına karşı pek saygılıydılar. Ölümlelerinden sonra da onlar için istiğfar dilemekteydiler. Aşağıdaki ayetlerle konu daha iyi anlaşılacaktır:

“Anne ve babasına iyi davranırdı.”⁶²

“Rabbimiz! Hesabın görüleceği günde beni, anne-babamı ve müminleri bağışla.”⁶³

Çocukların anne-babalarına karşı vazifelerini belirleyen en kapsamlı ayet İsra suresinin 23 ve 24. ayetleridir ki burada özet olarak onlara değineceğiz:

- 1- Anne-babaya iyilik yapmak.
- 2- Yaşlılık dönemlerinde onlara bakmak.
- 3- Onları incitecek sözlerden kaçınmak ve saygılı bir şekilde konuşmak.
- 4- Onlara karşı mütevazı olmak.

⁵⁹ Bakara, 180.

⁶⁰ Bakara, 215.

⁶¹ İsra, 23.

⁶² Meryem, 14.

⁶³ İbrahim, 41.

5- Onlar için Allah'tan rahmet ve mağfiret dilemek.

İslam'ın değerli rehberi ve diğer önderlerimizden bu konuda çokça rivayet elimize ulaşmıştır. Bu rivayetler çocukların anne-babalarına karşı görevlerini belirlemektedir. Biz, sözün uzamaması için onları burada nakletmeyeceğiz. Şimdi konumuz olan ayetin tefsirine dönelim. Allah, anne-babanın değerli hizmetlerine verdiği önemden dolayı onlar hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır:

“Biz insana anne ve babası hakkında tavsiyede bulunduk.”

Sonra anneye saygı göstermenin nedenine kanıt getiriyor:

“Annesi onu zayıflık üstüne zayıflığa düşerek (zahmetle) taşımıştır.”

Bu cümleden maksat, hamilelik dönemidir. Hamilelik dönemi yaklaşık 280 gündür. En fazla bekleme günü on gündür. Bundan daha fazla olması ise anormal bir durum olarak değerlendirilmektedir. Annedeki zayıflık, embriyonun gelişiminden kaynaklanmaktadır. Hamilelik döneminin bitmesinden sonra da annenin işi bitmiyor. İki yıl boyunca da süt vermesi gerekiyor:

“Sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur.”

Müfessirler der ki: Bu cümleden maksat şudur, iki yıl sonra sütten kesmelidir. Bu tefsiri destekleyen ayet, Bakara suresinin 233. ayetidir, açıkça annelerin iki yıl süt vermeleri gerektiğini şöyle buyurmaktadır:

“Anneler, çocuklarını iki tam yıl emzirirler.”

Ancak diğer bir ihtimale göre maksat şu olabilir, iki yıl içerisinde sütten kesilmelidir ve iki yılın tamamlanmasını beklemeye gerek yoktur. Çünkü Ahkaf suresinin 15. ayetinde hamilelik ve süt verme dönemi otuz ay olarak belirtilmiştir:

“Taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer.”

Eğer bu ayetin altı aylık dünyaya gelen çocuklar hakkında olduğunu söylersek, bu durumda yirmi dört aylık bir süt emme döneminin ardından otuz ay tamamlanmış olur. Ancak bu süre yani otuz ay süreci sadece bu çocuklara has olmayıp, genel bir kanundur dersek, bu durumda çocuk anne rahminde az kalmışsa telafisi için iki tam yıl süt emmelidir. Eğer dokuz ayını tamamladıktan sonra dünyaya gözlerini açmışsa, hamilelik dönemi ile süt emme döneminin otuz ayı geçmemesi için çocuğu yirmi birinci ayın başında sütten

kesmek gerek. Böylece iki dönemin toplamı otuz ayı geçmemiş olur. Dolayısıyla: **“Sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur.”** cümlesindeki ikinci ihtimal takviye edilebilir. Yani maksat şudur ki, iki yıl içinde çocuğu sütten kesmek gerek. Özellikle de çocukların geneli normal süreç içerisinde yani dokuz aylıkken dünyaya gelmektedirler. Bu yüzden **“Taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer”** ayetini genelin dışında kalan kimselere atfedemeyiz.

12. Ölçülü İtaat

وَأِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا
مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأَتَّبِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
(15) ﴿١٥﴾

Tercüme

15- Eğer seni, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, o zaman onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyilikle geçin ve bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz banadır. Böylece, ben size

yaptıklarınızı haber veririm.⁶⁴

Anne-babanın değerli hizmetleri, onlara saygı göstermemize, yaşadığımız sürece ihtiyaçlarını gidermemize ve bu şekilde kadir-kıymet bildiğimizi izhar etmemize sebep olmaktadır. Ancak diğer taraftan da onlara olan saygımız akıl ve düşünce sistemimizi kapatıp, inançla alakalı konularda da onlara uymamıza neden olmamalıdır. Bilakis bu tür konularda büyük bir özenle hakkın peşinde olmalı ve hakkı delillerle bulmalıyız. Bu yüzdendir ki, şöyle buyrulmaktadır:

“Eğer seni, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için zorlarsa, o zaman onlara itaat etme.”

Diğer bir ifadeyle, 14. ayette evlâdın anne-babasına itaat etmesi gerektiğini belirtmekte ve bu ayette de itaatin ölçülerini ve sınırlarını belirleyerek, onların hâkimiyet hakkını şirk ve genel anlamda günahlar konusunda ellerinden almaktadır. Bu konudaki nükte gayet açıktır. Zira anne-babanın sözlerine itaat etmenin gerekliliğinin sebebi şudur: anne-baba, çocuklarının saadetini arzulamaktadırlar. Onlar hayatın sıcağını ve soğuğunu ondan daha fazla tatmış ve bu yolda güzel tecrübeler elde etmişlerdir. Dolayısıyla çocuklar bilmedikleri konularda elbetteki onların tecrübelerinden faydalanmalıdır. Ancak anne-baba cehalet, sapkınlık veya nefsanî istekler peşinde koşma neticesinde çocuklarını uçurumun eşiğine götürüyorlarsa, çocuklarını çeşitli günahlara bulaştırıyorlarsa veya cansız cisimler karşısında boyun eğecek kadar onu insanlık makamından aşağı çekiyorlarsa bu durumda onlara itaat etmek için bir neden yoktur. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz ki babanın evlat üzerinde hakkı vardır... Babanın hakkı, çocuğun Allah’a isyan dışında her şeyde ona itaat etmesidir.”

Özellikle şirk konusu pek hassastır. Bütün kutsal önderler bu hastalığa karşı mücadele vermek için gönderilmişlerdir. Milyonlarca muvahhidin kanı Allah inancı ağacının sulanması yolunda dökülmüştür. Netice itibarıyla anne-babanın bu husustaki cehaletleri ve hastalıkları yüzünden körü körüne onların mantığına uymak kesinlikle yanlıştır. Bu tür temel konularda başvu-

⁶⁴ Bu ayetin yukarıdaki ayetlerle bağlantısı açıktır. Zira 13. ayette Lokman’ın, evladına verdiği öğütlerden biri şirkten uzak durmasıydı. Bu ayet de aynı konudan bahsetmektedir.

rulacak merkez akıl ve mantıktır. Ne kadar büyük olursa olsun bir makama tabi olmak, mantık ve delille iç içe değilse İslam açısından bir değeri yoktur. İslam dininde tevhit ve şirke karşı mücadeleden daha büyük bir konu yoktur. Düşünmeden bu konuda onun bunun peşinde koşanların kınanması amacıyla şu ayet nazil olmuştur:

“Hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyin ardına düşme. Şüphesiz kulak, göz ve kalp; bunların tümü sorumludur.”⁶⁵

Şia’nın büyük âlimi merhum Allame Hillî gayet açık bir şekilde İslam âlimlerinin genelinden şöyle nakletmiştir: Herkes için anlama yolunun açık olduğu usul-i dine ait konularda başkalarının sözüne uymak ve taklit etmek haramdır. Herkes bu tür konuları deliller ve aklın şahitliğiyle elde etmelidir. Şimdi o büyük âlimin sözünü olduğu gibi nakledeceğiz:

“Âlimler Allah’a ve sıfatlarına, nübüvvet, imamet ve mead konularına inanmanın delil üzere olmasının farz olduğu ve taklidin caiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.”

Usul-i din konularında araştırma yapmanın gerekliliği bu dinin düşüncesinin ve görüş aydınlığının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Zira İslam dinî toplumların bu tür konularda kendilerinin düşünmesini ve mantık ile delilin takipçisi olmalarını istemektedir. Netice olarak da düşünce düzeyinin ilerlemesini ve bir avuç menfaatçinin usul-i din konularında uzman adı altında insanların ruhunu ve düşünce yapılarını ele almamalarını hedeflemektedir. İslam dinî büyük bir cesaretle, inanç konularında insanlara düşünme ve müdahil olma hakkı vermiştir. Hristiyan din otoriteleri, kendi takipçilerine teslis ve Hz. İsa’nın (a.s) Allah’ın oğlu olması gibi konularda görüş belirtmelerine müsaade etmemektedir ve takipçilerine “söylenmeyecek sırlar” veya “Hristiyanlığın sırrı” adı altında özgür düşünmeyi yasaklamaktadır. İslam’ın mantığıyla Hristiyanlığın mantığı arasındaki farkı görüyorsunuz değil mi? Zira Kur’ân-ı Kerim, atalarının saptırıcı yoluna bir delil olmaksızın uyan kimseleri şöyle kınamaktadır:

“Hayır, (ne bilgileri var, ne de Kitapları). Şüphesiz, biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izlerinde gidiyoruz” dediler.”

“İşte böyle, senden önce hangi beldeye bir uyarıcı gönderdiysek, muhakkak

⁶⁵ İsra, 36.

oranın varlıkları: ‘Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve biz onların izlerine uymaktayız’ demişlerdir.”

“(Peygamberlerin her biri): ‘Ya ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz şeyden daha doğrusunu getirdiysem?’ dedi. Onlar: ‘Doğrusu biz sizinle gönderileni inkâr edenleriz’ dediler.”⁶⁶

Kâfir Anne-Babaya Saygının Farz Oluşu

Buraya kadar inancı yanlış olan anne-babaya kesinlikle uymanın doğru olmadığı anlaşılmış oldu. Ancak bu, onlara karşı şefkatsiz olmamızı gerektirmez. Müslüman olan her fert, müşrik dahi olsa anne-babasına saygı göstermelidir. Bu da İslam dininin ebedi emirlerinden birdir ve bu ayette ele alınmıştır:

“Onlarla dünyada iyilikle geçin...”

Gayri Müslim anne-babaya karşı sergilenen bu tutum, hak sahiplerine saygı gösterme ve kıymet bilme ruhunu canlandırmakla birlikte, yanlış yolda olan anne-babaların hidayet olmasını ve İslam dinine karşı kötü bakış açılarını yok etmeye neden olabilir. İbrahim oğlu Zekeriya şöyle nakletmiştir: “Ben Hristiyan bir gençtim ve İmam Sadık’ın (a.s) huzurunda İslam ile şeref-lendim. İmam Sadık’a (a.s) Müslüman olmayan anne-babam hakkında sorduğumda şöyle buyurdu:

“Elinden geldiği kadar onlara saygılı ol.”

Ben evime döndükten sonra İmam’ın bu emrine çok dikkat ettim. Davranışlarım annemi o kadar şaşırtmıştı ki, sonunda dayanamayıp bu kadar hürmet ve saygının nedenini öğrenmek için şöyle dedi: Önceleri bana karşı bu kadar şefkatli değildin. Şimdi ne oldu da bu kadar şefkat gösteriyorsun? Dedim ki: Seçmiş olduğum yeni din, bana böyle emretmektedir.

Annem İslam dinini tanımak için büyük bir ilgi gösterdi. Ben de bilgim olduğu kadarıyla İslam’ı ona tanıttım. Annem kısa sürede İslam diniyle şeref-lendi.”⁶⁷

⁶⁶ Zuhruf, 22, 23, 24.

⁶⁷ Biharu’l-Envar, c.16, s.18.

Cihat İslam'ın büyük emirlerindendir. Bir genç gönüllü olarak cihada hazırlanmaktaydı ama anne-babası onun ayrılığından dolayı çok üzülmekteydiler. O genç bunu görünce peygamber efendimizin (s.a.a) huzuruna gelerek, durumu ona bildirdi. Allah Resulü (s.a.a) ise şöyle buyurdu:

“Canım elinde olana yemin olsun ki, onların yanında bir gün kalman bir senelik cihattan üstündür.”⁶⁸

Peygamber efendimiz (s.a.a) ömrünün son anlarında bazı kimseler hakkında dikkat edilmesi gerektiğini bildirmiştir ki onlardan biri de işçiler, anne ve babalardır.

Salihlerin Yoluna Uymak

Kur'ân ayetleri, müşrik olan anne-babaya saygı göstermenin gerekliliğini bildirdikten sonra tekrar şu hususu hatırlatmaktadır: Onlara olan sevgi, tevhit yolundan sapmaya neden olmamalıdır. Kur'ân, Allah rızasından başka bir hedefi olmayan Salihlerin yoluna uymamızı emrederek şöyle buyurmaktadır:

“...ve bana yönelenlerin yoluna uy.”⁶⁹

Salihlerin yoluna uymak, körü körüne taklitçilik değildir. Bilakis bu takipçilik, davranışlarının doğru ve güzel olduğu açık olan Salihlerin yolundan gitmektir. Allah bu emri diğer ayetlerde de hatırlatmaktadır:

“Onlar, sözü dinler, sonra en güzeline uyarlar.”⁷⁰

“Öyleyse hidayet eden mi uyulmaya daha layıktır, yoksa kendisi hidayet edilmedikçe hidayet olmayan mı?”⁷¹

Herkesin Dönüşü O'nadır

Kıyamet gününe inanmak, ilahi emirlerin uygulanmasının garantisidir.

⁶⁸ Aynı, s.21.

⁶⁹ Lokman, 15.

⁷⁰ Zümer, 18.

⁷¹ Yunus, 35.

Bu esas üzere müşrik ve muvahhit, amellerinin sonucunu kıyamet gününde kendi gözleriyle görecektir. Aynı şekilde anne-babasına şefkat gösterenle surat asan kimseler amellerinin neticesini o gün görecektir. Zira şöyle buyrulmaktadır:

“Sonra dönüşünüz banadır. Böylece, ben size yaptıklarınızı haber veririm.”⁷²

İslam âlimlerinin birçoğuna göre insanın ceza ve mükâfatları, insan amellerinin olumlu ve olumsuz etkileridir. Yani kötü ve iyi amellerin hepsi bu dünyada kendisini bir şekilde göstermektedir. Oysaki aynı amel öteki dünyada kendini daha başka bir şekilde gösterecektir. O gün insanın ameli cennet veya cehenneme dönüşecek ve onun için mükâfat veya ceza dünyasını oluşturacaktır.⁷³

13.

Her Şeyin Hesabı Vardır

يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي

⁷² Lokman, 15.

⁷³ Bu surenin 16. ayetinin tefsirinde, Allah'ın bizim amellerimizden her yönüyle haberdar olduğundan ve 33. ayetin tefsirinde de ahiretten bahsedeceğiz.

Tercüme

16- Evladım! Gerçek şu ki, (yapılan iyilik veya kötülük) bir hardal tanesi ağırlığınca bile olsa ve o bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin içinde bulunsa, Allah onu (kıyamet günü) getirir. Çünkü Allah, en ince şeyleri bilir ve (her şeyden) haberdardır...

İçinde yaşadığımız evrende bulunan yer ve göklerin genişliğini bilmiyoruz. Şu ana kadar kimse onun genişliğini dakik olarak bilememiştir. Kesin olan şudur ki bilim, evrenin sırlarını çözmek için daha büyük adımlar attıkça, insan, gök âleminin genişlik ve azametini daha iyi anlamaktadır. Bir zamanlar beşerin evren hakkındaki bilgisi, bir merkez (yer) ve dokuz gezegenle sınırlıydı ve dokuz gezegenden sonra hiçbir şeyin olmadığına inanılırdı. Kopernik ve Galileo gibi bilim adamlarının araştırmaları bu teoriyi ortadan kaldırdı. Teleskoplarla uzunluğu ve genişliğinin metre ve fersah ile ölçülebeyeceği bir âlem keşfettiler. Bu nedenle bu mesafeleri başka bir ölçüm aletiyle belirlemek zorunda kaldılar. Yıldızlar arasındaki mesafeyi belirlemek için belirlenen ölçüm aleti “ışık hızı” olmuştur. Işık her saniyede elli bin fersaha denk olan üç yüz bin km. hızla yol kat etmektedir. Eğer bahsedilen miktarı bir dakika olan altmış saniyeyle çarparsak ışığın hızı her dakikada üç milyon fersaha ulaşır. Dolayısıyla ışık her saniyede kırk bin km. olan yeryüzünün etrafını yedi defa dönebilir.

Günümüzde güneş ışığının yaklaşık olarak sekiz dakikada yeryüzüne ulaştığı kesinleştiğine göre şöyle diyebiliriz: Işık bu kısa sürede yirmi dört milyon fersah yol kat etmektedir ve yeryüzünün kendi merkeziyle (güneşle) olan mesafesi yaklaşık yirmi dört milyon fersahdır. Akıl bu genişlik ve azamet karşısında hayretler içerisinde. Oysaki bu hesaplama güneş sistemindeki sadece bir gezegene aittir ve güneş sistemi, yüzbinlerce sistem ve galaksi ötesi evren karşısında kayda değer bir büyüklükte değildir. Son yıllarda uzaydaki âlemlerin azamet ve genişliğini derk etme yolunda büyük adımlar atılmıştır. Öyle ki bu, insan tasavvurundan ötedir. Ernest Flammarion, en uzak galaksi ötesi evrenin (bizim galaksimizin dışındaki uzay âlemlerinin) mesafesini beş milyon ışık yılı olarak farzetmiştir. Ancak günümüzde bu mesafe bin milyon ışık yılından fazla sayılmıştır ve galaksi ötesi evrenlerin

sayısı kayıt altına alınanlara bakıldığında milyonlara varmaktadır. İnsanlığın günümüzdeki bulguları, gelecek nesillerin bulguları karşısında belki de Batlamyus takipçilerinin elindeki bilgiler karşısında günümüz insanlığının elindeki bilgiler gibi olacaktır. Gelecek nesiller belki de bizim ölçümlerimize gü-lüp geçecektir. Allah, bu gerçeklere kısa bir ayetinde şöyle değinmiştir:

“Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha bü-yüktür. Ancak, insanların çoğu bilmezler.”⁷⁴

Lokman, Evladına Neler Söylemektedir?

Lokman’ın ahlak ve eğitim mektebi çeşitli bölüm ve programlardan oluşmaktadır. Bunlar birbiri ardınca birkaç ayet içeriğinde gelecektir. Onun birinci eğitim programı Allah’ı tanımak ve her türlü şirke karşı mücadele etmek idi. İkinci programı Allah’ı tanıtmak ve Allah’ın bütün varlık âlemini kuşattığı konusuyla başlamaktadır. O der ki: Allah, âlemdaki bütün varlıkları kuşatmıştır ve ne kadar küçük olursa olsun, hiçbir şey O’nun gözünden gizli değildir. Lokman’ın, Allah’ın sıfatlarını anlatmakta eğitim açısından bir hedefi vardı. O hedef ise şudur: Her şeyden haberdar olan Allah’ın karşısında olduğumuza göre, bilmeliyiz ki küçük ve büyük bütün işlerimizin hesabını soracaktır.

Şimdi ise bu iki merhale (Allah’ın her şeyden haberdar olması ve insan-ları hesaba çekmesi) konusunu kısaca ele alacağız. Kur’ân ayetleri, Allah-u Teâlâ’yı nasıl tanıtmaktadır? Kur’ân, Allah’ın bütün varlıkları ilmiyle kuşattığı konusunu çeşitli ifadelerle beyan etmekte ve yüce Allah’ın makamını küçük dahi olsa herhangi bir konudaki cehaletten münezzeh bilmektedir. Şimdi bu konudaki birkaç ayete bakalım:

“Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey (dahi) O’ndan gizli değildir. On-dan (zerreden) küçük olsun büyük olsun ne varsa, hepsi apaçık bir kitapta-dır.”⁷⁵

“Gaybın anahtarları, O’nun yanındadır. Onları, O’ndan başkası bilmez. Kara-da ve denizde olanları da bilir. O’nun bilgisi dışında bir tek yaprak dahi düş-mez. Yerin karanlıklarındaki bir tek tane dâhil, yaş ve kuru ne varsa, hepsi

⁷⁴ Mümin, 57.

⁷⁵ Sebe, 3.

açık bir kitaptadır.”⁷⁶

Kur’ân’daki birçok ayet Allah’ın âlemdeki işler ve varlık âleminde gerçekleşen olaylar üzerinde ilmi ihatasını ispatlamaktadır:

“Şüphesiz Allah’a, yerde ve gökte de hiçbir şey gizli kalmaz.”⁷⁷

Şimdi Kur’ân ile hakiki Tevrat’la bir ilgisi olmayan günümüzdeki Tevrat arasında bir karşılaştırma yapmak uygun olacaktır.

Kur’ân ve Tevrat Arasında Kısa Bir Karşılaştırma

Kur’ân nasıl Allah’ın her şeyi kuşatmış olduğunu ve her şeyden haberdar olduğunu anlatıyor, gördünüz. Ancak Tevrat Hz. Âdem ve Havva’nın kıssasında Allah’ın ilmini öylesine sınırlandırıp küçümsüyor ki, kalem bunu yazmaktan utanır: “Âdem ve Havva o ağacın meyvesinden yediklerinde gözleri açıldı ve çıplak olduklarını gördüler. Hemen kendilerini örttüler. Allah, Âdem ve Havva’yı cennette yürürlerken gördü. Âdem ve Havva hemen saklandılar. Allah: Neredesin? diye Âdem’e seslendi. Âdem: Sesini duyar duymaz saklandım. Çünkü çıplığım, dedi. Allah: Çıplak olduğunu sana kim bildirdi? Yoksa o ağacın meyvesinden mi yedin? dedi.”⁷⁸

Allah’ın iki adım ilerisindeki Âdem’in gizlenme yerinden haberdar olmadığını söylememiz doğru olur mu? Şüphe yok ki günümüzdeki Tevrat, Kur’ân’ın onun hakkında şu sözü söylemiş olduğu hakiki Tevrat değildir:

“Tevrat’ın yazılı olduğu o levhalarda, hidayet ve rahmet, Rablerinden korkanlara aittir diye de yazılmıştı.”⁷⁹

Her İşin Bir Karşılığı Vardır

Lokman ilk öğüdünde değerli evladını Allah’a övgüye ve ibadete yönlendirdi ve onu şirk türlerinden menetti. İkinci öğüdünde amellerin karşılığı

⁷⁶ En’am, 59.

⁷⁷ Âl-i İmran, 5.

⁷⁸ Tevrat, yaratılış kitabı, ikinci bölüm.

⁷⁹ A’raf, 154.

olduğu inancı kapılarını onun yüzüne açtı. Yüce Allah'ın sıfatlarından birini hatırlatarak şöyle demiştir:

“Gerçek şu ki, (yapılan iyilik veya kötülük) bir hardal tanesi ağırlığınca bile olsa ve o bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin içinde bulunsa, Allah onu (kıyamet günü) getirir. Çünkü Allah, en ince şeyleri bilir ve (her şeyden) haberdardır...”

“Allah onu getirir” sözünden maksat nedir? Bu cümlenin birkaç ihtimali vardır ve hepsine değineceğiz:

1- Bütün ameller kendine has bir şekilde kıyamet günü insanın karşısına çıkacaktır. Namaz ve oruç bir şekilde, kötü ameller de başka bir şekilde insanın karşısına çıkacaktır. Tövbe suresinin 35. ayeti bu hususa açıkça şahitlik etmektedir:

“Onların (biriktirdiklerinin) cehennem ateşinde kızdırılacağı gün alınları, yanları ve sırtları bunlarla dağlanır. “Bunlar sizin kendiniz için biriktirdiklerinizdir. Öyleyse biriktirmekte olduğunuz şeyleri tadın!”

Belki de Lokman'ın maksadı şudur; kıyamet gününde iyi ve kötü olmak üzere bütün ameller Allah'ın emriyle kendine has bir şekilde görünecektir.

2- Belki de maksat şudur; kıyamet gününde insanın amelleri tıpkı dünyada taşıdığı özellikleriyle en ufak bir farklılık olmaksızın hesap anında bilecektir. Ancak bu amellerin nasıl o sahneye gelecekleri bilinmemektedir. Bu hakikat, yani amellerin kıyamet alanına getirilmesi aşağıdaki ayetlerden de anlaşılmaktadır:

“O gün herkes, hayır olarak işlediği şeyi karşısında hazır bulacaktır; kötülük olarak işlediğini de.”⁸⁰

“Yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Rabbin hiç kimseye zulmetmez.”⁸¹

“Kim bir zerre ağırlığınca iyilik yaparsa, onu görür.”⁸²

3- Diğer bir ihtimal de şudur ki, insan er veya geç amelinin sonucuna ulaşacaktır ve her amelin bir karşılığı vardır. Bu karşılıklar kimi zaman bu

⁸⁰ Âl-i İmran, 30.

⁸¹ Kehf, 49.

⁸² Zilzal, 7.

dünyada onun eteğine yapışabilir. Bu gök kubbe tıpkı insanoğlunun yaptığı çatılar gibidir. Her türlü sesi kendine has bir şekilde geriye aksettirir. Bu maddî âlemde yaptıklarımızın sonucu yine kendimize dönmektedir. Kesinlikle kıyameti bekleyip de orada cezalandırılmayı ummanın yeri yoktur. Bilakis o günden önce herkes kendi amel ağacının meyvesini bu dünyada toplayabilir. Allah bu dünyada her kadın ve erkeğin güzel ameller fidanını geliştirir ve onu kendi amelleriyle nasiplendirir:

“Erkek olsun, kadın olsun, kim mümin olarak bir iyilik yaparsa, şüphesiz onu temiz bir hayatla yaşatacağız ve mükâfatlarını da muhakkak yaptıklarının en güzeliyle vereceğiz.”⁸³

Amellerin mükâfatı ve cezasının verileceği asıl merkezin kıyamet günü olduğu doğrudur. Zaten bu sebepten dolayıdır ki o güne, “hesap günü” denilmiştir. Ancak bir kısım amellerin bu dünyada ağır karşılıkları vardır. Öbür dünyaya adım atmadan önce bazı iyi veya kötü amellerimizin sonucuyla karşı karşıya gelebiliriz. Mevlana ne güzel demiştir:

*Bu dünya şahittir ve amellerimiz nida,
Nidalardan tekrar bize döner seda.
Her ne kadar duvarın gölgesi uzun da olsa,
Ona doğru döner o gölge tekrar.*

İşte bu yüzden şunu söylememiz mümkündür: **“Allah onu (kıyamet günü) getirir”** cümlesinden maksat geniş bir anlamdır. Belki de bu dünyayı da kapsamaktadır ve kötü insanlar veya iyi insanlar amellerinin sonuçlarını bu dünyada bulmaktadırlar. Tarih boyunca bunun o kadar çok örneği vardır ki, burada sadece iki tanesine değinmekle yetineceğiz:

1- Peygamber efendimizin (s.a.a) en belirgin özelliklerinden biri de, insanların haklarını ve hizmetlerini her ne kadar az olursa olsun görmezlikten gelmemesiydi. Biri ona iyilik yapsa, kat kat fazlasıyla telafi ederdi. Peygamber efendimiz (s.a.a) çocukluk dönemini Hevazin kabilesinin bir kolu olan Beni Sa’d kabilesinde geçirmiştir. Halime Sadiye adlı bir kadın beş yıl boyunca ona bakmıştı. Beni Sa’d kabilesi Müslümanlarla yapılan Huneyn savaşına katılmış ve bu savaşta kadın ve çocuklarından bir grubu ve bir miktar mal varlıkları Müslümanların eline geçmişti. Yaptıkları şeyden çok pişmandılar. Bununla birlikte Hz. Muhammed’in (s.a.a) aralarında büyüdüğünü, kendi

⁸³ Nahl, 97.

kabilelerinin kadınlarından süt emdiğini ve Peygamber'in Şefkat ve mertlik abidesi olup, kadir bilen bir kimse olduğunu hatırlamaktaydılar. Bu konuyu kendisine hatırlattıkları anda esirlerinin azat olup kendilerine d neceklerinden hiç Őüpheleri yoktu. Kabilenin büyüklerinden Müslüman olan on dört kişi (bu heyetin başında Zuheyr b. Sured ve Peygamberimizin süt amcası Ebu Burgan bulunmaktaydı) Peygamberimizin (s.a.a) huzuruna gelerek Şöyle dediler: "Esirler içerisinde senin süt halaların, teyzelerin ve bacıların bulunmaktadır. Aynı Şekilde  ocukluk dönemindeki hizmetçiler de var. Şefkat ve cömertliğin gereği, bazı kadınlarımızın senin üzerindeki haklarının teŐekkürü olarak kadın-erkek bütün esirlerimizi azat ediniz. Bu isteğimizi Irak ve Şam serdarları olan Nu'man b. Munzir ve Haris b. Ebu Őimr'e iletseydik kabul etmelerini beklerdik. Siz ise Şefkat ve lütuf abidesisiniz." Peygamberimiz (s.a.a) onların cevabında Şöyle buyurdu:

"Kadın ve çocuklarınızı mı daha çok seviyorsunuz yoksa mallarınızı mı?" Onlar hep bir ağızdan Şöyle dediler: "Biz kadın ve çocuklarımızı hiçbir Şeye deđiŐmeyiz." Peygamberimiz (s.a.a) Şöyle buyurdu: "Ben kendi hakkıma düŐeni ve Abdulmuttalib oğullarının hakkına düŐeni size bađıŐlamaya hazırım. Ancak diğer Müslümanların hakları kendilerini ilgilendirir ve bizzat kendileri haklarını bađıŐlamalıdır.  ğle namazını kıldırımamın ardından sizler ayağa kalkın ve Müslümanlara Şöyle seslenin: Biz, kadın ve evlatlarımızı bize geri vermeleri için Müslümanlarla aramızda Peygamberi Őefaatchi kılıyoruz ve Müslümanları da Peygamberle aramızda aracı kılıyoruz. Bu sırada ben kalkıp kendi hakkımla Abdulmuttalib oğullarının haklarını size bađıŐlayacađım ve diğerlerinden de haklarını bađıŐlamalarını isteyeceğim."

Hevazin kabilesinin elçileri öğle namazının ardından Peygamberimizin (s.a.a) onlara öğrettiği Şeyleri kalkıp söylediler. Peygamberimiz (s.a.a) kendisinin ve yakınlarının hakkına düŐeni bađıŐladı. Diğer Müslümanlarda Peygambere uyararak kendi haklarına düŐeni bađıŐladılar. Bu arada Ekra b. Habis ve Uyaybe b. Hasin gibi birkaç kişi kendi haklarını bađıŐlamaktan kaçındılar. Peygamberimiz (s.a.a) onlara Şöyle buyurdu:

"Eğer esirlerinizi verirsiniz, her esir karŐılıđında yapacağımız ilk savaşta elime geçen altı esiri size vereceğim."

Peygamberimizin (s.a.a) bu giriŐimi ve g nl  okşayan sözleri Hevazin kabilesinin bütün esirlerinin kurtulmasına neden oldu. Ancak geriye bir yaşlı kadın kalmıştı ki, Uyayne onu vermedi. Hevazin kabilesinin Halime Sadiye'nin eliyle Beni Sa'd kabilesinin topraklarında altmış yıl önce ektikleri bir

hayırlı amel fidanı uzun süre sonra meyvesini verdi ve Hevazin’e bağlı olan bütün esirler kölelikten kurtuldular. Peygamberimiz (s.a.a) süt bacası Şeyma’yı çağırıp, abasını yere serdi ve onu ağırlayıp hal-hatırını ve ailesinin durumunu sordu.⁸⁴ Peygamberimiz (s.a.a) Hevazin esirlerini azat etmekle onların İslam’a olan ilgisini kat kat artırdı ve hepsi gönüllü bir şekilde Müslüman oldular. Böylece Taif, son müttefikini de yitirmiş oldu.

2- Abbasî halifesi Mensur, Bağdat’ın başyargıcı Ebu Leyla’ya şöyle dedi: Aranızda ömrü mahkemelerde, kadılıkla ve insanları barıştırmakla geçen ve ibret verici olayları olan birileri var mı? Onların bu olaylarını anlatmasını istiyorum. O şöyle anlattı: Bir gün oturmuştum, beli bükülmüş yaşlı bir kadın yanıma gelerek hakkını almam için yemin vermeye başladı. Kimden davacısın, diye sordum. Kardeşimin kızından, dedi. Onu getirttim ve o güne kadar görmediğim güzellikte bir kadın olduğunu gördüm. O kadın halasıyla aralarında geçen olayı şöyle anlattı:

Ben yetim bir çocuktum ve bu halamın yanında büyüdüm. Halam beni güzel yetiştirdi. Daha sonra kendimin ve halamın rızasıyla kuyumcu bir gençle evlendim. Kocamla iyi bir yaşantımız vardı. Halam bizim mutluluğumuzu kıskanıp, kızını süsleyip püsledi ve kocamla evlendirmek istedi. Kocam da onunla evlenmeye meyletti. Ancak halam bir şartla kızını ona vermeyi kabul etti. O şart ise beni boşama yetkisinin halamın elinde olmasıydı. Onlar evlendiler. Halam ise hemen beni boşadı. Çünkü beni boşama hususunda kocamın vekili olmuştu. Bir süre sonra halamın kocası gitmiş olduğu yolculuktan döndü ve bana üzüntüsünü bildirerek teselli verdi. Ben de kendimi onun için süsledim ve zaten güzelliğimi önceden de biliyordu. Benimle evlenmek istediğinde şöyle dedim: Halamı boşama yetkisini bana verirsen seninle evlenirim. O, bu şartımı kabul edince onunla evlendim ve halamı boşadım. Kısa bir sürenin ardından ikinci eşim vefat etti. Beklemem gereken süreyi doldurduktan sonra eski eşim yanıma gelerek şöyle dedi: “Seni herkesten daha çok seviyorum. Gel tekrar yuvamızı kuralım.” Ben onun bu teklifini halamın kızını boşama yetkisini bana vermesi şartıyla kabul ettim ve o da buna razı oldu. Ben de halamın kızını boşayıp, eski kocamla evlendim. Acaba halamın bana yapmış olduğu zulme karşılık vermekten başka bir şey mi yapmış oldum? Kadı “Sen halandan intikamını almışsın.” dedi.

⁸⁴ Tabakât-ı İbn-i Sa’d, c.2, s.153-154, Sire-i İbn-i Hişam, c.72, s.490.

14.

Lokman ve Allah'ı Anmak

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ
مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾

Tercüme

17- Evladım! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret! Çünkü bunlar kesin olarak yapılması gereken işlerdendir...

Lokman Hekim ahlak ve eğitim mektebinin temellerini dâhice atmıştır. Sözlerini ve öğütlerini tıpkı bir matematik işlemi gibi biri diğerine temel olacak şekilde sıralamıştır. Sözlerine ilk önce tevhitte başlamış ve değerli evladını bütün ahlak ve eğitim ilimlerinin temeli olan Allah'ın birliği konusuyla tanıştıracak şöyle buyurmuştur:

“Allah’a şirk koşma...”

Sözlerinin ikinci bölümünde Allah'ın sıfatlarından bahsetmiş ve sıfatlar içerisinde de Allah'ın ilminin her şeyi kuşatma özelliğinden, âlemdeki her zerreyi ihata ettiğinden ve onların hesabından haberdar olduğu konusundan bahsederek şöyle buyurmuştur: **“...bir hardal tanesi ağırlığına bile olsa...”** Ruhun temizlenmesi hususunda sadece Allah'ın bütün her şeyden haberdar olduğuna inanmanın yeterli olmayacağı gayet açıktır. Bu inancın peşinden bedensel olarak da bir takım görevlerin yerine getirilmesi gerekir. O görevleri yapınca doğru bir eğitim üslubu gerçekleşmiş olur. Bu yüzden Lokman, amelle alakalı görevleri hatırlatarak bu ayette üç amele değinmiştir:

1- Namaz kılmalıyız.

2- Fesada karşı mücadele etmeliyiz (iyiliği emredip, kötülükten sakındırmak)

3- Sıkıntılar karşısında mukavemet göstermeliyiz (Sabır)

Namaz insanın yüce Allah ile kalp ve amel ile gerçekleşen tek irtibatıdır. Bu açıdan Lokman, bu görevi diğer iki görevden önce hatırlatmıştır. Biz de şimdi namaz hakkında konuşup, diğer iki vazifenin tefsirini sonraki bölüme bırakacağız.

Namaz En Eski İbadettir

Put kıran ve tevhit kahramanı olan Rahman'ın halili Hz. İbrahim (a.s) Allah'ın emriyle Kâbe'yi yaptı. İş bittikten sonra ilahi dergâha yönelerek şöyle dedi: “Rabbim! Çocuklarımı bolluk içindeki o topraklardan suyu ve havası kötü olan bu kurak yere putperestlerin yönetiminden uzak bir ortamda sana tapmaları ve evinin yanında namaz kılmaları için getirdim:

“Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını namaz kılmaları için...”⁸⁵

Bu ayet Hz. İbrahim (a.s) döneminde yapılması gereken görevlerden birinin de namaz olduğunu ve Kâbe'nin yapılma nedenin de bu olduğunu göstermektedir. Kur'an'da Hz. İsa (a.s) hakkında onun beşikte konuştuğu, Allah tarafından kendisine bir takım emirler verildiği ve onlardan birinin de namaz olduğu bildirilerek, şöyle buyrulmaktadır:

“Bana yaşadığım sürece namaz kılmamı ve zekât vermeme emretti.”⁸⁶

Hız. İsmail (a.s) Kur'an'da şöyle tanıtılmıştır:

“Ailesine namazı ve zekâtı emrederdi.”⁸⁷

Günümüzde Müslümanlar arasında kılınan namazın her açıdan aynısı Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İsa (a.s) zamanındaki namaz olduğu iddia edilemez. Namazların nicelik ve nitelik açısından farklı olduğu kesindir. Ancak bu ayetlerden anlaşıldığı üzere namaz en eski ibadettir ve peygamberler insanları ona yönlendirmişlerdir. Dinlerin kemale ermesiyle namazın da uygulaması ve şartları zamanla kemale ermiştir.

⁸⁵ İbrahim, 37.

⁸⁶ Meryem, 31.

⁸⁷ Meryem, 55.

Namazın Sırları

Namazın sırları bu sayfalara sığacak bir iki şeyden ibaret değildir. Bilakis toplumsal, siyasî, ahlakî ve sıhhi sırları burada anlatılmayacak kadar çok olan bir ibadettir. Bu yüzden İslam âlimleri namazın adabı ve namaz kılanların görevleri hakkında birçok kitaplar yazmışlardır. Bazıları da daha büyük adımlar atarak namazın sırlarıyla ilgili kitaplar yazmışlardır. Bazen bu iki konu karıştırılıyor. Namazın adabı ve namaz kılanların görevleri konusuyla namazın sırları konusu birbirinden çok farklı konulardır. Nice kitaplar vardır ki, namazın sırları diye meşhur olmuştur fakat gerçekte namazın adabını açıklamaktadır. Büyük üstadlarımızdan biri şöyle diyordu: Merhum Şehid-i Sani'nin ve Merhum Meliki'nin namazın sırları adlı kitapları aslında namazın adaplarıdır. Namazın sırları hakkında yazılmış olan vecize dolu en güzel kitap, Merhum Gazi Said Kummî'nin kitabıdır.

Burada namazın bazı manevî ve sosyal yönlerine değinip, karmaşık konulara girmeyeceğiz. İrfan ehlinin bu bölümde bizi mazur görmelerini ümit ederiz. Kur'ân'da namazın sırlarından biri, Allah'ı anmak olarak bildirilmiştir:

“Beni anmak için namaz kıl...”⁸⁸

Allah'ı anmanın insan ruhunda birçok fazileti ihya ettiği tartışılmaz. Birçok eğitim ve ahlak yöntemlerinin asıl kökü, Allah'ı anmaktır. Şöyle diyebiliriz; adaleti ve hakkı yaymak ve kişisel-toplumsal haklara tecavüzden kaçınmak için gereken uygulamanın hakiki garantisi Allah'a inanıp O'nu anmaktır. Allah'ı anmak, yaratanın öfkesini gerektiren birçok kötü işten insanı alıkoyan bir zincire benzer. Bir genç nefsanî isteklerine ulaşma yönünde gereken donanıma sahiptir. Tuğyan eden içgüdülerin saltanatının temelleri onun vücudunda oldukça sağlamdır ve cinsel istekler ile diğer nefsanî istekler doğrultusunda bir sınır tanımamaktadır. Onu kontrol etmenin tek yolu ise Allah'ı anmak ve âlemlerin yaratıcısını hatırlamaktır. Allah'ı anmak, evliyaların makamını anmak, Salihlerin derecelerini anmak, günahkârların cezalandırılmasını ve azabını anmak ve kıyamet gününün dakik ve hatasız hesabını anmak nefsanî istekleri dengelemektedir. Başka örnekler de farz edebilirsiniz. Mesela mal biriktirmek örneğinde mal biriktirme içgüdüğü sınır tanımamaktadır. Yahut bir zalimi düşünün ki makam perestliği gün geçtikçe artmaktadır ve hiçbir şeyi engel olarak görmemektedir. Şüphe yok ki Allah'ın

⁸⁸ Taha, 14.

rahmetini ve azabını hatırlamak bu tür insanların dengelenmesinde etkisiz değildir. İslam dinî her zaman beşerin saadetini arzulamaktadır.

İşte bu yüzden herkesi yirmi dört saat içerisinde beş kez belli şartlarıyla namaz kılması için görevlendirmiştir. Yani insan, bu saatler içerisinde beş defa Allah'ı anmakla sorumludur. Bu manevî amel için seçmiş olduğu vakitler her açıdan hassas vakitlerdir. İnsan uykudan uyanır uyanmaz dünyevi işlerle meşgul olmaya başlar. Öyle ki ruh sadece maddeye ve maddeperestliğe, servete ve servet biriktirmeye, makama ve makamperestliğe yönelir. Öğlen vaktinde müezzinin sesi böylesine bir ortamda yankılandığı vakit kalpleri öylesine sarsar ve nurlandırır ki bir süre onun manevî etkisi ruhta kalır. O vakit namaz kılmak her açıdan gaflet gereksinimlerinin var olmasıyla birlikte ruhu cilalamaktadır. İnsani duygular ve Ahlakî değerler Allah'a teveccüh etmenin gölgesinde canlanır ve nefsi emmareyi taşkınlık etmekten alıkoymaz.

Namazın Toplumsal Sırları

Elbette namazın yukarıda söylenenlere ilaveten bir takım toplumsal sırları da vardır ki her biri genişçe bahsedilmeye değerdir.

1- Belirli vakitlerde namaz kılmak yüce İslam milletinin birliğinin ve vahdetinin bir örneğidir. Bütün Müslümanlar özel vakitlerde kibleye dönerek kendine has hazırlıklarla âlemlerin Rabbine ibadet ediyorlar. Bunun kendisi de bu milletin birliğinin büyük örneklerindendir; ibadet ipiyle herkesi birbirine bağlamıştır.

2- Belirli vakitlerde namaz kılmak, maddeci toplumlarda meydana gelen ve sınıfların geneline mesafeli bir şekilde hüküm süren mesafenin yok olmasına sebep olur. Herkes belirlenmiş olan vakitlerde bu önemli görevi yerine getirmelidir. Bu konuda üst düzeyle alt düzey ve zenginle fakir arasında en ufak bir fark yoktur. Bu namazlar cemaatle kılındığında bahsedilen sırlar daha açık bir şekilde kendini gösterir. Namaz kılanların sıkı saflarındaki birlik ve eşitlik, yabancı olan herkesin dikkatini üzerine çeker.

3- Namaz kılan kimse, namazının kabul olması için birçok günahtan sakınmak zorundadır. Namaz kıldığı yeri ve elbiseyi helal yolla elde etmek zorundadır. Gusûl ve abdest için kullandığı suyun parasını helal paradan ödemeye mecburdur. Bu tür taklit insanın işini gücünü gözden geçirmesi-

ne ve onları şer'i ölçüler doğrultusunda yapmasına sebep olur. Namaz kılan kişiyle, haramdan sakınmak arasında bir bağ olmadığı düşünülebilir. Zira namaz kılan kimse, namaz kılacağı yeri ve elbiseyi helal maldan elde edip namaza has kılabilir ve diğer işlerinde şer'i vazifelerine de bağlı olmayabilir. Ancak bu düşünce doğru değildir. Çünkü binlerce kişiden belki de sadece bir kişi bu şekilde yaşayabilir. Yani sadece namaz kılacağı yer ve elbise, gusül ettiği ve abdest aldığı suyun parası konusunda helallere uymuş olabilir. Fakat helal ve haramı ayırt etmeyen sorumsuz kimseler, namaz konusunda şer'i kanunlara uyup diğer işlerinde uymamazlık yapamazlar. Belki de bu ayette bu konuya değinilerek şöyle buyrulmaktadır:

“Gerçekten namaz hayâsızlıktan ve gûnahtan alıkoyar.” ⁸⁹

Burada konuya başka bir açıdan da bakılabilir. O da şu ki, namazın insanı gûnahtan alıkoymasından maksat, namazın kesin çözüm olduğu değildir. Maksat, namazın bizim ruhumuz üzerinde bıraktığı etki, iman ruhunun takviyesi ve Allah'a yönelmektir. Bu yönelmenin dereceleri vardır. Allah'ı anmak, birçok günahı işlemekten çekinmeyen kimseler hususunda kesin çözüm değil, sadece bir alt yapıdır. Diğer bir ifadeyle Kur'ân ayetinin **“Gerçekten namaz hayâsızlıktan ve gûnahtan alıkoyar.”** cümlesinden maksadı, her namaz kılanın günahlar karşısında masum olduğu değildir. Maksat, namazın Allah'ı anmaya ve Rabbin makamına teveccüh etmeye neden olduğudur. Böyle bir teveccühün doğal sonucu ise insanda itaat ve günahları terk etme ruhunun oluşmasıdır. Buna rağmen Allah'a teveccühün zayıflaması sonucu, daha güçlü etkenlerin onun doğal etkisini yok etmesi de mümkündür.⁹⁰ Kısacası eğer namaz, namaz olsa herkeste günaha karşı bir etki bırakır. Bu etki bazen oldukça güçlüdür ve bazen de zayıftır. Bu da namazlara göre değişir. Namaz ne kadar canlı ve kâmil olursa, eğitim ve günahlardan alıkoyma özelliği daha güçlü olacaktır.

4- Namaz, itaat duygusunu insanda canlandırmaktadır. İtaat duygusu veya büyüklere itaat etme alışkanlığı büyük insanî faziletlerden biridir. Bu özellik, tıpkı diğer faziletli özellikler gibi sürekli yapılan uygulamalarla insanda oluşmaktadır. Komutanlar, tıpkı ikinci bir alışkanlık ve fitrî olan doğal bir durummuş gibi askerlerde disiplin ruhunu oluşturabilmek için uzun

⁸⁹ Ankebut, 45.

⁹⁰ el-Mizan, c.16, s.141.

süre zahmet çekmektedirler. Namazın, gece ve gündüz belirli aralıklarla kılındığında bu duyguyu insanda oluşturacağı gayet açıktır. İnsan bu duygunun sayesinde otomatik olarak büyük emirlere ve hikmet dolu öğütlere uyacak ve kendinde bir rahatsızlık duygusu hissetmeyecektir.

5- Namaz kılan kimse belirli durumlarda bütün bedenini yıkamalı, bazı vakitlerde abdest almalı, beden ve abdest yerlerinin temizliğine her açıdan dikkat etmelidir. Bu yolda ağıza ve buruna su almak, elbiseyi ve secde yerini temizlemek gibi sünnetlere uyarsa beden sağlığının gereksinimlerini yerine getirmiş olur.

6- Namazın kabul olmasının şartı, insanın ihlaslı olması ve başkalarının hoşnutluğu gibi kötü olan maddî hedeflerden uzak olmasıdır. İhlstan maksat, ibadetin Allah'ın emrini yerine getirmek hedefi üzere olması ve hatta O'nun zatının ibadete layık olduğu hedefi üzere olmasıdır. İhlasın varlığı, yüce bir sıfat olarak insanda ubudiyet ruhunu yetiştirmektedir. Bu özellik de birçok ahlakî faziletin ve değerli özelliklerin kaynağıdır. İhlaslı bir toplum, işini Allah için toplumun maslahatını gözeterek yapar. İşin iç yüzüne zahirinden daha çok dikkat eder. Zahiri süslemek yerine, işin sağlamlığına ve değerli sonuçlarına odaklanır.

İmam Sadık'ın (a.s) Namaz Hakkındaki Bir Sözü

Namazın önemini beyan etmek için Ebu Basir'in İmam Sadık'dan (a.s) naklettiği şu hadis yeterlidir: İmam Sadık'ın (a.s) şehadetinden sonra baş sağlığı dilemek için onun evine gittim. İmam Kazım'ın (a.s) annesi Ümmü Hamide beni görünce ağlamaya başladı. Bunun üzerine ben de ağladım. Ümmü Hamide şu olayı bana anlattı: "Ebu Basir! Sen İmam Sadık'ın (a.s) son anlarında yoktun. Çok ilginç bir şey gerçekleşti. İmam Sadık'ın (a.s) gözleri kapalıyken bizler yavaş yavaş ümidimizi kesmeye başladık. İmam birden bire gözlerini açtı ve bütün yakınlarını çağırmamızı emretti. Biz de hemen harekete geçip, hepsini İmam'ın yatağının başında topladık. Herkes İmam'ın bu son anlarında hangi önemli konudan bahsedeceğini merakla bekliyordu. İmam, herkesin toplanmış olduğunu gördüğünde şöyle buyurdu:

"Bizim şefaatiniz namazı hafife alana ulaşmayacaktır."⁹¹

⁹¹ Biharu'l-Envar, c.11, s.105.

Bir Sorunun Cevabı

Bazen bu konuda, esasen neden Allah’a ibadet etmeliyiz? diye sorulmaktadır. Allah’ın bizim ibadetimize ne ihtiyacı var? Bu sorunun cevabı yukarıdaki açıklamalarla verilmiş oldu. Çünkü Allah’a ibadet, bizim kemalimizin sebebidir ve ibadet etmenin asıl sebebi de sadece budur. Başka bir ibaretle, bu soruyu biri genel ve diğeri detaylı olmak üzere iki yolla cevaplamak mümkündür:

Genel cevap şudur: eğer ibadetin hedefi Allah’ın ihtiyaçlarını gidermek ve kendi ibadetimizden O’na bir fayda ulaştırmak olursa, bu durumda şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Sonsuz bir varlığa sahip ve bütün noksanlardan münezze olan Allah-u Teâlâ’nın bizim ibadetimize ne ihtiyacı var? Fakat ibadetin hedefi bizim tekâmülümüz olacak olursa bu durumda ibadet, bizim tekâmül ve saadet vesilemiz olur. Allah’ın ibadet emri vermesi de bir çeşit lütuf, rahmet ve bizleri uygun kemale ulaştırması için kılavuz olacaktır.

Detaylı cevaba gelinc. O da şu ki, ibadet ve Allah rızası için yapılan her türlü işin, bir takım kişisel ve toplumsal etkileri vardır ve gerçekte en yüce eğitici ve ahlakî değerlerdendir. Çünkü ilk olarak: Allah’a tapma ve ibadet etme, insandaki takdir ve şükran duygusunu canlandırır. Büyük ve çok değerli nimetleri insana sunan bir makama teşekkür etmek, teşekkür eden kimsenin kendisine karşı yapılan lütuflara karşı liyakatinin göstergesidir. Allah’a teşekkür edip, şükranla bulunmak teşekkür eden kimsenin teşekkür ve vazifeyi yerine getirerek, kendisine karşı yapılan iyiliklere nispet kulluğunu zahir etmesinin göstergesidir. İkinci olarak ise Allah’a ibadet etme ve tapma, insanın ruhi olarak kemale ermesine sebep olur. Ruhumuz ve canımızın mutlak kemal olan Allah ile irtibata geçmesinden, kulluk görevlerini yerine getirmesinden ve sonsuz ve sınırsız kudretten yardım dilemekten daha büyük bir kemal olabilir mi? Öyle ki insan sonunda Allah ile sohbet etme liyakati ve kabiliyetini elde edecektir.

Detaylı cevapta açıklanan şeyler, namaz, oruç ve hac gibi bütün İslamî ibadetlerin geneli için geçerlidir. Buna ilaveten bu ibadetlerden herbirinin kendisine ait maslahatı ve nüktesi vardır ki, bunlardan bir kısmı namaza özel olarak açıklandı ve orucun, haccın ve diğer ibadetlerin felsefesi başka bir zamana bırakıldı.

15.

Lokman ve Genel Gözetim

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ)17(

Tercüme

17- Evladım! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret. Çünkü bunlar kesin olarak yapılması gereken işlerdendir...

Bu ayette Lokman Hekim namaz konusuna değindikten sonra, öncelikle iyiliği emredip kötülükten sakındırma konusunu ele almakta ve oğluna sabır emri vermektedir. Şimdi konumuz ikinci temel olan fesatla mücadele veya iyiliği emretme üzerine olacaktır. Daha sonra sabır konusunu ele alacağız. İyiliği emretme konusu hayatımızın tüm yönlerini ilgilendiren geniş bir konudur ve burada hepsine değinmek mümkün değildir. Bu yüzden konunun önemli bölümlerini ele alıp, geniş olarak incelenmesini ise başka bir zamana bırakacağız.

Günümüz dünyasında belediyenin şehir yapıları ve şehir düzeni üzerindeki denetleme hakkı gibi bazı özel kurumların ve dairelerin denetim konusundaki görevlerinin yanı sıra bütün insanlara genel olarak bütün işler hususunda denetim, yönlendirme ve eleştiri hakkı verilmiştir. Böylece ifade ve mantık yoluyla eksiklikler hatırlatılmış olur.

Genel Gözetim İslam'da Farzdır

Günümüz dünyasının gelişmiş halklarında genel gözetim konusu kanuni bir iştir. Her ferdin bu haktan yararlanma hakkı vardır. Ancak aynı fert bu hakkı kullanmadığı takdirde cezalandırılmaz. Mesela bir konuşmacı veya bir yazar toplum işlerinden birinde yanlışlık gördüğünde beyan veya yazma

yoluyla kanuni hakkını kullanabilir ama bu hakkını kullanmаса onu muhakeme etmezler. Ancak İslam dininde iyiliği emredip kötölükten sakındırmak temel bir farzdır ve hiçbir Müslümanın günah karşısında susmaya hakkı yoktur. İslam bu konuya o kadar önem vermiştir ki, her milletin değerini fesada karşı mücadelede bilmıştır. Öyle bir millet ki, kanunların uygulanmasına özen gösterir, ferдин veya bir toplumun günahı ve taşkınlığı karşısında sessizliği seçmez. Kur’ân-ı Kerim’de bu hakikat (fesada karşı mücadele eden milletin değerli olduğu) şöyle beyan edilmiştir:

“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz; iyiliği emreder kötölükten alıkoyarsınız.”⁹²

İslam dinî hayatı olan bu konuya öylesine önem vermiştir ki, bu temel ve kanuni hakkını kullanmakta tembellik ve gevşeklik gösterenleri diriye benzeyen ölümler olarak nitelemektedir:

“O kimse, diriler içerisindeki ölüdür.”⁹³

Çünkü böyle bir fert veya toplum, tıpkı bir ölü gibi var olan hakkı kullanmamakta, kendi haklarını savunmamakta ve zararını kendilerinin de çekeceği başkalarının taşkınlıkları karşısında susmaktadırlar.

İslam ve Fesada Karşı Mücadelenin Değeri

Her amelin değeri, ondan çıkacak sonuca göre ölçülür. Apandisti olan bir hastanın ameliyatla kurtulmasının değeri, bir ustanın ateş içerisinde demir kaynatmasından veyahut kapı pencere yapmasından çok daha fazladır. Oysaki demircinin fiziki açıdan çektiği zahmet ve harcadığı zaman doktorun ameliyat odasındaki mülayim bir havada çektiği zahmetle mukayese bile edilemez. Gel gör ki, doktorun yaptığının değeri nerde, bir demircinin yaptığı işin değeri nerde! Bu farkın nedeni elde edilen sonucun küçüklüğünden ve büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Doktor yarım saat vakit ayırıp zahmet çekerek ölmek üzere olan bir kişiyi kurtarmaktadır. Demirci ise kat kat daha fazla enerji harcıyıp zahmet çekerek, kapı pencere veya bir çekiç yapmaktadır. Bu yüzden o ikisinin amelinin değeri açık bir şekilde ortaya çıkmakta-

⁹² Âl-i İmran, 110.

⁹³ Nehcü’l-Belağa, hutbe. 87.

dır. Bu farkın aynısı, iyiliği emredip kötülükten sakındırma ve diğer bir ifadeyle fesada karşı mücadelede genel gözetim ile diğer dinî görevler arasında mevcuttur. Hiçbir amelin manevî değer bakımından iyiliği emretme görevine yetişemeyeceği kesindir. İyiliği emretme görevi olmadığı takdirde yapılan her türlü meşru amelin sonucu kısmi olacaktır. Zira aklın ve naklin hükmünce en üstün amel, Allah’a iman ve ona ibadettir (namazdır). Ancak imanın sonucu sadece ve sadece iman eden kişiyle alakalıdır ve mümin, iman sayesinde ıslah olur ve saadete erer. İman ve namaz ile hac gibi fiziksel ameller, ıslah olma açısından toplumda bir dalga oluşturmaktadır. Ama bu dalga ferdi aşmayacak kadar küçüktür. O yüzden şöyle diyebiliriz: Allah’a iman, bireysel ameller bakımından amellerin en üstünüdür, diğer açılardan değil. Ancak iyiliği emretmek, toplumun ıslahı yolunda günaha karşı mücadele etmek ve fedakârlık toplumda imandan çok daha büyük bir dalga meydana getirmektedir. Kimi zaman bir toplumu uçurumun eşiğinden kurtarmaktadır. Kimi zaman da bir kişinin iyiliği emretme görevini yerine getirmesi sayesinde kalabalık bir toplum maddî tehlikelerden ve manevî zararlardan kurtulmaktadır.

Bazen siyasi bir yönlendirme, dinî bir kılavuzluk ve insanlara karşı şefkatle yapılan bir fedakârlık, milyonluk bir toplumu sürekli devam eden gözetimler, köklü mücadeleler ve faydalı yönlendirmeler vesilesiyle olumsuzluklardan, mahrumiyetlerden ve bedbahtlıklardan kurtarmaktadır. Afrika, Pakistan ve Hindistan gibi sömürülen ve eziyet çeken milletlerin azınlık bir grubun fedakârlıkları sayesinde özgürlüğe kavuşmaları sözümüzün şahididir. Bu temel üzerine Emirülmüminin Ali (a.s) iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın önemi hakkındaki şu sözünün azametini anlamak mümkündür:

“İyi amellerin hepsi ve Allah yolunda cihat etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırma ile mukayese edildiğinde derin bir denizdeki damla gibidir.”⁹⁴

Bir damla su hiçbir zaman derin denizlerin sonsuz dalgalarıyla mukayese edilemez. Hz. Ali (a.s) bu cümleyi buyurduğu gün sosyoloji konuları henüz gündemde değildi. Bu yüzden İmam’ın sözlerini şerh eden âlimler bu cümlenin açıklamasında konunun hakkını verememişlerdir. Belki de bu cümleyi şaşkın bakışlarla geçmişlerdir. Ancak günümüzde sosyoloji ve bilimler çaresiz kalmış ve tekrar bir azınlığın kılavuzluğu sayesinde ayağa kalkarak bu

⁹⁴ Nehcü’l-Belağa, hutbe. 374.

konuları gün yüzüne çıkarmışlardır.

İyiliğe Yönlendirmek Yasaların Uygulanmasının Garantisidir

Örfi ve dinî yasaların uygulanması, arkasında sağlam bir uygulama garantisi olmadan mümkün değildir. Bütün sosyal ve iktisat yasaları genel gözetim ve iyiliğe yönlendirmek sayesinde uygulanmaktadır. Genel gözetim ve denetim sistemi çalışmasa bütün kurallar işlemez hale gelir ve en küçük bir fayda bile insanlara ulaşmaz. İmam Muhammed Bakır (a.s) kısa bir ifadeyle bu konuyu şöyle beyan etmiştir:

“Şüphesiz ki iyiliğe yönlendirmek ve kötülükten sakındırmak peygamberlerin yolu, Salihlerin yöntemidir. Bütün farzların kendisiyle ayakta kaldığı büyük bir farzdır. Onunla yollar güven bulur, kazançlar helal olur, zulüm giderilir, yeryüzü abat olur, düşmanlar yola getirilir ve işler düzene girer.”⁹⁵

Eğer bu güç, yani dil ile yönlendirmekten tut, cezai kanunların uygulanmasına kadar sahip olduğu bütün yönleriyle iyiliğe yönlendirme gücü toplumdan alınırsa başıboşluk, düzensizlik ve korku insanların bütün işlerine nüfuz eder ve yaşamın tadını yok eder.

Fesada Karşı Mücadelenin İnsan Özgürlüğüyle Bir Çelişkisi Var mıdır?

Yaşamakta olduğumuz toplumda bizim durumumuz toplumun durumundan ayrı değildir. Gelen zarar, toplumun azınlık bir grubunun cahilliğinden bile olsa, o toplumun tamamı zararı çekmek durumundadır. Zarar ve fesatta hiçbir payı olmayan izleyici konumundaki insanlar bile toplumun başına gelen bu zarardan etkilenmektedir. Çünkü toplum bir vücuda benzer, insanlar onun azalarıdır. Bedenin hangi noktası darbe alsa, diğer azalar da bu acıyı paylaşmak durumundadır. Bir azınlığın cehaleti yüzünden iktisadî, ahlakî ve kültürel darbeler geldiğinde bunun acısını herkes çeker ve suçluyla suçsuz bu durumda eşittir.

Toplumun bir kesiminde yaşanan ahlakî çöküşler, bulaşıcı bir hastalık gibi herkesi yakalamaktadır. Yaşanan iktisadî zararlar ve bir bölgede çiftçili-

⁹⁵ Usul-u Kâfi, c.2, s.312.

ğın felce uğramış olması bütün fertleri sıkıntılara sokacaktır ve kesinlikle şahsın yaptıklarını toplumdan ayırmak mümkün değildir. İşte bu yüzden fesat karşısında susmak, yanlış ve günahtır. Bu gerçeğe Kur'ân-ı Kerim'de şöyle değinilmiştir:

“İçinizden, yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan fitneden sakının”⁹⁶

Netice itibarıyla, fesada karşı mücadele etmenin, güzel işlere yönlendirmenin ve yanlışlıklardan korumanın insan özgürlüğüyle hiçbir çelişkisi yoktur. Çünkü özgürlük, başkalarının özgürlüğünü kırmadığı ve diğer insanların yararına olan şeyleri tehlikeye atmadığı sürece güzeldir. Mücadele veren kimse, aslında birkaç bozguncunun taşkınlığı ve yanlışlıkları sonucu tehlikeye düşen haklarını ve aynı zamanda arkadaşlarının haklarını savunmaktadır. Peygamber efendimiz (s.a.a) bu sorunun cevabını şöyle bir örnekle aydınlatmaktadır:

“Toplum, bir gemiye benzer. Yolcular, diğerlerini tehlikeye sokacak bir hareket yapmadığı sürece özgürdür. Yolculardan biri bu özgürlüğünü kötüye kullanıp testereyle veya bir aletle gemiye zarar vermeye kalkışsa, gemide bulunan herkes ona karşı çıkar ve onun bu işini “özgürlüğünü kötüye kullanmak” olarak telakki eder. Toplum da gemi gibidir. Toplum fertleri bu geminin yolcularıdır. Hepsi, zararda ve kârda ortaktır. Bir kişinin yaptığı zarar, toplumdan ayrı tutulamaz.”

⁹⁶ Enfal, 25.

16.

Lokman ve Sabır

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

Tercüme

“Başına gelene sabret! Çünkü bunlar kesin olarak yapılması gereken işlerdendir...”

Hız. Lokman'ın bu ayetteki son öğüdü, sabır üzeredir. Sabır, ahlakî ve iç-timaî konuların en temel hususlarından biridir. Aslında bütün ahlakî faziletlerin ve güzel sıfatların da temeli sayılmaktadır. Her nevi ahlakî faziletleri elde etme konusu, sabrın olmadığı yerde ilginç bir çıkmaza girer.

Sabır, İlerlemenin ve Tekâmülün Temelidir

Bu dünyada herkesin ulaşmaya çalıştığı arzuları vardır. Biri ilmin aşığı, diğeri malın mülkün hayranı ve bir diğeri de makam ve koltuğun hastasıdır. Arzu edilen şeye ulaşmak, maddî ve manevî her ne olursa olsun, sabra ve mukavemet göstermeye bağlıdır. Bir öğrenci gece gündüz ders çalışma zahmetine girmese, sabır gösterip ilim öğrenmenin sorunlarıyla mücadele etmese, asla arzuladığı hedefe ulaşamayacaktır. Edison, ilim öğrenme ve tabiat dünyasındaki sırları keşfetme yolunda öylesine büyük bir sabır ve mukavemete sahipti ki, kimi zaman yemek yemeği unuttuğu söylenir. Dünyanın büyük bilgileri, İslamî ve gayri İslamî ilimlerin temelini atanlar, sabır ve mukavemet sayesinde çeşitli bilim dallarında büyük yerlere gelmişlerdir. Sokaklarda gezerek, gece toplantıları yaparak ilimde bir yere varmak asla mümkün değildir. Servet biriktirme peşinde olan bir tüccar, büyük hedefleri uğrunda ve yaşam standartlarını yükseltme yolunda yolculuk sıkıntısına katlanmasa, deniz veya hava yolculuklarını basit görmese, hedeflediği noktaya asla ulaşamaz.

Gerçekten Allah'ın rızası peşinde olan bir mümin de mücadele verme-

den herhangi bir günahı terk edemez, namaz ve oruç gibi ibadetlerin zorluğuna katlanamaz. İnsan sabır ve mukavemetten dolayı her nevi kemal ve arzunun temellerini zihninde tasarlamaktadır.

Hz. Ali'nin (a.s) Sabır Hakkındaki Bir Sözü

Bu açıklamaların ardından Hz. Ali'nin (a.s) sabır hakkında buyurmuş olduğu sözün azameti daha iyi anlaşılacaktır. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Sabır gösterin! Çünkü sabrın imandaki yeri, başın bedendeki yeri gibidir. Baş olmayan beden hayrı olmadığı gibi, sabrı olmayan iman da hayrı yoktur.”⁹⁷

Hakikaten sabır başarının sırrı, ilerlemenin ve hedefe ulaşmanın temelidir. Sabrı ve dayanıklılığı olmayan bir asker, savaş ortamında hemen teslim olacak, silahının ve mevziisinin düşmanın eline geçmesine neden olacaktır. Mümin bir kimse sabır sayesinde, zahmetsiz olmayan ilahi farzları yerine getirebilir ve günahlardan kaçınabilir. Azamet, izzet, ilerleme ve yücelik, cehaletin pençelerini sabır gücüyle kırmayı başaran kimsenindir. Zafer, sabır gücüyle donatılmış orduya aittir vb.

Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır:

“Sizden, sabırlı yirmi kişi olursa, iki yüz kişiyi yener.”⁹⁸

Kur'ân'da ahiret derecelerinin sabır sayesinde nasip olacağı şöyle buyrulmuştur:

“Sabretmenize karşılık size selam olsun. Ahiret yurdunun hayırlı sonu ne güzeldir!”⁹⁹

Sınırları korumak, İslam ordusunun büyük görevlerinden biridir ve bu, sabır olmadan mümkün değildir. Bu açıdan, sınırları korumak ve sabır konusu Kur'ân'da yanyana vurgulanmıştır:

“Ey iman edenler! Sabredin, düşman karşısında dirayetli olun ve sınırlarınızı

⁹⁷ Nehcü'l-Belaga, 82. Hutbe.

⁹⁸ Enfal, 65.

⁹⁹ Ra'd, 24.

koruyun...”¹⁰⁰

Sabır konusu Kur’ân’ın yüzü aşkın ayetinde geçmektedir ve bu ayetlerde sabrın kendine has sonuçlarından bahsedilmektedir. Birçok ayette amaç, kadın-erkek herkesin sabır sayesinde sorunları aşabileceğinin vurgulanmasıdır. Bu yüzden Lokman, evladına şöyle demiştir:

“Başına gelene sabret! Çünkü bunlar kesin olarak yapılması gereken işlerdendir...”

Hakikatlerin Tahrifi

Tarih boyunca bir grup nefsanî istekler peşinde koşan insan, avam halkı kandırabilmek için bir takım ahlakî ve tarihî gerçekleri tahrif etmiş ve bu vesileyle bir takım kazançlar elde etmişlerdir. Şimdi konuyla alakalı bir örnek verelim. Peygamber efendimiz (s.a.a), Ammar’ı (r.a) öldürenin cehennem ehli olduğunu bildirmişti. Ammar (r.a) ise Hz. Ali’nin (a.s) yanında yer aldığı Siffin savaşında Muaviye’nin askerleri tarafından şehit edildi. Muaviye, çirkin işlerini örtbas edebilmek ve ordu içerisinde Ammar’ın (r.a) öldürülmesinden dolayı meydana gelen kargaşayı dindirebilmek için Peygamber efendimizin (s.a.a) sözünü şöyle tefsir etti: “Ammar’ın katili Ali’dir, biz değil! Ali, Ammar’ı Şam ordusuyla savaşmak için getirmeseydi asla öldürülmeyecekti.”

Şam halkı cahil ve basiretsiz olduğundan dolayı Muaviye’nin bu sözüne kandılar. Sabır kelimesi de tahriften kurtulamamıştır. Komünistler, halkın gözünde İslam’ı kötü göstermek için sabır konusunu gündem ederek şöyle diyorlardı:

İslam dinî, kapitalist düşüncelerin doğurduğu bir dindir. Bu din sayesinde işçi ve çiftçi kesimi sömürülmektedir. Çünkü İslam, zulüm gören kesimi sabretmeye (dikkat edin) yani zorbalığa tahammül etmeye, hiçbir şey yapmamaya ve Allah’ın öfkesini beklemeye davet etmektedir. Bu yöntem ise daima işçi ve çiftçi kesimin zulüm etkenlerine karşı mücadele vermesine engel olmakta ve bütün işleri gaybi bir güce bırakmaktadır.

Büyük Yanıltma

Bu tür insanlardan böylesine hatalar ve yanıltmalar beklenir. Çünkü onların amacı hakikati aramak değil, yüzlerce iftirayla da olsa kendi hedeflerini ileri götürebilmektir. Hedef, iş, çaba ve fesada karşı mücadele yolundaki mukavemet anlamına gelen sabırla, İslam'ın şiddetle kınadığı zorbalığa tahammül, çileye katlanmak ve bir şey yapmadan beklemek anlamındaki sabır arasında çok fark vardır. İslam dinî, açıkça Müslümanlara zalimlerle savaşmayı emretmektedir:

“Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın.”¹⁰¹

Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Resulullah (s.a.a) şöyle buyururdu: Zayıfların hakkını zorbalardan açıkça almayan bir millet, saadet yüzü göremez!”

Durum böyleyken İslam'ı burjuva sınıfının taraftarı bilmek, İslam'ın mahrum ve biçare kesimleri zulüm ve zorbalıklar karşısında sabra ve tahammüle çağırdığını düşünmek sizce insanlık onuruna ve vicdanına sığarmı?

¹⁰¹ Hucurat, 9.

17.

Davranış Ve Konuşmada İtidal

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ
فَخُورٍ 18(۞) وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ
الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ 19(۞)

Tercüme

18, 19- Kibirlenerek insanlardan yüzünü çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü Allah kendini beğenip böbürlenen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde dengeli ol ve sesini alçalt. Doğrusu seslerin en çirkinini eşeklerin sesidir.

Tevazu, en beğenilir ahlakî faziletlerden biridir. Buna rağmen eğer tevazu had aşılırsa, yağcılık ve yalakalık olarak en kötü sıfatlara dönüşür. Aynı şekilde ağır başlılık da ahlakî faziletlerden biridir. Eğer itinasızlık, böbürlenme ve başkalarının haklarını hiçe sayma rengine girerse, en kötü sıfatlardan biri olan tekebbür ve kendini beğenme olarak kendini gösterir. Bazen tevazuyla yalakalık, ağırbaşlılıkla da tekebbür karışabilir. O yüzden toplumdaki yalakalar, davranışlarını aklayabilmek için tevazu kisvesine sığınmaktadırlar. Kibirli kimseler de çirkin davranışlarını, böbürlenmelerini ve itinasızlıklarını ağırbaşlılık kisvesiyle aklamaya çalışmaktadır. Oysa bunların her biri, asla diğeriyle karışmayacak bir konumdadır.

Tevazu

Tevazu; hakka teslim olmak, insanlara karşı saygılı olmak, kendini olduğun gibi göstermek ve başkalarının haklarını tanımaktır ve bunların tamamı ise istikrarlı bir ruhtan ve iç huzurundan kaynaklanan şeylerdir ki, kişiliği

kemale ermiş ve tamamlanması için büyüklenmeye ve böbürlenmeye ihtiyacı olmayan bir şahsiyetin göstergesidir.

Yalakalık

Bir kimseyi olduğundan fazla övmeye denir. Maddi menfaatlerine ulaşabilmek için bir şahsiyetin dalkavukluğunu yapmak, yalakalığın bir örneğidir. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Layık olduğundan fazla övmek, yalakalıktır. Layık olduğundan az övmek ise beyanda zayıflık veya hasettir.”¹⁰²

Yalaka kimseler genellikle kişiliksiz ve iradesiz yetişen kimselerdir. Bu insanlar, en basit maddî menfaatlerinden ötürü şahsiyetlerinin üstüne kırımızı çizgi çekmeye ve özgürlüklerini yitirmeye hazırdırlar.

Ağırbaşlılık

Amaçlarına ulaşma yolunda ahlakî kurallara uyan, hedeflerini acelecilik etmeden, açgözlülük yapmadan ve elini ayağını kaybetmeden izleyen kimsenin davranışları, ağırbaşlılık içeren davranışlardır.

Kibir Ve Kendini Beğenmişlik

Psikolojik bir hastalıktır ve kaynağı, zamanla aşağılanma kompleksine dönüşen küçümsenme duygusudur. Mütekebbir bir kimse kendisinde aşağılık duygusu hisseder ve bunu böbürlenip büyülenerek telafi etmeye çalışır. Bu özellikler de genellikle düşük seviyedeki ortam ve ailelerde yetişen ve kendinde zati olarak şahsiyet olmayan kimselerde bulunmaktadır. Kendi nazarında şahsiyetinin tam olduğunu gören ve kendinde aşağılık kompleksi hissetmeyen bir kişinin, asilik ve taşkınlık tavırlarına girmesinin bir anlamı yoktur. Bu psikolojik istikrarsızlık, insanın sürekli kibir, böbürlenme ve itinasızlık vesilesiyle, duyduğu acıları teskin etmeye çalıştığı bir rahatsızlığın sonucudur. Bu söylenenler psikologların ulaştığı oldukları son araştırmalardır. Ancak İmam Sadık (a.s) bin küsur yıl bundan önce kısa ama anlam dolu bir cümleyle psikanalistlerin yıllar sonra ulaştığı oldukları bilimsel gerçeği ay-

¹⁰² Nehcü'l-Belağa, hutbe 347.

dınlatmıştır:

“Bir kimsenin kibirlenme veya zorbalık yapma nedeni, kendisinde gördüğü aşağılık duygusudur.”¹⁰³

Tekebbürün tahrip edici sonuçlarından biri de şudur: ruh isyankârlık hâletine bürünür, iç huzurunu yitirir, kendine olan sevgisi neticesinde hak karşısında teslim olmaz, başkalarının haklarına saygı göstermez ve başkalarının kişisel haklarını çiğnemekten sıkıntı duymaz. İmam Sadık’a (a.s) “Hakikatleri inkârın ilk basamağı nedir?” diye sorduklarında: *“Kibirdir”* diye cevap vermiştir.¹⁰⁴ Daha kapsamlı bir sözünde de şöyle buyurmuştur:

“Kibir, insanları ve onların haklarını görmezden gelmektir.”¹⁰⁵

Peygamberlerin ve özellikle Peygamber efendimiz (s.a.a) ve vasisi Emirülmüminin Ali (a.s) olmak üzere İslam rehberlerinin yaşamları en güzel örneği teşkil etmektedir. Tarih sayfalarında en güzel tevazu ve insanların hakkına karşı saygı örnekleri çokça göze çarpmaktadır.

Emirülmüminin Ali (a.s), Ebu Sufyan oğlunun oluşturmuş olduğu hükümeti yıkmak için hareket eden büyük bir ordunun önünde gitmekteydi. Yol esnasında kendi hükümetinin sınırları içerisinde bulunan Irak şehirlerinden Anbar’a ulaştı. Bu şehir bir süre Sasanilerin yönetimi altında kalmıştı. Onların adetlerine göre, hükümdarın önünde secde edilirdi ve bu gelenek henüz halk arasından kalkmamıştı. İslam halifesinin ordusunun bu şehirden geçeceği şehrin her yerinde duyulduğunda koşarak Emirülmüminin Ali’yi (a.s) karşılamaya geldiler ve yakıcı güneşin altında secdeye kapandılar. Bu şekilde Emirülmüminin Ali’nin (a.s) hoşnutluğunu elde etmeyi amaçlıyorlardı. Hz. Ali (a.s) atından inerek, şöyle buyurdu:

“Bu secdenizle Allah’a şirk koşuyorsunuz. Saatlerce kızgın güneşin altında kalıp kendinizi zayıf ve güçsüz gösteriyorsunuz. Oysaki ben de sizler de Allah’ın zayıf kullarıyız. Ben de sizin gibi hastalanıyorum ve bir gün öleceğim. Hep beraber, asla hastalanmayan ve ölmeyecek olan Allah’a secde etmeliyiz. Benim sizin önderiniz olmakla size karşı hiçbir ayrıcalığım yoktur. Sadece benim sorumluluğum daha ağırdır.”

¹⁰³ Kâfi, c.2, s.312.

¹⁰⁴ Sefinetu’l-Bihar, c.2, s.459.

¹⁰⁵ Meani’l-Ahbar, s.426.

Bazı Gençlerde Asilik Psikolojisinin Varlığı

Günümüzde kaynağı kibir olan birçok nedenden dolayı bir grup genç, eğitim ve öğretilerde asilik, başkalarının haklarına itinasızlık, başkalarının zahmetlerini görmezlikten gelmek, her şeyde hüküm vermek ve yeterli bilgiye sahip olunmadan her konuda görüş belirtmek gibi haletler ortaya çıkmıştır. Uzmanlık alanı veterinerlik olan bir kimse felsefe, akait ve din konularının en karışık meselelerinde görüş belirterek kitap yayınlamaktadır. Nitekim İmam Sadık'a (a.s) "Hakikatleri inkârın ilk basamağı nedir?" diye sorulunca: "*Kibirdir*" diye cevap verdi. Bu gün bazı kimseler birkaç matematik ve fizik formülünü öğrendikten sonra dünyanın bütün konuları hakkında görüş belirtme hakkını kendilerine vermektedirler. Allah, ruh ve tabiat ötesi varlıklardan bahsedildiğinde bu konular üzerinde uzmanmışçasına kibirli bir tavır takınarak herkesi alaya alıyorlar. Oysaki ömürlerini sadece cebirsel denklemlerin çözümü üzerinde geçirmiş ve bir an bile bu konular üzerinde dikkatli bir araştırmaya girişmemişlerdir. Bu, günümüz neslinin müptela olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. Hiç aklımdan çıkmaz; Tahran gazetelerinden birinde en karmaşık sosyal konulardan biri olan ve aynı zamanda dinî bir mesele olan "çok eşlilik" konusu gündem edilmişti. Bunu gündem eden kimse bütün kesimlerden görüş belirtmesini istemişti. Ancak âlimler, hukukçular ve sosyologların yerine aktarcılar ve kasaplar cevap vermeye kalkmış ve konuyu kendi bakış açlarına göre analiz etmişlerdi.

Lokman'ın bu dört öğüdündeki amacı sadece bir şeydi. O da şuydu; yaşıntımızda yalalaklıktan, dalkavukluktan veya üstünlük taslayıp tekebbür etmekten kaçınmalıyız ve söz ve davranışlarımızda mutedil olmalıyız. Nitekim şöyle buyurmaktadır:

1- "Kibirlenerek insanlardan yüzünü çevirme..."

2- "...ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme." Neden? "Çünkü Allah kendini beğenip böbürlenene hiç kimseyi sevmez..."

3- "Yürüyüşünde dengeli ol..."

4- "...ve sesini alçalt."

Neden? Çünkü dengeden çıkmak, aceleciliğin ve ruhtaki dengesizliğin göstergesidir. Bundan da öte beğenilmeyen ses insanların rahatsızlığına neden olur.

Bir Soru

Şöyle bir soruyla karşılaşabiliriz: Neden Lokman küçük bir iş olan “yürümek” üzerinde bu kadar durmuş ve oğluna yürürken böbürlenmeden yürümesini öğütlemiştir?

Sadece Lokman değil, Allah da Furkan suresinde bu konuya değinmiş ve şöyle buyurmuştur:

“Rahman’ın kulları, yeryüzünde alçak gönüllükle yürürler.”¹⁰⁶

Cevap

İnsanın iyi ve kötü sıfatları ile ruhsal yapısı genellikle onun küçük işlerinden ortaya çıkabilmektedir. Nitekim bir kimsenin sigara içme şekli ve imza atma şekli onun ruhsal yapısını göstermektedir. Bu yüzden Allah-u Teâlâ kötü sıfatlara karşı ilk adımda mücadele etmek istemektedir. Kesinlikle bu tür basit işleri küçümsememeliyiz. Çünkü nice basit görünümlü küçük iş vardır ki, içerideki fesadın merkezini göstermektedir. Bedendeki küçük iltihaplar her ne kadar küçük iseler de doktorlara göre bedendeki büyük iltihapların göstergesidir ve bu iltihaplar kana yerleşmiş olup kendisini bu yolla göstermektedir.

¹⁰⁶ Furkan, 63.

18.

Allah'ın Gizli ve Aşikâr Nimetleri

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ (20) وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ (21) وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (22) وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (23) نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ (24)

Tercüme

20- Allah'ın, göklerde ve yerde olanları sizin hizmetinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca verdiğini görmediniz mi? İnsanlardan kimi de ilmi, hidayet(eden)i ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın, Allah hakkında tartışır.

21- Onlara: “Allah'ın indirdiğine uyun” denildiğinde: “Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız” derler. Şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor olsa da mı (ona uyarlar)?

22- Kim iyilik eden biri olarak yüzünü Allah'a teslim ederse, muhakkak o, en sağlam kulpa yapışmıştır. İşlerin sonu Allah'a varır.

23- Kim de inkâr ederse, inkârı seni üzmesin. Onların dönüşleri bizedir. Biz onların yaptıklarını haber veririz. Şüphesiz Allah kalplerde olanı bilir.

24- Onları kısa bir süre (geçici nimetlerden) yararlandırır, sonra istemedikleri halde onları ağır bir azaba atarız.

Yaratılış kitabının sayısız sayfalarından herbir sayfa incelendiğinde, yaratılış âlemindeki her varlığın tekâmülüne neden olan bir hedef üzere yaratıldığı anlaşılmaktadır. Her varlık kendine has bir hareketle tekâmülü yönünde ilerlemektedir. Hedef sahibi olmak, hareket etmeyi, şuur sahibi olmayı, zevkleri hissetmeği ve hedefine yönelmeği gerektirmez. Hatta dakik bir araştırmayla ilmin, şuurun veya zevkleri hissetmenin hedefin var olmasıyla bir ilişkisi yoktur. Sadece insan bu yollarla hedefini belirlemekte ve ilim, irade, zevkleri hissetme ve hedefine yönelme ile amacına doğru ilerlemektedir. Hedefin varlığında temel bir etkisi olan şey şudur: bir varlık ister irade ve his yoluyla olsun, isterse tabiat gücü yoluyla olsun kendisi için kemal sayılabilecek bir hedefe yönelmelidir. Bu şart, cansız varlıklar ve bitkiler de dâhil dünyadaki bütün varlıklar için geçerlidir. Daha açık bir ifadeyle, hedefte esas olan şey şudur: değişim ve kemale erişme yolunda olan varlık, kendisi için kemal olan yönde adım atmalı ve onun bütün irade üzere faaliyetleri kemale ulaşmanın ön hazırlığı sayılmalıdır. Bu anlamdaki hedef, âlemin her yerinde canlı cansız her şeyde mevcuttur. Burada şunu söylemekteyiz: Her varlığın tekâmülü, yaratılışın hedefidir. Kur’ân-ı Kerim’de yaratılış âleminin bir hedef üzere var olduğu açıkça vurgulanarak şöyle buyrulmuştur:

“Onlar... Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. “Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın.”¹⁰⁷

Son Hedef

Büyük bir dokuma fabrikasında veya bir petrokimya kurumunda veya bir petrol rafinerisinde çeşitli makinalar çalışmaktadır. Her makine kendine has belirli bir iş yapmaktadır. Ancak fabrikanın ürettiği şeyi satışa sürdükle-
rinde onlarca makinanın bu ürünün ortaya çıkması için birer ön hazırlık olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar görünüşte makinaların herbiri kendine has bir iş yapsa da bu işlerin ve kısmi hedeflerin genelinin daha büyük bir hedefin oluşabilmesi için ön hazırlık olduğu anlaşılmaktadır. Bu örneğe dik-
kat edildiğinde yaratılış âleminin durumu açıkça anlaşılmaktadır. Zira bitki, hayvan, yıldız ve güneş gibi gökteki ve yerdeki varlıkların herbirinin belli bir hedefi vardır ama bu kısmi hedeflerin toplamı genel bir hedefin ön hazırlığıdır. O hedef ise, yeryüzünde hayatın ve kâmil insanın varlığıdır. İnsanın ken-

¹⁰⁷ Âl-i İmran, 191.

disini âlemin varlık nedeni ve yaratılış âlemini de kendi varlığının bir ön hazırlığı olduğunu düşünmesi bencillik ve tekebbür değildir. Bilakis öyle bir hakikattir ki, insan bunu dakik araştırmalarla hissetmektedir.

Kur’ân ve Gökyüzünün Ram Edilmesi

İslam’ın değerli müfessirleri bu ve buna benzer ayetleri Allah’ın gökleri ve yeri insan için ram ettiği yönünde tefsir etmişlerdir. Yani onları insanın faydalanması için yaratmıştır. Bu husus aşağıdaki ayetlerin hepsinden anlaşılmaktadır:

1- “...ırmakları da sizin hizmetinize sunandır.”¹⁰⁸

2- “...denizi sizin hizmetinize verendir.”¹⁰⁹

3- “Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi.”¹¹⁰

Onların sözünün kanıtı şudur ki, bu ayetlerde Allah kendisini “hizmete sunan” olarak tanıtmıştır. Ayetin Arapçasında geçen “teshir” kelimesinden maksadın, “lekum” kelimesindeki lam harfinin şahitliğiyle “insanların faydalanması” olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamın göklerin hizmete girmesi konusuyla çok farkı vardır ve Kur’ân’ın bu yüce kudretten gaybi bir şekilde haber verdiğini söyleyemeyiz. Göklerin hizmete sunulması beşerin günümüzde karşılaştığı yeni bir olaydır. Sanat ve cesaretin birleşmesinden sonra onun efsanevi arzusu gerçekleşti. Astronotlar 21 Temmuz 1969 da aya ayakbastılar. Dünyaya ait olan insan, yaklaşık iki yüz bin milyon tümen gibi baş döndürücü bir meblağ harcayarak üç yüz bin teknisyen, mühendis, bilim adamı, bilirkşi ve işçinin yardımıyla uzayın çok küçük bir köşesini kontrolleri altına almayı başardılar. Küçük bir köşesi denilmesinin sebebi şudur ki, uzay ölçülerine göre ay dünyaya bağlı ve neredeyse yapışıktır. Ayın ışığı iki buçuk saniyede yeryüzüne ulaşmaktadır ve gök âleminin azameti dikkate alındığında bu süre çok azdır. Dikkate değer husus şudur ki, ilk olarak Amerika veya Rusya astronotları gökyüzünün kapılarını beşerin yüzüne açmamış ve gezegenlere ulaşma yolunu insanlara onlar göstermemişlerdir. Daha açık bir

¹⁰⁸ İbrahim, 32.

¹⁰⁹ Casiye, 12.

¹¹⁰ Nahl, 12.

ifadeyle bu projeyi gerçekleştirmeleri için astronotlara var olan bilimleriyle güç veren ve bu yolla nam elde etmeye çalışan birkaç yüz bin mühendis ve teknisyen değildi. Onlar bu yolun ilk takipçileri değillerdi.

Gökyüzünün kapılarını beşerin yüzüne açan ilk grup, peygamberlerdi. Bizim semavi kitabımız olan Kur'ân-ı Kerim peygamberlerin gökyüzüne hâkim olduklarını bildirmektedir. Hz. Süleyman'ın (a.s) gücüne sadece şu örneği vermek yeter ki, rüzgâr onun emrinde hareket etmekteydi ve o günün şartlarında bineklerle bir ayda kat edilen yolu o yarım günde kat etmekteydi. Bir gün içinde iki aylık yolu kat ediyordu. Kervanlar o günün nakliye araçlarıyla normalde her gün sekiz fersah yol almaktaydı. Bir ayda iki yüz fersah kat ediyorlardı. İki ayda dört yüz seksen fersah yol alıyorlardı. Hz. Süleyman (a.s), Allah tarafından hizmetine verilmiş olan hızlı bineğiyle 480 fersahlık yolu bir günde kat ediyordu. Ancak havada ne kadar yükseldiği bilinmemektedir. Bu olay Kur'ân'da şöyle geçer:

“Süleyman’a da sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü bir aylık mesafe olan rüzgârı (boyun eğdirdik).”¹¹¹

Onun emrinde olan rüzgâr, kendisini ve yanındakileri istedikleri yere götürüyordu. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

“Süleyman’a da şiddetle esen rüzgârı (boyun eğdirmiştik). (Rüzgâr) onun emriyle içini bereketli kıldığımız yere akıp giderdi...”¹¹²

Hz. Süleyman'dan (a.s) sonra gökyüzünün kapılarını beşerin yüzüne açan ikinci şahsiyet Hz. İsa'dır (a.s). Bu konu Kur'ân'da şöyle geçer:

“Onlar, onu ne öldürebilmiş ne de asabilmişlerdi. Ancak bu iş, onlara benzer gösterildi... Aksine, Allah onu kendisine yükseltti.”¹¹³

Bazı müfessirler **“Aksine, Allah onu kendisine yükseltti”** cümlesini şöyle tefsir etmektedirler: Allah onu bu dünyadan alıp başka bir gezegene götürdü.

Bunların hepsinden daha açık olanı son peygamberin miraca çıkma ola-

¹¹¹ Sebe, 12.

¹¹² Enbiya, 81.

¹¹³ Nisa, 157-158.

yıdır ki, Kur’ân’ın **İsra** ve **Necm** surelerinde geçmekte ve onun gök âlemlerinde gezip dolaştığını açıkça bildirmektedir.¹¹⁴ Kısacası gökyüzünün kapılarını mucize yoluyla insanların yüzüne açıp bunun aklen mümkün olduğunu ispatlayan ilk kimseler peygamberlerdi. Kur’ân-ı Kerim’deki bazı ayetlerden gezegenlere ulaşmanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu konunun dakik bir dikkate ihtiyacı vardır.

Konunun Açıklaması

Hiç şüphe yok ki, beşerin düşünce ve ruhsal gücü yeryüzüne ayak bastığı günden beri tekâmüle doğru ilerlemektedir. Tekâmüle ve yaratılış dünyasındaki sırları keşfetmeye doğru belirgin bir adım atmadığı gün yoktur. Bu yüzden insanın Allah vergisi olan gücüyle bir gün gökteki gezegenlere de ulaşması hiç de uzak bir ihtimal değildir. Kur’ân ayetlerindeki göklerin ve yerin insanın hizmetine sunulması konusu belki de bu konuya da temas etmektedir. Zira güneşin, ayın ve göklerde olan her şeyin daha ilk günden insanın hizmetine sunulmuş olmasına rağmen bu hizmetin ve faydalanmanın da dereceleri vardır ve bu derecelerin en kâmil olanı insanın yaşam yeri ve barınağı olmalarıdır. Şimdi bu konuyla ilgili bazı ayetlere değineceğiz:

1- “Göklerde ve yerde ne varsa, hepsini kendinden (bir nimet olarak) sizin hizmetinize sundu. Şüphesiz bunda, düşünen bir topluluk için ayetler vardır.”¹¹⁵

2- “Allah’ın, göklerde ve yerde olanları sizin hizmetinize verdiğini nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca verdiğini görmediniz mi?”¹¹⁶

3- “Sürekli olarak görevlerini yapan güneşle ayı hizmetinize sundu.”¹¹⁷

Bu cümle Kur’ân’ın çeşitli surelerinde geçmektedir. Bu ayetlere göre Kur’ân şunu ifade etmektedir: “Yeryüzünde olanları ilk günden sizin hizmetinize sunduk.” Oysaki insan yer altındaki kaynaklara bir defada ulaşmamış-

¹¹⁴ İsra, 1, Necm, 13-18.

¹¹⁵ Casiye, 13.

¹¹⁶ Lokman, 20.

¹¹⁷ İbrahim, 33.

tır. Bilakis zamanla her asırda bu definelerden bir kısmına bazı kesimler tarafından ulaşılmış ve yer altından çıkarılmıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki, Kur’ân’da buyrulmuş olan “Yeryüzünde ne varsa insanın hizmetine sunduk” cümlesinden maksat, yeryüzünün hazinelerinin hepsinin bütün insanlığa verilmiş olduğu değildir. Çünkü bu madenlerin birçoğu zamanla keşfedilmiştir ve her asırda belirli bir kesim yer altı kaynaklarını keşfedebilmiştir. Maksat, insan topluluğunun bütünüdür ki zamanla dünyaya gelmektedirler. İnsanların bazıları sadece madenlerin bir kısmını görmüşse de gelecekteki insanların asrımızda hakkında en ufak bir bilgimiz bile olmayan yeni kaynakları keşfetmesi uzak bir ihtimal değildir. Netice itibarıyla daha ilk günden gezegenlerin insanın hizmetine sunulmuş olmasında bir engel yoktur. Ancak belli bir kesim zamanla bunu daha çok değerlendirip, gezegenlere ulaşabilirler. Sonuçta Kur’ân’da buyrulmuş olan “Göklerde ne varsa sizin hizmetinize sundu” ifadesinin, en güzel ve en kâmil örneğini bulur. Buna ilaveten Rahman suresinin 33. ayetinde gökyüzüne nüfuz etmenin bir takım güçlere bağlı olarak mümkün olduğu şöyle ifade edilmektedir:

“Ey cin ve insan topluluğu! Eğer göklerin ve yerin sınırlarından geçip gitmeğe güç yetirebiliyorsanız, geçip gidin. Ancak, bir gücünüz olmadan geçip gidemezsiniz.”

Bildiğiniz üzere Arapça edebiyatında olumsuzdan istisna etmek, olumlu anlam verir. Bu ayette önce insanın göğe nüfuz etme gücü olmadığı belirtilmiş, daha sonra da istisna getirilerek bir güç kullanıldığı takdirde mümkün olduğu belirtilmiştir.¹¹⁸

Gizli ve Aşikâr Nimetler Nelerdir?

Aşikâr nimetler, duyu organlarıyla idrak edilen varlıklardır. Daha açık bir ifadeyle maddî ve doğal varlıklara aşikâr nimetler denir. Ancak gizli nimetlerden maksat, tıpkı akıl gibi manevî şeylerdir ki insanın doğru yaşamının temeli bunun üzerine kuruludur. Hatta semavi dinler ve peygamberlerin programlarını da gizli nimetlerden saymak mümkündür. Bu beyan üzere şu

¹¹⁸ Burada “geçip gitmek” tabiri çok ilginçtir. “Gökyüzünün ram edilmesi” tabirinden daha gerçekçidir. Aynı zamanda bu yoldaki bir takım engellerin varlığını da anlatmaktadır. Çünkü “geçip gitmek” tabiri engellerin var olduğu bir durumda kullanılmaktadır ve bu engeller de ancak bir güçle aşılabılır engeller olmalıdır.

ayetin anlamı açıklığa kavuşmaktadır:

“Allah’ın, göklerde ve yerde olanları sizin hizmetinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca verdiğini görmediniz mi?”

Yani O, insanı nimete boğmuş ve her çeşit nimeti onun hizmetine sunmuştur. Âlem öyle bir şekilde yaratılmış ki varlıkların birçoğu insanın hizmetkârıdır. Bazılarını da onun kendisi istihdam etmiş ve onlardan faydalanmaktadır. Ancak insan bunca gücüne ve ilmine rağmen maddî ve manevî nimetlerin bir kısmına ulaşabilmiştir. Henüz yaratılış sırlarının çoğu aydınlığa kavuşmamıştır. Belki de beşerin ömür süresinin sonunda, yaşam vesilesi sayılabilecek birçok önemli şeyler keşfedilmemiş olacaktır. Zira her zaman bizimle olan ve bizden asla ayrılmayan nimetler muhakkak gaflete maruz kalmakta ve bizim düşünce ufukumuzdan geçmemektedir. Evet, bazen olan ve bazen de olmayan bir nimet, yokluğu zamanında bizde bıraktığı etkiden dolayı her zaman gözönünde bulundurulmuştur. Ama her zaman insanla olan nimetler bir etki bırakmamış olduğundan dolayı dikkat çekmemektedir. Açık bir örnek: İnsan hayatının başından sonuna kadar aralıksız olarak bir takım ses dalgası duysa onun varlığını belki de hissetmeyecektir. O ses dalgasının varlığını ancak en azından bir an duymasıyla anlayabilir. Buna göre Allah’ın birçok nimetinin tıpkı ilk günden yaşamın sonuna kadar uzanan ses dalgaları gibi olduğu ihtimalini veriyoruz. Bu durumda bu tür nimetler hiçbir zaman dikkat çekmemektedir. Böylesine büyük nimetler karşısında ne yapılmalıdır? Bu nimeti var edene şükretmeli ve bu hususta liyakatimizi göstermeliyiz. Ancak ne yazık ki bazı insanlar şükretmek yerine nankörlük yolunu seçmiş ve Allah’ın birliği konusunda safsataya kalkışmışlardır. Nitekim Kur’ân’da şöyle buyrulmaktadır:

“İnsanlardan kimi de ilmi, hidayet(eden)i ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın, Allah hakkında tartışır.”

Beşer, Allah’ın birliği konusunda iki gruba ayrılmaktadır: Birinci grup, Allah’ın birliğini gösteren ayetleri görmezden gelip körü körüne taassup yolunu izleyerek, sonucu cehennem ateşi olsa da atalarının izini sürmüşlerdir. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

“Onlara: “Allah’ın indirdiğine uyun” denildiğinde...”¹¹⁹

¹¹⁹ Bakara, 170.

Bu grubun karşısında yer alan ikinci grup ise, Allah'ın birliğini ve bol nimetlerini dikkatle incelemekte, bütün güçleriyle O'na yönelmekte ve O'na teslim olmaktadır. Bunlar sağlam bir kaleye sığınmış, sağlam bir kulpa, kopmayan bir ipe sarılmış ve yüce Allah'ın inayetinin gölgesi altına girmişlerdir. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

“Kim iyilik eden biri olarak yüzünü Allah’a teslim ederse...”

Herkesin küfrü ve sapkınlığı kendi zararına mal olur ve herkes öbür dünyada kendi amellerinin sonucuna kavuşacaktır. Böyle bir durumda görevi tebliğ olan peygamberin yanlışlıklar ve yüz çevirmeler karşısında üzülmesi hususunda şöyle buyrulmaktadır:

“Kim de inkâr ederse, inkârı seni üzmesin.”

İnkârcılardan bir grubun birkaç gün nimetler içerisinde olması, onların devamlı olarak bu durumda olacaklarını düşündürmemelidir. Bilakis bu nimetler onların elinden alınacak ve onlar ilahi hesaba doğru götürüleceklerdir. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

“Onları kısa bir süre (geçici nimetlerden) yararlandırır, sonra istemedikleri halde onları ağır bir azaba atarız.” ¹²⁰

¹²⁰ Bakara, 126.

19.

Putperestlik Ruhü

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ)25(۞ س ۞
26(۞ س ۞

Tercüme

25- Eğer onlara: “Gökleri ve yeri kim yarattı” diye sorsan, muhakkak: “Allah” diyeceklerdir. De ki: “Allah’a hamd olsun (ki kendiniz de itiraf ediyorsunuz)” ama onların çoğu bilmiyorlar.

26- Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ındır. Şüphesiz Allah, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve övgüye layık olandır.

Varlık âleminin yaratıcısı olan yüce Allah’a inanmak, insanlık içerisinde meydana gelmiş en asil ve en eski düşüncedir. Ancak bu düşüncenin kaynağı nedir ve nasıl meydana gelmiştir? Bu soru karşısında materyalizm düşüncesiyle inançlı kesim arasında ihtilaf meydana gelmiştir.

Materyalistlerin Putperestliğin Oluşumu Hakkındaki Düşüncesi

Onlar şöyle inanmaktadır: Geçmiş asırlarda insanoğlu güçsüz yapısıyla bela dalgaları ve tehlikeli olaylarla karşı karşıya gelmekteydi. Şiddetli rüzgârlar, yıkıcı tufanlar, ağır seller, şiddetli depremler, yanardağ patlamaları, göz alıcı şimşekler, ürkütücü sesiyle yıldırımlar ve yıpratıcı kuraklıklar gibi birçok hadise ağzını açmış bu güçsüz varlığı yutmak istiyordu. Onun yok eden bu etkenler karşısındaki güçsüzlüğü, daha güçlü bir varlığa sığınmaya mecbur etti. Bu yüzden bazen hissedilir bir üstünlüğü olan ve bu olayların zararının ulaşamayacağı bir noktada olan gök cisimlerine sığınyordu. Bazen

onun yükseklerden uçan ruhu bu kadarıyla yetinmeyerek melek, cin ve peri gibi duyu ve düşünceden uzak olan varlıklara yönelip onlara olan sevgisinden dolayı taşları işleyerek hayal ettikleri şekillere benzeyen putlar yapmakta ve onlara tanrı diye tapmaktaydı. Kısacası insanoğlunun korkuları, onu güçlü olan varlıklara tapmaya yönlendirmiştir ve eğer bu etkenler olmasaydı, Allah düşüncesi aklına kesinlikle gelmezdi.

Allah’a İnananların Görüşü

Bunlar materyalistlerin sözüdür ve onlar, hakla batılı karıştırarak bu görüşü ortaya koymuşlardır. İnsanoğlunun bazı varlıklara taptığında bir şüphe yoktur. Ancak onun bir yöne yönelmesinin ve bir varlığa tapmasının nedeni, korkuları değildi. Onu bir noktaya yönlendiren şeyin nedeni, içinde diğer âleme karşı hissettiği cazibe gücüydü. Diğer bir ifadeyle, onu her an ve özellikle büyük sıkıntı anlarında daha güçlü olana yönlendiren şey, fitratın nidasıydı. Allah ve din inancı insanın benliğiyle yoğrulmuş gibiydi. Kısacası yüce Allah’a inanmak, insanın tapma duygusundan kaynaklanmaktadır ve günümüzde psikologlar bu hissi, insanın dördüncü hissi bilmekte ve açık delillerle Allah’a yönelmenin fitrî (yaratılıştan) olduğunu nübüvvete kadar ulaştırmışlardır.¹²¹ Allah’a yönelme hususunda konunun fitrî olmasının yanı sıra bir başka nedeni daha vardır. O da şudur: insan yaratılıştaki düzeni gözden geçirdiğinde Allah’a inanmayı fitratına yerleştirmiş olan ve bu düzeni var edene yönelmektedir. İnsanın Allah’a olan inancının korku ve maddî sıkıntılardan kaynaklanmadığını açık bir şahidi şudur ki, insan açlık, susuzluk ve diğer helak edici etkenlerin olmadığı cennette de dünyaya gelmiş olsaydı yine de onun merakı dinmezdi. “Her düzenin bir düzenleyicisi ve her eserin bir tertipleycisi vardır” temeli üzere kendi kendine şöyle sorardı: Bu düzenin yaratıcısı kimdir?

Öyle bir ortamda Allah’a karşı en ufak bir ihtiyacı dahi olmasa da merak duygusu onu bu düzeni yaratan Allah’a yönlendirirdi. İnsanoğlu bir şeyin zahirine bakıp yaratanını düşünmeyecek bir varlık değildir. Geniş ve refah için gereken her şeyin bulunduğu bir sofranın başına oturup, bu sofrayı açan gücün kim olduğunu araştırmayacak bir varlık değildir. İnsanı hakikatlere ve

¹²¹ Yazar, Allah’ı Tanımanın Yolu adlı kitabında Allah inancının fitrî bir konu olduğuna geniş olarak değinmiştir.

hakikatlerin kaynağı olan yüce Allah’a yönlendiren şey onun merak ve araştırmacılık özelliğidir. Bu özelliği, onu daha derin bir şekilde bilgi elde etme yönünde susuzluğunu artırmaktadır. Bu esas üzeredir ki, batıdaki materyalist hareketten önce âlemin yaratıcısını inkâr eden nadir kimseler bulunmaktaydı. Dolayısıyla insanoğlunun yüce Allah’a olan inancı âlemdeki varlıklar ve olayların nedenleri içerisinde birinci derecede fitrattan ve ikinci derecede de merak ile araştırmacılık duygusundan kaynaklanmaktadır. Ele aldığımız ayetler, dakik bir ilmi konuyu (putperestlere göre putların yaratıcı değil de mabut oldukları konusunu) aydınlatmanın yanı sıra diğer bir hakikati de (putperestlere göre yaratıcının varlığının kesin bir şey olduğu konusunu) beyan etmektedir.

Putlar Yaratıcı Değil, Mabuttular

İnsan çeşitli nedenler neticesinde tabiat ötesi âleme doğru cezb olmaktadır. Ancak Allah’a tapmak ve sadece O’nun önünde eğilmek yerine kendisi gibi olan yaratılmış varlıkların önünde eğiliyordu. Onların putlara yönelmesinin nedeni daha çok, Allah’ı histen uzak görmeleriydi. Bu yüzden kendi kendilerine histen uzak bir varlığa yönelmenin ve görme ufkumuzun dışında olan bir kaynağa ibadet etmenin faydasız olduğunu, duyarlarla hissedilebilen bir şeye ibadet edilmesi gerektiğini ve bu ibadetin de Allah’ın ibadeti sayılmasını veya en azından kendileriyle Allah arasında şefaathçi olmaları gerektiğini düşündüler. Onlar hiçbir zaman putları yerin ve göğün yaratıcısı olan Allah olarak görmediler ve yaratma özelliğini Allah’a has bir sıfat olarak görmekteydiler. Bu yüzden ne zaman kendilerine “gökleri ve yeri kim yarattı” diye sorulduğunda “muhakkak derler ki: Allah yarattı.” Allah, onların bu itirafına dayanarak onları mahkûm etmekte ve şöyle buyurmaktadır: “Gerçekten âlemin yaratıcısı O ise, neden bir başkasına ibadet ediyorsunuz?” Allah, Peygambere de “bütün övgüler Allah’a mahsustur” demesini emrediyor.

Putperestliğin dünyadaki şubeleri sayılamayacak kadar çoktur. Onların içinde Sabiiler, Brahmailer, Budistler ve Arabistan yarım adasının putperestleri daha belirgindirler. Bu fırkaların tamamı putlarını yerin ve göğün yaratıcısı olarak değil, övülmeye layık, şefaathçi ve Allah’a yakınlaştırmacı olarak görmekteydiler.

Arabistan Yarım Adasında Putperestlik

Ad ve Semud kavimleri gibi önceden yaşamış olan Araplar, hiç şüphesiz yok ki putperesttiler ve bir takım azaplarla helak olmuşlardır. Ancak Hz. İbrahim, Hz. Hacer ve Hz. İsmail Mekke'ye gelip oraya yerleştikten sonra tevhit inancı o bölgede yaygınlaştı. Hz. İsmail'in soyundan "Amr b. Lahiy" Mekke'nin yönetimini ele geçirdi ve bir süre sonra ağır bir hastalığa yakalanıp, tedavi için Şam topraklarına gitti. Oradaki insanların gök nesnelerinin ve bazı büyük şahsiyetlerden olan insanların heykellerine taptıklarını gördü. Onlara göre bu heykellere ibadetin sonucunda onların ruhu kendilerine yardım edecekti. Amr b. Lahiy, bu durumu beğendi ve onlardan put istedi. Onlar da Hubel ve iki güzel genç veya bir karı koca şeklinde olan İsaf ile Naile putlarını ona verdiler. O da bu putları Allah'ın evine (Kâbe'ye) getirip yerleştirdi ve insanları bu putlara ibadet etmeye davet etti. Beşerin cehalet ruhuy-la bağdaşan ve tabiat ötesi güç karşısında boyun eğme ruhuyla uyum içerisinde olan bu davet hızlı bir şekilde yayıldı. Peygamber efendimiz (s.a.a) gönderildiği gün onların inancına göre putlar yaratıcı değil, mabut, şefaathçi ve Allah'a yakınlaştırmacı idiler. Bu yüzden Kur'an'da onların düşüncelerinin reddedilmesi konusu şöyle geçer:

"Muhakkak Allah'tan başka taptıklarınız da, sizin gibi bir kuldur. Eğer doğru sözlü iseniz, çağırın onları da size cevap versinler (ihtiyaçlarınızı gidersinler)."

"O'ndan başka taptıklarınız, ne size yardımda bulunabilir ne de kendilerine yardım edebilirler." ¹²²

Ele aldığımız ikinci ayette de onlara cevaben şöyle buyurmaktadır:

"Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır."

O ibadet edilmeye layıktır. Yani bu gök ve yer cisimleri, sizin gibi yaratılmış varlıklardır ve size bir üstünlükleri yoktur. Onlara ibadet etmek de yakınlaştırmacı değildir. Putların yaratıcı değil de mabut oldukları konusu Kur'an'ın Ankebut suresinin 16. Zuhuruf suresinin 87. ve Zümer suresinin 38. ayetlerinde geçmektedir.

¹²² A'raf, 194 ve 197.

20.

Sonsuz İlim ve Kudret

وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا
نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (27) مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا
كُنُفُسٍ وَاحِدَةً إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ (28)

Tercüme

27- Yeryüzündeki ağaçların hepsi kalem olsa, deniz de arkasından yedi deniz ona destek olarak (mürekkep olsa), Allah'ın kelimeleri bitmez. Şüphesiz, Allah üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

28- Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak bir tek kişi(nin yaratılması ve diriltilmesi) gibidir. Muhakkak ki Allah, işiten ve görendir.

Yaratılış âleminin şaşırtıcı azamet ve genişliği insanoğlunun onu idrak etmesinden daha öte bir şeydir. Doğal olayların karmaşık sırları, bilim adamlarının ihata edebileceğinden çok daha üst düzeydedir. İnsanoğlu daha bir hücrenin sırlarını tam olarak çözmüş değildir. Henüz kendi bedeninin birçok sırrını anlamış değildir. İnsan vücudu baştan ayağa sırlarla doludur. İnsanın bunca ilerlemesine karşılık elde ettiği bilgi, dünyamıza ve dünyamızın biraz üstüne aittir. Oysaki yaşanan ortam, güneş sistemindeki gezegenlerin tamamı ve onun uyduları yaratılış âleminin şaşırtıcı azameti karşısında bir hiçtir. Biz öyle bir âlemde yaşıyoruz ki, yüzbinlerce galaksisi var ve güneş sistemimiz bütün uydu ve gezegenleriyle birlikte galaksilerden birinin küçük bir parçasıdır. Âlemde bulut parçası gibi görünen sahabiler vardır. Ancak bu bir parça bulut, küçük teleskoplarda bile yıldızlar kümesine dönüşmektedir. Bizden yaklaşık dokuz yüz bin ışık yılı uzaklıkta ve genişliği kırk beş bin ışık yılı olan "Andromeda" diye adlandırılan büyük bir sahabi bunlardan biridir. Sadece bu sahabinin birkaç milyon güneşi vardır. Bizimle bu sahabinin ara-

sını kar taneleri gibi yıldızlar örtmüştür. Varlık âleminin genişliğini ve sırlarını idrak etmek, beşer aklının dışındadır. İnsan sadece bunu biliyor ki, milyarlarca kara ve deniz canlıları, çiçek ve bitkiler yaratılış âleminin büyük okyanusundan oldukça küçük bir örnektir. Bu sonsuz büyük okyanusun tanıtılması hususunda en açık ve en güzel cümle ele aldığımız ayette şöyle buyrulmuştur:

“Yeryüzündeki ağaçların hepsi kalem olsa, deniz de arkasından yedi deniz¹²³ ona destek olarak (mürekkep olsa), Allah’ın kelimeleri bitmez. Şüphesiz, Allah üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.”

Yani, kalemler kırılır ve mürekkepler son damlasına kadar tükenir ama mahlûkatın ve yaratılış âleminin sırlarının açıklaması ve onların sayısı bitmez. **“Allah’ın kelimeleri bitmez”** cümlesi bu hakikati gösterebilecek en güzel cümledir. Ne kadar büyük olursa olsun, hiçbir rakam bu cümlenin yerini alamaz. Eğer “varlıkların sayısı ve yaratılış âleminin sırları arkasında bir milyon sıfır bulunan bir sayı kadardır” denilseydi, yine de bunların sayısının sınırlı olduğu anlaşıldı. Oysaki “Allah’ın kelimeleri bitmez” cümlesi bir sınır bulunmadığını daha açık bir şekilde ulaştırmaktadır. Kur’ân’da bu hakikat bir kez daha hatırlatılarak, Kehf suresinde şöyle buyrulmuştur:

“De ki: “Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa, bir o kadarını daha destek olarak getirsek, Rabbimin sözleri bitmeden deniz biter.”¹²⁴

Eğer âlemin var olduğu andan itibaren şimdiye kadarki ve gelecekteki var olacağı zaman süresini ve meydana gelecek sayısız olayları dikkate aldığımızda bu beyanın azameti daha da aydınlanmaktadır.

Âlemdeki Varlıklar Allah’ın Kelimeleri midir?

Eğer ağızdan çıkan sözcüklere “kelime” diyorsak, şu açıdandır, her biri zihni kavramların hayattaki bir takım hakikatlerini ve konuşanın zihinsel algılarını ifade etmektedir. Dolayısıyla eğer böyle bir sonuç herhangi bir varlıktan ortaya çıkıyorsa, yani her varlık dakik düzeniyle kendi yaratıcısının sonsuz ilmine ve kudretine şahitlik eder. Bu durumda ona “kelime” denilme-

¹²³ Araplarda yedi sayısı çokluğu ifade etmek için kullanılır. Bu durum yetmiş sayısı için de geçerlidir.

¹²⁴ Kehf, 109.

lidir. Buna göre varlık âlemindeki varlıklar, yüce Allah'ın kelimeleridir. Zira her yaratılanın varlık yapısı büyük bir kudreti göstermektedir. Bir hücrenin karmaşık yapısı, canlıların şaşırtıcı düzeni, çiçeklerin güzel yapıları, sahabilerin ve galaksilerin büyüklüğü, denizlerin sayısız canlıları ve her insanın esrarengiz yapısı, O'nun sonsuz kudretinin azametini ifade ediyor. Sanki onların her biri tekvin diliyle O'nun kudretini, ilmini, cemalini ve celalini anlatmaktadır. Hz. İsa (a.s) da Kur'ân'da "Allah'ın kelimesi" olarak, ifade edilmektedir:

"Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın peygamberi, Meryem'e bıraktığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur."¹²⁵

Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Allah olmasını irade ettiği şeye, ol der ve o da hemen oluverir. Ancak bu arada herhangi bir ses yoktur ve Allah'ın sözü, O'nun işidir."¹²⁶

Dağ ve Saman Ağırlığının Bir Olduğu Yer

Ele aldığımız ilk ayet Allah'ın sonsuz ilmini anlatmakta ve diğer ayet yani; **"Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz..."** ise O'nun sonsuz kudretini beyan etmektedir. Ayetin anlamı şudur: bütün insanları yaratmak ve onları diriltmek, kolaylık açısından sizlerden birini yaratmak ve diriltmek gibidir. Hakikat şudur ki maksat, küçük ve büyük, az ve çok olmak üzere yaratılış âlemi baştanbaşa O'nun sonsuz kudreti karşısında birdir. İsteddiği her şeyi istediği anda var edebilen böylesine sonsuz bir güç için zor ve kolay ifadelerinin bir anlamı yoktur. Bu ifadeler, gücü sınırlı olan kimseler için geçerlidir. Böyle bir durumda bir ön hazırlığa ihtiyaç duyan hadiseyle on tane ön hazırlığa ihtiyaç duyan hadise arasında fark ortaya çıkacaktır. Birincisi kolay ve ikincisi zor görünecektir. Ancak iradesiyle dilediğini var eden güçlü yaratıcı için bu iki durum birdir. Dolayısıyla milyarlarca varlığı yaratmak ve diriltmek, bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir. Bu hakikat açık bir şekilde Hz. Emirülmüminin'in (a.s) sözlerinde şöyle geçmektedir:

"Büyük ve küçük, ağır ve hafif, güçlü ve zayıf, O'nun Kudreti karşısında bir-

¹²⁵ Nisa, 171 ve Âl-i İmran, 39 ve 45.

¹²⁶ Nehcü'l-Belağa, hutbe 186.

21.

Allah’ın Kudretinden ve İlminden Bazı Örnekler

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (29) ۞ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ (30) ۞

Tercüme

29- Allah’ın, geceyi gündüzün içine soktuğunu, gündüzü de gecenin içine soktuğunu, güneşi ve ayı buyruk altına aldığını görmedin mi? Her biri belli bir süreye kadar hareket eder ve şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

30- Bu böyledir. Çünkü Allah, hakkın kendisidir. O’ndan başka taptıkları ise batıldır. Şüphesiz Allah, yüce ve büyüktür.

Bu Ayetlerin Hedefi Nedir?

Bu ayetler, iki şeyi hedeflemektedir:

1- Önceki konuda, Kur'ân ayetleri âlemin yaratıcısının sonsuz ilim ve kudretinden bahsederek, Allah'ı sonsuz bir kudrete sahip olan bir yaratıcı olarak tanıtmıştı. Şimdi örnek olarak insanı yerdeki ve gökteki bazı varlıklarla bir takım doğal olaylara yönlendirerek onlar üzerinde düşünme yoluyla bu hakikati görüp hissetmeye sevk etmektedir.

2- Surenin tefsirinin başında da söylendiği gibi, bu surenin hedeflerinden biri de şirk ve putperestliğe karşı mücadeledir. Şöyle ki putlar, sadece âlemin yaratıcısı olmamakla kalmayıp, en küçük bir övgüye ve kulluğa da layık değillerdir. Övgüye layık olan, Allah'tır. Bu hedef, O'nun ilim ve kudretinden bazı örneklerin açıklanmasıyla fiile dökülecektir. Zira bir kimse Allah'ın nişaneleri ve yarattıkları üzerinde tefekkür ettiğinde övgüye layık olanın sadece ve sadece kudret, ilim, kemal ve celal kaynağı olan Allah'a ait olduğunu ve tahtadan veya metalden yapılmış olup en küçük bir savunma gücü, şuuru ve hissi olmayan putlara ait olmadığını anlamaktadır. Bu yüzden Kur'ân ayetlerinde bir takım şahitlerden (gece ve gündüzden, ay ile güneşin buyruk altına alınmasından...) bahsettikten sonra 30. ayette şöyle sonuç alınmaktadır:

“Bu böyledir. Çünkü Allah, hakkın kendisidir. O'ndan başka taptıkları ise batıldır. Şüphesiz Allah, yüce ve büyüktür.”

Yani bütün bu ilim ve kudreti gösteren varlıklar, mutlak hak olan Allah'ındır. O'nda zeval yoktur. Aciz ve güçsüz değildir. İlmi ve kudreti sınırlı değildir. O halde tapılmaya layık olan, aciz, güçsüz, batıl ve fani olan şeyler değil, Allah'tır.

Sonsuz İlim ve Kudretin Göstergeleri

Gece ve gündüzün yıl boyu bir biri ardınca gelmesi ve devamlı birinden azalıp, diğerine eklenmesi yaratılış âlemi düzeninin eşsizliklerindendir. Onun kaynağı ise sonsuz ve pek büyük olan ilim ve kudrettir. Bilimsel açıdan bunun nedeni dünyanın güneş etrafındaki hareketi ve ekseninin onun merkezine nispet olarak eğimli olmasıdır. Şimdi bu iki konunun açıklanması:

a) Dünya her yirmi dört saatte bir kendi etrafında dönmektedir ve gece

ile gündüzün meydana gelmesinin nedeni de budur. Çünkü hareket sayesinde devamlı dünyanın yarısı veya biraz daha fazlası güneşe dönüktür. Güneş ışıkları kendisine bakan bölümü aydınlatarak gündüzü meydana getirmektedir. Arkası güneşe dönük olan bölüm ise mahrut bir şekle girmekte ve böylece gece durumu oluşmaktadır.

b) Dünya bir güneş yılında belli bir yörüngede güneş etrafında dönmektedir. Ancak dünyanın eksenini (dünyanın merkezinden geçen ve güney ile kuzey kutuplarını birleştiren çizgi) dünyanın merkezine nispetle (dünyanın güneş etrafındaki hareket yönü) dikey değildir. Bilakis dünya 23 derece ve 27 dakika açısında yer almıştır. Bu nispete göre dünyanın eksenini, merkezinden sapmaktadır. İki nokta gece ve gündüzün farklılığından yani uzun ve kısa oluşundan müstesnadır. Birincisi: Gece ve gündüzün orada eşit olduğu ve hemen hemen 365 gece ve gündüzün olduğu tropik bölgelerdir. İkincisi: gece ve gündüzün eşit olduğu kutuplardır. Ancak kuzey kutbunda ne zaman gündüz olsa, güney kutbunda gecedir ve tam tersi de aynıdır. Bunların dışındaki bölgelerde gece ve gündüz her zaman farklıdır. Uzunluk ve kısalıkları ekvatora ve kutuplara yakınlık ve uzaklıklarına göredir.

Gece ve Gündüzün Farklılığının Hayatın Bekasındaki Etkisi

Gece ve gündüzün farklılığının hayatın bekası ve çeşitli bitkilerin yetişmesinde derin etkisi vardır. Zira ekvatorlardan ne kadar kutuplara doğru ilerlersek güneş ışığının etkisi bir o kadar azalmaktadır. Gece ve gündüzün süresi her zaman eşit olursa, bahar ve yaz mevsimlerinde bitkilerin yetişmesi için gerekli olan ısı derecesi onlara ulaşmayacaktır ama gündüzlerin uzamasıyla bu eksiklik telafi olmakta ve gereken ısı temin edilmektedir. Dikkate değer hususlardan biri de şudur ki, bu değişim tedrici (yavaş yavaş) olarak (bitkilerin tedrici gelişimleri için gerekli olacak şekilde) gerçekleşmektedir. Bu yüzden insan, hayvan ve bitki hayatında olumsuz bir durum meydana getirmektedir. Bir merhaleden diğer bir merhaleye tedrici olarak girmektedirler. Böyle bir maslahat üzerine şöyle buyrulmuştur:

“Allah’ın, geceyi gündüzün içine soktuğunu, gündüzü de gecenin içine soktuğunu... görmedin mi?”

Güneş ve Ayın Buyruk Altına Alınması

Güneş, ışık merkezi ve ateş küresidir. Hacmi dünyamızın hacminden 1.330.000 kat fazladır. Oysaki dünya aydan elli kat büyüktür. Bu parlak küre, her gün elli bin milyon tonu ısı ve enerjiye dönüşmektedir. Buna göre kendisinden azalan bu miktar, onda hissedilir bir etki yaratmamaktadır. Güneşin dış yüzeyindeki sıcaklık derecesi, yüz on bin fahrenheittir. Ancak çekirdek ısısı yetmiş milyon fahrenheit olarak tahmin edilmiştir.¹²⁸

Ay

Bu güzel ve parlak varlık hakkında her gün iki kere cezir ve med oluşturduğunu söylememiz yeterlidir. Bu yolla deniz sahillerindeki ziraat toprakları ve bağlar sulanmaktadır. Denizin cezir ve meddi bazı bölgelerde altmış futa ulaşmaktadır. Dünyanın yer kabuğu her gün ayın çekim gücü sayesinde iki defa birkaç inç gerilmektedir. Deniz suyunu yukarı çeken ve bu sağlamlıktaki yeryüzünü geren, ayın gücüdür. Allah'ın insan lehine ram etmiş olduğu ay ve güneş yoluyla insana ulaşan faydalar bu bölümde açıklanamayacak kadar çoktur. Kesin olarak ifade edilmelidir ki bu iki güç kaynağının ram edilmesi, bu âlemin ilmi ve kudreti sonsuz olan bir yaratıcısı olduğunu gösteren açık bir nişanedir.

Nükteler

1- Ele aldığımız ayetler biraz farklılıkla Hac suresinin 61 ve 62. ayetlerinde de geçmektedir.

2- Güneş ile ayın hareket ve dönüşünün belirli bir süresi vardır. Güneş sistemi bozulduğunda onların hareketi ve dönüşü de tıpkı kendileri gibi yok olacaktır. Bu hakikat birçok ayette açıkça bildirilmiştir. Tıpkı şu ayet gibi:

“Allah, gökleri, yeri ve bunların arasındakileri ancak hak üzere ve belirlenmiş bir süre için yaratmıştır...”¹²⁹

¹²⁸ Fahrenheit, Alman fizikçi Daniel Gabriel Fahrenheit tarafından 1724 yılında öne sürülen bir sıcaklık ölçüm birimidir. Bu birime göre, suyun donma sıcaklığı 32, kaynama sıcaklığı ise 212 derece olarak alınmıştır.

¹²⁹ Rum, 8.

Ayetin Arapçasında geçen “ecel” kelimesi, Kur’ân tabirinde varlıkların bekası ve yaşamı için belirlenmiş olan süre anlamındadır. “Müsemma” kelimesi de, adlandırılmış ve belirlenmiş anlamlarındandır. Yani Allah onlar için bir ecel belirlemiştir. Güneş sistemi ve güneş ile ayın yaratılışındaki sınırlılıktan ötürü ele aldığımız ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Her biri belli bir süreye kadar hareket eder...”

Bu ayette geçen güneşin hareket etmesi konusunun, onun diğer gezegenlere merkez olmasıyla çelişmemektedir. Zira güneş bu konumunu koruyarak, hem kendisi hareket etmekte hem de etrafındaki gezegen ve uydular topluluğuyla belirsiz bir noktaya doğru gitmektedir. Bilim adamları şöyle derler: Güneşin, etrafındakilerle birlikte hareket etmesinin durumu tıpkı sonu olmayan bir çölde çocuklarının elinden tutup belirsiz bir noktaya doğru hareket eden annenin durumuna benzer. Dolayısıyla güneşin istikrarlı oluşundan maksat şudur: onun durumu, etrafında dönen onca gezegene rağmen değişmemektedir ve her zaman istikrarlıdır. Bu da güneşin onlarla birlikte hareket etmesine engel değildir.

22.

Akli ve Fitri Tevhit

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلُوكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ

صَبَّارٍ شَكُورٍ)31(۞ وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظَّلِيلِ دَعَا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ

الَّذِينَ فَلَمَّا نَجَّيَهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ۞)32(

Tercüme

31- Ayetlerinden (bazılarını) size göstermesi için Allah'ın nimetiyle gemilerin denizde akıp gittiğini görmedin mi? Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

32- Onları bulutlar gibi bir dalga bürüdüğünde, ihlâsla Allah'a dua ederler. Kendilerini karaya çıkarıp kurtardığımızda içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Ahline hiç vefa etmeyen nankörlerden başkası, ayetlerimizi bile bile inkâr etmez.

Bu iki ayetin hedefi tevhidin iki kısmının beyanıdır. Birincisi akl-î tevhit ve diğer fitr-î tevhittir. Akl-î tevhit, Allah'ın ayetleri ve özellikle eşsiz yaratılış düzeni üzerinde tefekkür ederek insanın ve âlemin yaratıcısına ulaşmamızdır. Çünkü tesadüflerin veya metalden ve tahtadan oluşan putların veya gök nesnelerinin böylesine düzen içerisinde bir âlem yaratmaları mümkün değildir. Fitr-î tevhit ise, akl-î delillerin görmezden gelinmesi esaslı üzere ayakta durur. Bu bölümde insan elinde olmaksızın her ne kadar bu cazibenin nedeni açık olmasa da kudret ve ilim merkezi olarak gördüğü noktaya doğru cezb olmaktadır. Ele aldığımız ayetlerde tevhidin bu iki kısmı da beyan olmuştur. Şimdi gemilerin denizlerdeki hareketinde var olan düzen dikkate alınarak, akl-î tevhidin beyanına geçeceğiz.

Gemilerin Hareketindeki Tevhit Nişanesi

Ticari malları veya yeraltı kaynaklarını bir noktadan başka bir noktaya taşıyan yelkenli büyük gemiler, insanın şimdiye kadar elde ettiği en büyük ve en az masraflı nakliye aracıdır. Rüzgârın okyanuslar üzerindeki esışı o kadar düzenlidir ki, şiddetlendiği anda tufanlar meydana getirmektedir. Azaldığı zamanda da gemilerin durmasına neden olmaktadır. Çeşitli düzen etkenleri el ele vererek insanoğlunun bu seyahatini keyifli bir hale getir-

mektedir. Burada bu etkenlerden üç tanesine değineceğiz:

1- Geminin birçok bölümü tahtadandır ve onun ağırlığı öyle bir şekildedir ki onca ağırlığa rağmen yine de batmamaktadır.

2- Denizlerin suyu genellikle yerin farklı hararetleriyle değişkenliğe uğramaktadır. Ancak suyun yaratılışı öyle bir şekildedir ki, normal bir ısı ve basınçta buhara dönüşmez ve yüksek ısı derecelerinde sıvı olarak kalmaya devam eder. Hararetin çok daha fazlalaşması sonucu buhara dönüşür. Eğer bu hayat maddesi yerin hararetinin değişkenliği karşısında bu kadar dayanıklı olmasaydı, yaşam insan için imkânsız ve gemicilik de birçok noktada muhal olurdu. Mesela molekül ağırlığı 17 olan amonyak, sıfırın altındaki santigratta buhar halindedir. Molekül ağırlığı 34 olan Sülfürik hidrojen, sıfırın altında 59 santigratın altında henüz buhardır. Ancak molekül ağırlığı 18 olan su, sıfırın üzerindeki hararete bile sıvı şeklindedir. İşte burada insan hayretlere düşmekte ve bu düzeni gördükten sonra elinde olmaksızın âlemin düzenini Kur'ân karşısında boyun eğerek, inançla dolup taşan bir kalple bir olan Allah'ın varlığını anlamaktadır.

3- Okyanuslar üzerinde düzenli bir şekilde esen rüzgâr; bu rüzgârlar tıpkı şefkatli bir anne gibi insan yapısını (gemiyi) kucağına alıp, maksada ulaştırmaktadır ve sanki bundan başka da bir görevi yoktur. Bu esas üzere Allah, insanı düzenin nişanelerinden birine ve aynı zamanda da en büyük nimetine yönlendirerek şöyle buyurmaktadır:

“...gemilerin denizde akıp gittiğini görmedin mi?”

Rüzgâr, Lütuf ve Öfke Nişanesi

Veryüzünü latif bir varlık olan ve çeşitli gazlardan oluşan hava sarmıştır. Havanın dalgalanması ve hareketiyle rüzgâr oluşmaktadır. Görülmeyen bu varlık bazen lütuf ve bazen de öfke etkenidir. Asırlar boyu insana deniz yolculuklarında hizmet eden ve sevgi dolu kucağıyla onun büyük gemilerini en uzak noktalardan çekinmeden ücretsiz olarak maksada ulaştıran rüzgâr, rahmet rüzgârıdır. Bu Allah'ın rahmet ve lütfunun nişanesidir ki, yağmur dolu bulutları okyanuslardan hareket ettirip, yaylalara ve suya uzak olan kıtalara ulaştırmaktadır. Böylece bir süre sonra sefalı manzaralar, yemyeşil tarlalar ve capcanlı bağlar oluşturmaktadır (Rum, 48-50).

Ancak Allah korusun, bu görülmeyen varlık öfke ve gazaba dönüştüğü

vakit, öyle bir tufan oluşturur ki şehirleri, ağaçları ve taşları yerinden sökülüp denize döker ve hiçbir şeye merhamet etmez. Allah, deniz yolculuğunun uzun sürmesinden ve öfkeli rüzgârların okyanus üzerinde şiddetle esmesinden korusun. Bu şiddetli rüzgârlar deniz suyunu yüz metre yüksekliğe çekmekte ve karşısına çıkacak her şeyi ezip geçecek büyüklükte dalgalar oluşturmaktadır.¹³⁰

Sizler de okyanuslarda gerçekleşen bu durumu görmektesiniz. Acaba burada binde biri bile anlatılmayan bu düzen ve tertip sizi bir düzen verene yönlendirmiyor mu? Basit bir varlıktaki kısmi bir düzen bizi onun bir yapıcısı olduğu konusuna yönlendirmektedir ve asla o şeyin kendi kendine oluştuğunu ve bir düzene girdiğini düşünmeyiz. O halde az önce çeşitli yönleriyle açıkladığımız okyanuslardaki düzen konusu, bizi onun yaratıcısına yönlendirmiyor mu?

Fitr-î Tevhit

Fitr-î tevhit konusunda dikkate değer bir husus, genellikle akl-î tevhitle karışmasıdır. Sebep-sonuç ilişkisini fitrî bir durum olarak düşünmüşler ve bu yüzden şöyle demişlerdir: Sonucun sebebe yönlendirmesi açısından yaratıcının varlığına inanmak, fitr-î tevhit. Oysaki sonucun, sebebin varlığına yönlendirmesi konusu hemen hemen zaruri olan teorik bir meseledir ki beşer yaşamı boyunca çeşitli hadiselerden yola çıkarak bu genel kurala ulaşmıştır. Bu, asla fitrî bir konu değildir. Fitrî konular kesinlikle tecrübe, deney, kanıt ve delil temeli üzere kurulmamıştır. Bilakis fitr-î tevhit, fitratın nidası ve her insanın batını olarak bir olan yaratıcıya zaruri teveccühüdür.

Yaratıcının varlığına inanmanın fitrî olduğuna dair şahidimiz, beşerin hayatı boyunca âlemin yaratıcısına olan ciddi yöneliştir. Beşer yaşamın tüm dönemlerinde sürekli olarak bir noktaya yönelmiş ve hak veya batıl bir mabuda tapmıştır. Böylesine uzun süren bir işin muhakkak fitrî bir kökü olmalıdır. Aksi halde bu kadar devamlılığı olmazdı. Bu fitratın nişaneleri beşerin sıkıntılarla karşılaştığı ve bütün maddî etkenlerin işlemez hale geldiği anlardır. Böyle bir durumda gaflet ve gurur perdeleri kenara gider ve insan âlemin yaratıcısına yönelir. Başka bir ifadeyle fitrat gücü, onu belirsiz bir nokta-

¹³⁰ Bkz, Allah'ı Tanımanın Yolu, Yazarın kendi eseri.

ya sürer ve insan o noktadan yardım bekler. Fitri-îtevhidin en güzel örneği yeni doğmuş bir bebeğin durumudur. O, doğumunun ilk günlerinde açlığın ve susuzluğun ne demek olduğunu bilmez ve süt ile göğüsün onun derdinin dermanı olduğundan haberdar da değildir. Ancak sürekli ağlayarak yitiğini bulma peşindedir. Ne zaman onu bulsa, hemen susar. İnsan gemide oturduğunda dalgalar gemiyi tıpkı bir saman gibi oradan oraya sürüklediği vakit ümitsizliğin ardından içinden bir cazibe onu bir noktaya çeker ve o noktanın bu sorunu halletmesini umar. Böyle bir kimsenin materyalist olması mümkündür ama o anda o da diğerleri gibi belirsiz bir noktaya yönelir ve yardım bekler. Belki de kendisi de nereye yöneldiğini ve kimden yardım beklediğini bilmez ama batını cazibesini fark eder. İnsanın zorluk anlarında Allah’a yönelmesi, bu fitratın nişanelerindendir. Allah’ı bilmek fitrî olarak her zaman insanın hamuruyla yoğrulmuştur. Bunun şahidi ise beşerin tarih boyunca Allah’a karşı sağlam inancıdır.¹³¹

23.

Bu İlimler Allah’a mı Mahsustur?

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَآخِشُوا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٌ

¹³¹ Kur’ân’da Allah’ın gazabının nişanesi olan rüzgârın öfkesi Ad kavmi hakkında şöyle beyan edilmiştir, “Biz onların üzerlerine, sürüp giden uğursuz mu uğursuz bir günde, korkunç ve dondurucu bir fırtına gönderdik.” “İnsanları sökü� savuruyordu. Sanki onlar, köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi (görünüyorlardı).” (Kamer, 19-20)

عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ
33(۞ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا
تَدْرِي نَفْسٌ مِمَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ
34(۞)

Tercüme

33- Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve hiçbir babanın oğlu adına bir şey ödeyemeyeceği, oğlun da babası için bir şey ödeyemeyeceği günden korkun. Şüphesiz, Allah'ın vaadi gerçektir. O halde dünya hayatı sizi aldatmasın, çok aldatıcı (şeytan) da sizi Allah hakkında aldatmasın.

34- Kıyametin (kopma zamanının) ilmi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır ve rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah, bilen ve haberdar olandır.

Kıyamet Gününde Yaşanacak Olaylar

Konuyla ilgili ilk ayette kıyametin korkunç olayları şöyle anlatılmaktadır: Kıyamet günü öyle bir gündür ki her türlü akrabalık ve dostluk bağları ortadan kalkar ve herkes kendini kurtarmanın düşüncesine girer. Baba, oğlunu ve oğul da babayı düşünmez. O gün öylesine korkunçtur ki, süt veren anneler çocuklarını unuttur, hamile kadınlar o günün dehşetinden çocuklarını düşürür ve korku bütün insanları kuşatır (Cin, 2). O gün yaşanan olaylar, insanı öyle bir korkuya düşürür ki anne-babasından, eşinden, çocuklarından ve kardeşlerinden kaçır ve kendini kurtarmayı düşünür (Abese, 26). O hesap gününde günahkârlar, evlatları, eşleri, kardeşleri, aşiretleri ve yeryüzünde olan her şeyi fidye olarak vermeyi arzularlar ama kabul edilmez (Mearic, 11-14). Allah bir kere daha Lokman suresinde (33. ayet) bu korkunç olayların gerçekleşeceğini hatırlatmakta ve şöyle vurgulamaktadır: “**O halde dünya hayatı sizi aldatmasın...**” sonra şöyle buyurmaktadır: “**...çok aldatıcı (şeytan) da sizi Allah hakkında aldatmasın.**” Şeytan, heva ve heves, güç, saltanat ve mal gibi aldatıcı etkenler böyle bir günün unutulmasına neden olmamalıdır.

Saadetin ve İslah Olmanın Temeli

Kıyamet gününe inanmak, semavi dinlerin hedeflerinden biridir. Dünyadaki olaylar, düşünürlerin tecrübeleri, ahlakî ve toplumsal mekteplerin kurucuları ve insanlığın her yönüyle ıslah olması taraftarlığını yapanlar şu konuyu ispatlamışlardır ki, genel saadetin temini, evrensel barış, savaş ateşinin sönmesi, zulüm tezgâhının dürülmesi ve genel adaletin yaygınlaşması, sadece hesap gününe olan inancın sağlanması sayesinde mümkündür. Barış, taşkınlığın bırakılması, bireysel ve toplumsal adaletin uygulanmasından başka bir hedefi olmayan bütün ıslah edici ve ahlakî programlar, siyasi ve sosyal mektepler hesap gününe iman etmedikleri sürece seraptan başka bir şey değildir ve hiçbir derde derman olamazlar. Yüzlerce evrensel program, ıslah edici ve sosyal mektepler var olmasına rağmen günümüz dünyasının insanlığı uçurumun eşiğine gelmiştir ve istikrar, emniyet ve adalet insan hayatını terk etmiştir. Bunun da nedeni birçok insanda dinî inançların ve dinî inançların önemli bir esası olan hesap gününe imanın yok olmaya yüz tutmasıdır.

Allah'ı Sonsuz İlmî

Bu surenin son ayetinde Allah'ın ilminden bir damlaya şöyle değinilmiştir:

1- Kıyametin vaktini biliyor: **“Kıyametin (kopma zamanının) ilmi, şüphesiz Allah katındadır.”** Diğer bir ayette şöyle buyurmaktadır:

“De ki: “Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. O’ndan başka onun vaktini bildirecek yoktur.”¹³²

2- Yağmurun vaktini biliyor. Ne zaman yağmurun yağacağını, ne zaman son bulacağını ve hangi bölgelerin yağmurdan nasibini almayacağını bilen O’dur. Kısacası bütün nitelik ve nicelik özellikleriyle yağmurun nazil olmasının ilmi O’na has olan ilimlerdenidir. Günümüzde meteoroloji ve diğer bilimlerin gelişmesiyle yapay bulut ve yağmur oluşturulmakta ve belli bir güne kadar hava durumu tahmin edilebilmektedir. Bütün bunlara rağmen ortaya konulan görüşler bir tahminden öteye geçmez. Günümüzde her ne kadar termometre ve manometre gibi araç-gereçler icat olunmuş, karada ve deni-

¹³² A’raf, 187.

ze yakın bölgelerde meteoroloji istasyonları yerleştirilmişse de, tahminlerinin sadece bir bölümü gerçekleşmektedir. Ancak hiçbir zaman aldıkları sonucu kesin görmemekte ve sadece bir tahmin olarak bilmektedirler. Meteoroloji bilimi ortaya çıkmadan önce de insanlar hava ile ilgili bir takım işaretlerden kar ve yağmurun yağacağını zaman zaman tahmin edebilmekteydiler. Ancak bu durum tahminden öteye geçmemekteydi. Kısacası bütün nitelik ve nicelik özellikleriyle yağmurun nazil olmasının ilmi özellikle de hava ile ilgili emarelerin ortaya çıkmasından önce O'na has olan ilimlerdenidir.

3- Rahimlerde olanı bilen O'dur. O, embriyonun saadetinden, bedbahtlığından, kaderinden, erkek veya kız olacağından haberdardır. Embriyo bir hücre şeklindeyken bile onun saadetinden, bedbahtlığından, kaderinden, erkek veya kız olacağından haberdardır. Beşer embriyoloji alanında kat etmiş olduğu bunca ilerlemeye rağmen embriyonun kız mı, erkek mi olacağını henüz yenilerde çözebilmiştir. Ancak bu da hamileliğin ilk günlerinde değil, birkaç ayın geçmesinden sonra anlaşılabilmektedir. Oysaki Allah'ın ilmi çok daha kapsamlıdır. Buna ilaveten **“rahimlerde olanı bilir”** cümlesi, sadece cinsiyetin bilinmesi konusunu Allah'a ait bilmekle kalmayıp, embriyonun bütün detaylarının ilmini ilahi özelliklerden saymıştır.

4- Kimse geleceğinden haberdar değildir.

5- Kimse nerede öleceğini bilmiyor.

Ayet Hakkındaki Görüşümüz

Müfessirler bazı rivayetlere dayanarak bu beş konunun ilmini Allah'a ait bilmiş ve şöyle demişlerdir: Allah'tan başka kimse bu beş konudan haberdar olamaz. Biz mümkün olduğunca bu görüşü onları teyit eden delillerle açıkladık. Bizim görüşümüz de tefsirin bu bölümünü yazarken öyleydi.¹³³ Ancak daha sonra bir bölümü gayb ilmiyle ilgili olan Mefahimu'l-Kur'ân kitabını hazırlarken, görüşümüzü değiştirdik ve seçtiğimiz diğer görüşü o kitapta geniş olarak açıkladık. Şimdi o görüşü kısaca beyan edeceğiz: Ayetin ilk cümlesinde kıyamet vaktinin Allah'a mahsus olduğu ve O'ndan başka kimsenin bunu bilmediği anlaşılmaktadır. Bu ilmi kendi zatına has olduğunun nişanesi ise ayetin Arapçasında geçen “indehu” kelimesinin “ilmu's-saeh” kelimesine

¹³³ 1967 tarihinde.

mukaddem olmasıdır. Arap edebiyatında bu durum, inhisarı göstermektedir. Bu ayetin yanı sıra diğer ayetler de bu konuyu açıkça ifade etmektedir. Bunlardan bazıları:

“Kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgi, O’na (Allah’a) aittir.”¹³⁴

“İnsanlar sana kıyamet hakkında soru soruyorlar, De ki: “Onun ilmi ancak Allah katındadır.”¹³⁵

Buna göre şöyle diyebiliriz: Bu ayet, diğer ayetlerin de desteğiyle kıyamet vaktinin Allah’a has olduğunun şahididir. Belki de kıyametin gerçekleşeceği ilk ana kadar kimseyi haberdar etmeyecektir. Ele aldığımız ayet ikinci bölümde üslubu değiştirmiş ve kesinlikle inhisardan bahsetmemiştir. İfade edilen şey Allah’ın yağmurun yağma vaktini ve rahimlerde olanı bildiğidir. Bu da onların ilminin sadece Allah’a has olduğunu ve O’ndan başka kimse- nin bunu bilmediğini göstermez. Bu, ister zati ilim olsun ve isterse kesbi ilim olsun. Kısacası ayet üzerinde dikkat edildiğinde kıyamet konusu ile diğer dört konunun farklı bir üslupla ifade edildiği anlaşılmaktadır. Birinci bölümde inhisar ifade edilerek şöyle buyrulmuştur:

“Kıyametin (kopma zamanının) ilmi, şüphesiz Allah katındadır.”

Ancak diğer dört bölümde ilim sadece Allah’a has kılınmamıştır ve üslup şöyledir:

“Yağmuru O yağdırır ve rahimlerde olanı bilir.”

Allah’ın bu iki konuyu bilmesi, kullarından birinin vahiy veya ilham gibi yollarla yağmurun vaktini ve rahimlerde olanı bilmesine engel değildir. Şu farkla ki Allah’ın ilmi, zatidir ve peygamberlerin veya evliyaların ilmi, kesbi- dir. Dördüncü ve beşinci bölümlerde üslup daha da değişmekte ve konunun esası kesinlikle Allah’ın insanın kaderini veya ölümünü bilmesi üzerine de- ğildir. Bilakis sözün ağırlığı kimsenin kendi kaderinden ve ölüm yerinden haberdar olmamasıdır. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

“Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini bilmez.”

¹³⁴ Fussilet, 47.

¹³⁵ Ahzab, 63.

İnsanın yarınki işlerinden veya ölüm yerinden haberdar olmaması yaratılış kanunlarına göredir ve hiç kimse kendi zatından perde arkasından haberdar değildir. Bununla birlikte bu durum Allah'ın bazı dostlarına yarınki işlerini veya öleceği yeri bildirmesine engel değildir. Kısacası ayetin ilk bölümünde diğer ayetlerin de desteğiyle anlaşılmaktadır ki, kıyamet vaktinin ilmi Allah'a aittir ve O'ndan başka hiç kimse bu vakti bilmiyordur ve bilmeyecektir. Ancak diğer dört bölümdeki seçilen üslup şudur ki, Allah yağmurun vaktini ve rahimlerde olanı biliyor. O'nun bu iki şeyden haberdar olması, başkalarının vahiy veya ilham yoluyla bile bunu bilmemesi gerektiğinden farklı şeylerdir. Aynı şekilde ayetin diğer iki bölümüne göre, hiç kimse yarınki işlerinden haberdar değildir. Ancak bu iki şeyden haberdar olmamak, bunların Allah'a has olduğu ve başkalarının ilahi öğretiyle bile bunları öğrenemeyeceği ile veya Allah'ın hikmet dolu iradesinin hiç kimsenin bu iki koldan haberdar olmamasını gerektirmesi ile farklı şeylerdir. Bu cümlelerden kesinlikle böyle bir şey anlaşılmamaktadır. Gayb ilmiyle ilgili rivayetleri dikkate aldığımızda bu hakikati daha çok tasdikleyeceksiniz. Bu rivayetlerde Masum önderlerin insanların kaderini ve kendi şehadet yerlerini bildiklerinden bahsedilmektedir. Bu rivayetler o kadar çoktur ki, senetleri yoktur deme bahanesiyle ret veya tevil edilemez. Bundan da öte meteoroloji yeni oluşmuştur ve henüz uygulanmasından elli yıl geçmemiştir. Meteorolojiyle ilgili araç ve gereçlerin gelişmesiyle insanın kar ve yağmurun dakik olarak ne zaman yağacağını bildirmesi mümkündür. Gerçi şimdiye kadar bu alanda fazla bir ilerleme kaydetmemiş ve kimi zaman meteoroloji idaresinin haberleri yanlış da çıkmıştır. İnsan, embriyoloji hakkında rahmin durumundan kendisini haberdar edecek araç ve gereçleri tekmil etmenin eşiğindedir. Aşağıdaki rapora dikkat etmeniz fena olmaz:

Elektronik makineyle doğumdan önce erkek veya kız cinsiyeti belirlenmektedir. Aynı makinayla çocuktaki olumsuzluklar da teşhis edilebilmektedir. Bu yeni elektronik makineyle embriyo ve onun rahimdeki durumunu ekranda izlemek mümkündür. Tahran'da bir hastanenin başhekimisi ve Ebelik Yüksek Okulu dekanı Dr. Hüseyin Parsa bu haberi duyururken şöyle bir açıklama yaptı: "Bu elektronik makinenin kullanımıyla iki ayıktan itibaren çocuğun görüntüsü elektronik dalgalar vesilesiyle ekranda görüntülenebilmektedir. Öyle ki Plasenta ve fetüs başının çapının konumunu açık bir şekilde ekrandan görmek ve doğumun nasıl gerçekleşeceğini teşhis etmek mümkündür. Çocuğun görülmesi için kullanılan dalgaların çocuk için hiçbir zararı

yoktur.”

Erkek veya Kız Olması

Dr. Hüseyin Parsa şöyle dedi: “İran’da yeni bir makine yapılmıştır. Onunla embriyonun içinde yüzdüğü sıvıdan bir miktar çekilerek kız veya erkek olduğu teşhis edilebilmektedir.” Doktor aynı zamanda şunu da ifade etmiştir: “Bu makine sadece çocuktaki doğuştan oluşan hastalıkları teşhis etme amacıyla kullanılmaktadır. Hastane doktorları bu makineyle doğuştan kaynaklanan hastalıkların yüzde doksan yedisini teşhis edebilmişlerdir. Çocuğun görüntüsünün ekranda görülmesiyle başının çapı ölçülmekte ve Plasentanın konumu belirlenmektedir. Böylece birçok zarar da önlenmiş olmaktadır.”¹³⁶

Ancak açıklanan görüşe göre, her ne kadar meteoroloji verilerinin değişimiyle veya elektronik makinelerle rahim ve embriyonun durumundan haberdar olsa da insanın bir şekilde bu konulardan haberdar olması, zati olarak ve bilimsel veriler olmaksızın bu konulardan haberdar olmamasına engel değildir. Bu ayetin tefsirinde geçen ve bu konulardaki ilmin Allah’a has olduğunu açıklayan rivayetler senet bakımından zayıftır.¹³⁷ Bu konuda itimat edilebilecek tek şey ayeti meşhur görüşe göre tefsir eden Nehcü’l-Belağ’a’nın hutbesidir. İmam’ın sözü belli bir konu üzerinde olduğu için dinleyicilerden kapasitesi az olan bir kişi, İmam’ın gelecekteki olayları bilmesi konusuna tahammül edemeyerek şöyle dedi: “Gayb ilmini mi iddia ediyorsun?” İmam (a.s) onu susturabilmek için bahsettiğimiz beş şeyin inhisari olduğunu beyan etmiştir. Bu yüzden İmam’ın sözünü bir şekilde tevil etmek gerekir. Merhum Allame Meclisi (r.a) Biharü’l-Envar’da bazı ihtimalleri açıklamıştır. İlgi duyanlar o kitaba başvurabilirler.

¹³⁶ İttılaat, sayı. 1477.

¹³⁷ Biharü’l-Envar, c.26, s.103-104. Bkz, Mefahimu’l-Kur’ân, s. 382.

İkinci Sure

Hucurat Suresinin Tefsiri

Örnek İnsan

Üstad Nasir Mekarim Şirazî

Hucurat Suresinin İçeriği

Ayet sayısı on sekizi geçmeyen bu surede Peygamber'in (s.a.a) şahsiyle ilgili irtibatın niteliği ve İslam toplumunun birbiriyle diyalogu hususunda çok önemli konular açıklanmıştır. Öyle ki, birçok önemli ahlakî hususlar söz konusu edilmiştir. Bu sureyi bundan dolayı "ahlak ve adap" suresi olarak da adlandırmak mümkündür.

Bunların hepsi gözönünde bulundurulduğunda, bu surenin çeşitli bölümlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birinci Bölüm: Büyük İslam Önderi Peygamber (s.a.a) ile irtibatın adap-erkânı ve Müslümanların onun huzurundayken uymaları gereken temel konuları açıklayan surenin başlangıcındaki ayetleri kapsamaktadır.

İkinci Bölüm: Bu sure bir takım önemli temel "toplumsal ahlak" esaslarını içermektedir. Eğer bu esaslar hayata geçirilecek olursa muhabbet, samimiyet, emniyet ve İslam toplumunun birliğini beraberinde getirecektir. Diğer taraftan bunun aksi olur ve bunlar unutulacak olursa yanlış anlaşılma-lar, nifak, bölünme ve emniyetsizlik baş gösterecektir.

Üçüncü Bölüm: Müslümanların arasında çıkabilecek sorunlar, ihtilaflar ve sürtüşmelerle ne şekilde başedilmesi gerektiğini açıklayan emirlerle ilgili-dir.

Dördüncü Bölüm: Bu bölümde insanın Allah katındaki değerinin ölçü-

sünden ve takva konusunun öneminden söz edilmektedir.

Beşinci Bölüm: Bu bölümde imanın sadece sözle mümkün olamayacağı üzerinde durulmaktadır. Bilakis kalbi inanca ilaveten onun dış etkileri insanın amellerinde kendini göstermeli ve malıyla, canla başla çaba sarfetmesi gerektiği konusu üzerinde durulmaktadır.

Altıncı Bölüm: İslam ve iman, müminler için Allah'ın bahşettiği büyük bir hediyedir. Onu kabullenmede minnet etme yerine, bu ilahi hediyein onları kapsadığından dolayı olağanüstü memnuniyet göstermelerinin ve teşekkür etmelerinin gerekliliğini bu bölüm ele almaktadır.

Yedinci Bölüm ve bu surenin sonunda Allah'ın, varlık âleminin bütün gizli sırlarını ve insanların amellerini bildiğinden bahsetmektedir ki, aslında bu surede geçen bütün bölümlerin uygulanmasının bir garantisi konumundadır.

Bu surenin Hucurat olarak adlandırılması bu kelimenin kullanıldığı 4. ayetten alınmıştır ve çok yakında onun tefsirini açıklayacağız.

Bu Sureyi Okumanın Fazileti

Bu sureyi okumanın sevabı hakkında Peygamber'den (s.a.a) nakledilen bu hadis yeterlidir. Peygamber (s.a.a) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Hucurat suresini okuyan herkese Allah’a itaat eden veya günah işleyen kimse-
ler sayısınca on iyilik verilir”!

Bir diğerk rivayette İmam Sadık (a.s)’den şöyle nakledilmiştir:

“İster gece olsun ve isterse gündüz Hucurat suresini okuyan herkes Muhammed’in (s.a.a) ziyaretçilerinden olacaktır.”

İtaat edenler ve günahkârlar sayısınca iyiliklerin verilmesi, bu iki grubun ayete yansıyan amelleri üzerinde dikkatlice düşündükten sonra yolunu birinciyle uyumlu ikinciyle ayrı kılması halinde mümkün olacağı apaçık ortadadır.

Yine Peygamber’in (s.a.a) ziyaretine nail olmak şuna bağlıdır: Bu surede geçen Peygamber’in (s.a.a) mübarek zatıyla oturma-kalkma adabına riayet edilmesi gerekmektedir. Çünkü okuma her yerde amelin ön hazırlığı niteliği taşımıştır.

1.

Edep En üstün sermaye

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
(1) ﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا
لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ (2) ﴿٢﴾

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

Tercüme

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

- 1- Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamber'inin huzurunda hiçbir şeyi önde tutmayın (öne geçmeyin) ve Allah'tan sakının. Şüphesiz, Allah işiten ve bilendir.
- 2- Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin (bağırıp-çağırmayın) ve birbirinizle konuştuğunuz gibi, onunla yüksek sesle konuşmayın. Yoksa farkında olmadan amelleriniz boşa gider.
- 3- Gerçekten, Allah'ın elçisinin yanında seslerini kısıyanlar var ya; Allah onların kalplerini takva için imtihan etmiştir. Onlar için bağışlanma ve pek büyük bir mükâfat vardır.
- 4- (Ancak) hiç kuşkusuz, seni odaların arkasından çağırانların çoğu akıl etmeyenlerdir.
- 5- Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah, çok bağışlayan ve Rahimdir.

Nüzul Sebebi

Müfessirler birinci ayet için birçok nüzul sebebi nakletmiş ve sonraki ayetler için de diğer nüzul sebeplerini rivayet etmişlerdir.

Birinci ayetin nüzul sebeplerinden birisi şöyledir: Peygamber (s.a.a) Hayber'e doğru hareket ettiğinde Medine'de kendi yerine birini atamak istiyordu. Ömer kendisine sorulmadan birini önerince ayet nazil oldu ve Allah'tan ve Peygamberden öne geçmemeleri emri verildi.¹³⁸

¹³⁸ Kurtubi Tefsiri, c.9, s.6121.

Bazı müfessirler şöyle demişlerdir: Bir takım Müslümanlar arasına şöyle diyorlardı; Eğer böyle bir konu bizim hakkımızda nazil olsaydı daha iyi olurdu. Ayet nazil oldu ve şöyle buyruldu:

“Ey iman edenler! Allah’ın ve peygamberinin huzurunda öne geçmeyin.”¹³⁹

Bir gurup de müfessir şöyle demiştir: Ayet Müslümanların bir takım işlerine değinmektedir. Şöyle ki, onlar bir kısım ibadetlerini kendi vaktinden önce yerine getiriyorlardı. Ayet nazil oldu ve bu işlerden sakındırdı.

İkinci ayet hakkında da şöyle görüş sunmuşlardır: Beni Temim kabilesinden bir grup topluluk ve önde gelenleri Medine şehrine geldiler. Mescidü’n-Nebi’ye girdiklerinde seslerini yükselttiler. Mescidin arkasında evi bulunan Peygamber’e (s.a.a) yüksek sesle bağırarak “Ey Muhammed! Dışarı gel!” dediler. Bu bağırışma ve edepsiz seslenmeler Peygamber’i (s.a.a) rahatsız etti ve dışarı çıktığında ise şöyle dediler: “Kimin üstün olduğunu ispatlamaya geldik! İzin ver de Beni Temim Kabilesinin iftiharları şair ve hatibimiz konuşsun. Peygamber (s.a.a) de buna izin verdi.

Öncelikle onların hatibi ayağa kalktı ve kabilesi için birçok hayal ürünü faziletler saymaya başladı.

Peygamber (s.a.a) Sabit b. Kays’a onların cevabını ver diye buyurdu. O da kalktı ve mükemmel bir hutbe okuyarak onların cevabını verdi. Öyle ki, onların hutbelerini tamamen sildi süpürdü.

Daha sonra şair kalktı ve kabilesi hakkında methiye ve övgülerde bulundu. Ona karşılık da Müslümanların meşhur şairi Hassan b. Sabit gerekli cevabı verdi.

Bu sırada bu kabilenin ileri gelenlerinden biri olan Egre şöyle dedi:”Bu şahsın hatibi bizim hatibimizden daha güçlü ve şairi de bizim şairimizden daha layıktır. Bunların seslerinin ahengi bizden daha üstündür.”

Peygamber (s.a.a) işte bu esnada onların kalplerini celbetmek için emir verdi: “Onlara güzel hediyeler verin.” Onlar genel olarak bu toplumun güzelliği karşısında etki altında kalmışlardı. Bu nedenle Peygamberin nübüvvetini kabul ettiler.

Bu ayet onların Peygamber’in (s.a.a) huzuruna vardıklarında onu çağır-

¹³⁹ Kurtubi Tefsiri, c.9, s.6121.

mak için bağışmalarına değinmektedir.

Bir başka nüzul sebebi hem birinci ayeti ve hem de ikinci ayeti kapsamaktadır. Şöyle ki, Hicretin 9. yılı “vufud yılı” olarak adlandırılmıştı (çeşitli kabilelerden Müslüman olmak veya antlaşma yapmak üzere Peygamber’in (s.a.a) huzuruna geliyorlardı). Beni Temim kabilesinin elçileri Peygamber’in (s.a.a) huzuruna vardıklarında Ebu Bekir Peygamber’e Ga’gae (o kabilenin önde gelenlerinden biri) onların reisi olsun, diye öneride bulundu. Ömer de Egre b. Habis isminde (o kabileden bir diğerini) reis olması için önerdi. İşte bu sırada Ebu Bekir, Ömer’e şöyle dedi: “Benimle muhalefette mi bulunmak istiyorsun?” Ömer şöyle cevap dedi: “Benim asla muhalefette bulunma niyetim yoktu.” Bu esnada her ikisinin bağışmaları o toplantıda Peygamber’in huzurunda yükselmeğe başladı. Yukarıdaki ayetler nazil oldu. Yani işlerde ne Peygamber’den öne düşün ve ne de Peygamber’in evinin yanında bağırıp-çağırışmayın diye onları uyardı.¹⁴⁰

Tefsir

Surenin içeriği bölümünde de değindiğimiz gibi bu surede bir takım önemli ahlakî konular ve disiplin kuralları nazil olmuştur. Bundan dolayı bu sure “ahlak suresi” olarak da adlandırılabilir. Surenin başlangıcında yer alan yukarıdaki ayetlerde bu kuralların iki bölümüne değinilmiştir:

Öncelikle Allah’tan ve Peygamber’den öne geçilmemesi, ikinci olarak ise Peygamber’in huzurunda kavgı ve gürültü çıkarak bağırıp-çağırışmamak konuları ele alınmıştır. Şöyle buyrulmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah’ın ve peygamberinin huzurunda hiçbir şeyi önde tutmayın (öne geçmeyin) ve Allah’tan sakının. Şüphesiz, Allah işiten ve bilendir.”

Allah ve Peygamber’e karşı bir şeyi önde tutmaktan maksat, işlerde onlardan öne geçmemek ve Allah ve Peygamber (s.a.a) emirleri karşısında aceleciliği terk etmektir.

¹⁴⁰ Kurtubi Tefsiri, c.9 s.6121 ve Fi Zilali’l-Kur’ân Tefsiri,c.7 s.524. Sireyi İbni Hişam, c.4 s.206 ve sonrasında (az farklılıklarla) bu olayı nakletmiştir. Bu hadis Sahih-i Buharide de gelmiştir. Sahih-i Buhari cüz. 6 s.172 Hucurat suresinin tefsirinde.

Fakat bir grup müfessir ayetin içeriğini sınırlı tutmak istemiş ve sadece vaktinden önce yerine getirilen ibadet veya Peygamber’den önce söze başlamak gibi konulara yormuşlardır. Ancak ayetten de anlaşılacağı üzere, ayetin anlamı geniş ve kapsamlıdır. Her türlü işte her çeşit öne geçmeyi içermektedir.

Takipçilerin sorumluluk ve görevleri, büyük ilahi rehberleri yanında hiç bir işte ve konuşmada onlardan öne geçmemeyi ve acelecilik etmemelerini gerektirmektedir.

Hiç kuşkusuz bu bir istişare ve meşveret gerektiğinde ilahi rehberin huzuruna varmamak anlamında değildir. Bilakis öne düşme ve onların onayı olmadan karar alma hususlarını kapsamaktadır. Hatta bazı konularda gereğinden fazla soru ve konuşmada bulunmamak gerekir. Rehber ve önder kendisi yeri geldiğinde konuları açmalıdır. Kaldı ki eğer bu önder hiçbir şeyden gaflette bulunmayan masum olursa, durum bir bambaşka olur. Yine bir başkaları ona soru soruyorsa, diğerleri öne düşmemeli ve alelacele sorunun cevabını vermeye kalkışmamalıdır. Aslında bütün bu anlamlar ayetin içeriğinde mevcuttur.

Bir sonraki ayette ikinci kurala değinilerek şöyle buyrulmaktadır:

**“Ey iman edenler! Seslerinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin ve birbirinizle konuştuğunuz gibi, onunla yüksek sesle konuşmayın. Yoksa far-
kında olmadan amelleriniz boşa gider.”**

Birinci cümle olan **“Seslerinizi Peygamber’in sesinden fazla yükseltmeyin...”** bölümünden maksat, seslerin Peygamber’in sesinden daha yüksek olmaması hakkındadır. Bu işin kendisi onun huzurunda bir çeşit saygısızlıktır. Peygamber’in dışında anne-baba ve öğretmen karşısında bile bu tür bir davranış saygısızlık sayılmaktadır.

Ancak ayetin **“...Birbirinizle konuştuğunuz gibi, onunla yüksek sesle konuşmayın...”** bölümü birinci bölüme vurgu yapmış olabilir veya yeni bir konu yani Peygamber’i **“Ya Muhammed!”** veyahut onun bir diğer çeşidi **“Ya Resulullah!”** gibi sözlerle çağırmayın anlamı taşıyabilir.

Fakat bir grup müfessir ayetin bu iki bölümü arasındaki farkı şöyle açıklamışlardır: Birinci cümle Peygamber’in halkla konuştuğu zamana değinmiştir ki, o sırada sesin onun sesinden yüksek tutulmaması gerekir. İkinci cümle ise Peygamber’in sustuğu bir sırada huzurunda konuşulduğu zamandır. Bu esnada da yine sesin fazla yükseltilmemesi gerekir.

Bu mana ile önceki mana arasında birliğin hiçbir engeli olmamakla birlikte nüzul sebebiyle de uyum içerisindedir. Her halükarda ayetin zahirinden de anlaşıldığı üzere bu iki konu birbirleriyle farklı boyutları açıklamaktadır.

Bu tür davranışlar peygambere karşı kasıtlı olarak gerçekleşirse kâfirliğe neden olur ve eğer saygısızlık amacıyla olmazsa da günah sayılacağı apaçık ortadadır.

Birinci durumda amellerin yok olma nedeni gayet açıktır. Çünkü inkârcılık amellerin yok olmasına (iyi amellerin sevabının ortadan kalkmasına) sebep olur.

İkinci durumda da bu çirkin davranışın birçok güzel ameli yok etmemesi için bir neden yoktur ve “hebt” konusu şöyle açıklanır; bazı farklı günahlardan dolayı bazı amellerin sevaplarının yok olmasının hiçbir sakıncası yoktur. Yine bir takım iyi amellerinin neticesinde bazı günahların etkilerinin yok olacağı da kesindir. Bu konu hakkında Kur’ân-ı Kerim’in birçok ayeti vardır ve hadisler de bu manayı desteklemektedir. Fakat bu konu genel bir kanun olarak bütün “iyilikler” ve “kötülükler” arasında mümkün değildir. Fakat bazı yerlerde bir takım önemli “iyilikler” ile “kötülükler” arasında rivayetlere dayanan kanıtlar vardır ve aklî kanıtlar da bu konuyu desteklemektedir.¹⁴¹

Rivayette şöyle nakledilmiştir: Bu ayet nazil olduğunda yüksek sese sahip olan Sabit b Kays (Peygamber’in hatibi) şöyle dedi: “Ben Peygamber’den daha fazla sesimi yükseltiyor ve onun karşısında bağırarak konuşuyordum. Benim amellerin yok oldu ve bu yüzden ben cehennemliğim!”

Bu konuşma Peygamber’in kulağına ulaştığında şöyle buyurdu: “Hayır öyle değil, o cennet ehliendir.” (Çünkü o bu işi müminlere karşı bir hutbe okurken veya muhaliflere karşı İslamî görevini yerine getirirken yapmaktaydı.)¹⁴²

Yine aynı şekilde Abbas b. Abdulmuttalip de Huneyn savaşında Pey-

¹⁴¹ Amellerin yok oluşu konusu hakkında Tefsir-i Numune’nin 2.cildi sayfa 70’i (Bakara suresi 217. ayetin açıklamasında) okuyunuz.

¹⁴² Mecmeu’l-Beyan ,c.9 s.130- Bu hadis kelimelerinde çok az bir farklılıkla birçok müfessir ve mühaddislerin sözlerinde görülmektedir. Onlardan bazıları şöyledir, Nuru’s-Sakaleyn. Sahih-i Buhari, Fi Zilal ve Merağî tefsiri.

gamber'in emri üzere yüksek sesle firar edenleri geri dönmeye davet ediyordu.

Sonraki ayet bu konuya daha çok vurgu yapmak amacıyla ilahi emirlere ve Peygamber (s.a.a) karşısında edepli kimselerin mükâfatlarını şu şekilde açıklıyor:

“Gerçekten, Allah’ın elçisinin yanında seslerini kısıanlar var ya; Allah onların kalplerini takva için imtihan etmiştir. Onlar için bağışlanma ve pek büyük bir mükâfat vardır.”

“Yeğuzzune” kelimesi “Ğezze” kelimesinden olup, azaltmak ve bakışları veya sesi kısaltmak anlamındadır. Bunun karşıt anlamı gözü bir yere dikmek ve sesi yükseltmektir.

“İmtehen” kelimesi “İmtihan” sözcüğünden olup, aslında altın ve gümüşü eriterek fazlalıklarını arıtmak anlamındadır ve bazen “yağı yaymak” anlamında da kullanılır. Ancak daha sonra konumuz olan bu ayet-i kerime de geçtiği üzere sınamak anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Öyle bir sınav ki, neticesinde kalbin temizliği artmakta ve onun takvayı kabullenmesi için daha kapasiteli olmasını sağlamaktadır.

Dikkat edilecek husus şu ki; önceki ayette “Nebi” kelimesi geçti ve burada ise “Resulullah” tabiri kullanıldı. Her ikisi de şu noktaya işarette bulunmuş olabilir; Peygamber'in kendisinden hiçbir şeyi yoktur. O Allah'ın elçisi ve O'nun mesajını getirendir. Onun karşısında edepsizlik, Yüce Allah'a karşı yapılmış edepsizlik sayılır ve ona karşı edebe riayet etmek, Allah'a karşı edebe riayet etmektir.

Bu arada “Meğfire” kelimesinin nekere olarak gelmesindeki hedef, saygı ve işin ehemmiyetindendir. Yani Yüce Allah tam ve büyük bir bağışlanma onlara nasip edecek ve günahlardan arındıktan sonra, onlara büyük mükâfatlar bahşedecektir. Çünkü öncelikle günahlardan temizlenme söz konusu edilmiş ve ardından da büyük ilahi mükâfatlardan faydalanmadan bahsedilmiştir.

Sonraki ayette daha çok vurgu amacıyla bu ayette ilahi emirleri umursamayan bu bilgisiz ve akılsız kimselere değinilerek şöyle buyrulmaktadır:

“Şüphesiz, seni odaların arkasından çağırınların çoğu akıl etmeyenlerdir.”

Bu ne akıldır ki, insan Yüce Allah'ın en büyük elçisine karşı edebe aykırı

işlerde bulunabiliyor? Yüksek ses ve edepsizce, Beni Temim kabilesinin Peygamber'in evinin arkasından gelerek, şöyle bağırırmaya başladıkları gibi; "Ya Muhammed! Ya Muhammed! Dışarı çık!" Böylece o ilahi rahmet deryasını rahatsız ve eziyetine sebep olacaklardı.

Esasen insanın akıl düzeyi ne kadar yükselirse o kadar da edebi artar. Bu nedenle değerler ve bu değerlerin karşıtı olan şeyleri daha iyi kavramak mümkün olacaktır. İşte bu nedenle edepsizlik her zaman aklın eksikliğinin bir göstergesidir.

"Çoğu akıl etmeyenlerdir" tabiri, Arap dilinde bazen "ekser" kelimesi "bütün" manasında kullanılmaktadır. Burada edep ve ihtiyata uygun olsun diye bu tabir kullanılmıştır. Hatta bir kişi bile bu olaydan müstesna olsa onun hakkı zayı edilmemiştir. Başka bir tabirle Yüce Allah'ın bu tabiri kullanması şu manaya yorumlanabilir; Sizin Rabbiniz olan ve her şeyi ilimle kuşatan ben konuştuğumda edebe riayet ediyorum. Peki, neden sizler buna riayet etmiyorsunuz?

Veya gerçekten de onların içlerinde akıllı bir takım kimseler vardı. Ancak dikkatsizlik ve alışkanlıkları üzere seslerini yükseltiyorlardı. Kur'an-ı Kerim bu yolla onları akıl ve düşüncelerini kullanma yönünde uyarıda bulunmuş ve edebi unutmamalarını hatırlatmıştır.

"Hucurat" kelimesi "hücre" sözcüğünün çoğuludur. Buradaki maksat Peygamber'in mescidinin yanında eşleri için hazırlanan çok sayıdaki odalardır. Aslında "Hecr" kelimesi engel anlamındadır. Çünkü odada insanın yaşantısına başka kimselerin girişini engellemektedir. Burada "Vera'e" kelimesinden maksat, hangi taraftan olursa olsun "dışarı" anlamındadır. Çünkü Peygamber'in odalarının kapıları mescide doğru açılmaktaydı ve cahil ve aceleci kimseler bazen odanın önüne gelerek Ey Muhammed! diye seslenmeye başlıyorlardı. Kur'an-ı Kerim onları bu işten menetti.

Bir sonraki ayette, önceki ayetlerden çıkan mananın tekmili amacıyla şöyle buyrulmaktadır:

"Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu..."

Aceleliliğin bazen insanın daha çabuk maksadına ulaşmasına sebep olduğu doğrudur. Ancak böyle bir durumda sabırlı olmak, rahmet, bağışlanma ve büyük mükâfatın kazanılmasına sebep olur. Dolayısıyla da bunun diğerine

üstünlüğü kaçınılmaz bir gerçektir.

Öyle ki, önceden bilgisizce böyle bir işe bulaşan bazı kimseler, doğal olarak ilahi emrin nazil olmasıyla birlikte korkuya kapıldılar. Kur’ân-ı Kerim onlara da tövbe etmeleri halinde ilahi rahmet ve mağfiret dairesine gireceklerinin müjdesini vermektedir. Bu nedenle ayetin sonunda şöyle buyrulmaktadır:

“...Allah, çok bağışlayan ve Rahimdir.”

Nükteler

1- Edep en üstün sermayedir.

İslam dinî edebe riayet edilmesi hususuna çok fazla önem vermiştir. Bütün herkese ve her gruba saygıyla davranılmasına istemiştir. Burada örnek olarak birkaç hadise değineceğiz:

Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Adaba riayet etmek, yeni ve güzel bir elbise gibidir.”¹⁴³

Başka bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “Edep, insanı atalarının üstünlüklerinden ihtiyaçsız kılar.”¹⁴⁴

Diğer bir hadis-i şerifte İmam Caferi Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Beş şey vardır ki her kimde olmazsa, üstün sayılabilecek özelliklere sahip olamaz.”

Ey Peygamber torunu! Onlar nelerdir? diye sorduklarında, şöyle buyurdu: “Din, akıl, hayâ, güzel ahlak ve güzel edep”

Yine İmam Cafer Sadık’tan (a.s) nakledilen bir diğer hadiste şöyle buyrulmaktadır: “Kibir sahibi kimseler hayırla anılmayı beklememeli, hileci kimseler arkadaşlarının çok olmasını ummamalı ve kötü edebe sahip kimseler de şeref ve hasiyetli olmayı ummamalı.”¹⁴⁵

¹⁴³ Nehcü’l-Belağâ, Hikmet 5.

¹⁴⁴ Biharü’l-Envar, c.75 s.68

¹⁴⁵ Biharü’l-Envar, c.75 s.68

İşte bu nedenledir ki büyük İslam önderi Peygamber'in hayatına baktığımızda, en küçük ayrıntısına kadar -hatta hiçbir makama sahip olmayan kimselere bile- edebe dikkat ettiğini görmekteyiz.

Esasen din, edep kurallarından oluşan bir müessesedir: Allah karşısında edep, Peygamber (s.a.a) ve onun pak Ehl-i Beyti karşısında edep, öğretmen, baba- anne, âlim ve bilgin kimseler karşısında edep.

Hatta Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerine dikkatle baktığımızda Yüce Allah'ın o üstün ve yüce makamıyla birlikte kullarıyla konuştuğunda edebe tamamen riayet ettiğini görmekteyiz!

Böyle bir durumda insanların Allah ve Peygamber'e karşı görevleri belli ortadadır.

Bir hadis-i şerifte şöyle nakledilmektedir: "Bir takım edep kurallarını beyan eden "Muminun" suresinin ilk ayetleri nazil olduğu sırada, bunlardan biri de namazda huşu konusu idi. Peygamber (s.a.a) daha önceleri namaz kıldığında bazen gökyüzüne nazar ederdi. Ancak bu ayetlerden sonra artık sürekli yere bakıyordu."

Peygamber (s.a.a) hakkında bu konu o kadar önemliydi ki, Kur'ân-ı Kerim'de açık bir tarzla yukarıdaki ayetlerde şöyle buyrulmaktadır:

"Sesi Peygamber'in sesinden daha fazla yükseltmek ve onun yanında karmaşa çıkarmak, amellerinizin ve sevaplarınızın yok olmasına neden olur."

Bu nüktenin sadece Peygamber'in karşısında riayet edilmesi yeterli olmadığı açıkça ortadadır. Bilakis kötü edep sayılabilecek her türlü karmaşa, tutum ve davranışın kendisi de o yüce ve mübarek zatın huzurunda yasaktır. Fıkıh dilinde "özellik kaldırılması" ve "Tengihu'l-Menat" olarak bilinen bu hususları burada uygulamak ve bunun benzerlerini de ona eklemek mümkündür. Nur suresinin 63. ayetinde şöyle buyrulmaktadır:

"Birbirinizi çağırdığınız gibi, Peygamber'i çağırmayın."

Ayetinin tefsirinde bazı müfessirler şöyle demişlerdir; Peygamberi çağırdığınız zaman, ona layık edep ve ihtiramla onu sesleyin. Birbirinizi çağırdığınız gibi değil.

İlginç olan şu ki, Kur'ân-ı Kerim yukarıdaki ayetlerde Peygamber'e karşı edebe riayet etmenin kalp temizliğinin göstergesi saymış ve takvayı elde etmenin yollarından biri bilmiş ve büyük mükâfatlardan saymıştır. Diğer taraftan edepsizleri de dört ayaklı hayvanlara benzeterek, akılsız kimseler

olarak tanıtmıştır!

Hatta bazı müfessirler yukarıdaki ayetlerin anlamını genişleterek, şöyle demişlerdir: “Bu ayetin içeriği daha aşağı merhalede bulunan âlimler, bilginler, düşünce ve ahlak önderlerini de kapsamaktadır. Müslümanların onların karşısında da edebe tamamen riayet etmeleri gerekmektedir.”

Hiç kuşkusuz Masum İmamlar karşısında bu durum çok daha açıktır. Öyle ki, Ehl-i Beyt yoluyla bize ulaşan hadislerde şöyle nakledilmiştir: İmam’ın huzuruna ashabından biri cünüplü bir haldeyken içeri girdi. İmam hiçbir gözetme yapmadan direkt olarak ona şöyle buyurdu:

“Peygamberlerin evlerine cünüp bir haldeyken girilmesinin yakışık olmadığı bilmiyor musun?

Diğer bir rivayette “Hiç kuşkusuz Peygamberlerin evlerine ve onların evlatlarının evlerine cünüp kimse giremez.” tabiri geçmektedir ki, bu beyan hem peygamberlerin evlerini ve hem de peygamber evlatlarının evlerini kapsamaktadır.

Sözün özü şu ki; ister küçük, ister büyük karşısında edebe riayet etmek İslami emirlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Öyle ki, bunları burada detaylıca ele alacak olursak, kitabımız tefsir haletinden dışarı çıkar. Burada bu konuyu İmam Seccad Ali b. Hüseyin’in “*Hukuk Risalesi*” kitabının “öğretmen karşısında edebe riayet” bölümünden bir hadisle noktalamak istiyoruz. İmam Zeynelabidin (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Seni eğitip-öğreten kimsenin hakkı şudur: onu büyük bilmen gerekir, toplantısını saygıyla karşılamalı, sözlerine tam anlamıyla kulak vermeli, onunla yüz yüze gelecek şekilde oturmalı, sesini onun sesinden fazla yükseltmemeli, birileri ona bir soru sorduğu sırada, sen ondan önce cevap vermemeli, onun huzurunda diğer kimselerle konuşmamalı, onun yanında kimsenin aleyhinde konuşmamalı, eğer onun arkasından aleyhinde konuşulacak olunursa, onu savunmalı, ayıplarının üzerini örtmeli, üstün ahlakını yaymalı, düşmanlarıyla oturup kalkmamalı, onun dostlarını kendine düşman saymamalıdır. Böyle olduğun zaman ilahi melekler senin onun yanına gittiğine ve Allah rızası için ondan ilim öğrendiğine ve Allah rızası dışında insanlar için ilim öğrenmediğine dair şahitlikte bulunurlar.”

2- Peygamber (s.a.a) kabri yanında sesi yükseltmek.

Hatta bazı âlim ve müfessirler şöyle demişlerdir; konumuz olan bu ayet-

ler, Peygamber'in yaşadığı zaman yanında yüksek sesle konuşmayı yasakladığı üzere, dünyadan göçtükten sonra da geçerli olduğu kanaatindedirler.¹⁴⁶

Eğer onların amacı, ayetin kapsayıcılığı ise, ayetin zahiri sadece Peygamber'in yaşadığı zamanı kapsamaktadır. Çünkü şöyle buyrulmaktadır: "Sesinizi onun sesinden fazla yükseltmeyin" bu Peygamber'in bu hayatta hazır olduğu zamanı içermelidir; zira onunla konuşabile imkânı bulunmaktadır.

Ancak hedef, menat ve hükümün felsefesi ise, böyle durumlarda çok açık bir şekilde kendini göstermekte olup, örf ehli hususiyeti kaldırır. Önceki umumiyetin olasılığı uzak bir ihtimal değildir. Çünkü buradaki hedef kesinlikle edebin riayet edilmesi ve Peygamber'in mukaddes ve mübarek zatlarına karşı saygı ve ihtiramda bulunmaktır. Dolayısıyla her ne zaman sesin yükseltilmesi onun kabri yanı başında Peygamber'e karşı saygısızlık ve bir çeşit edepsizlik olacak olursa, hiç kuşkusuz caiz değildir. Ancak namaz vakti için ezan sesinin yükseltilmesi, Kur'ân-ı Kerim'in tilavet edilmesi veya hutbe ve benzeri şeylerin olması hariçtir. Zira bu durumlar ne Peygamber'in hayatında yasaktı ve ne de ölümünden sonra.

Bir diğer hadis "Usul-u Kafi" kitabında İmam Muhammed Bâkır'dandır (a.s). İmam Hasan-ı Müçteba'nın (a.s) şahadetinden sonra Aişe tarafından Peygamber'in kendi torununun kabri yanına toprağa verilmesi sırasında çıkarılan sorunlar neticesinde yaşanan hadisede bağrışmalar hakkında şöyle nakledilmiştir:

"İmam Hüseyin (a.s) "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin (bağırıp-çağırmayın)..." ayetini kanıt olarak getirmiş ve Peygamber'den şu hadisi nakletmiştir: "Şüphesiz Allah, müminler hakkında hayattayken onlar için haram kıldığı şeyi, ölümlerinden sonra da haram kılmıştır."¹⁴⁷

Bu hadis, ayetin içeriğinin geneli kapsadığına dair bir başka delildir.

¹⁴⁶ Muhaccetu'l-Beyza, c.3 s.45, (sohbet ve yaşantı adabı bölümü).

¹⁴⁷ Usul-u Kâfi c.1 s. 302, Nuru's-Sakaleyn kitabının nakline göre, c.5 s.80.

3- Her şeyde ve her yerde İslamî disiplin düzeni

Yöneticilik konusu disipline riayet edilmeden hiçbir zaman sonuç vermez. Yönetim altında olan kimseler kendi başlarına hareket edecek olurlarsa, yönetici her ne kadar kabiliyetli olsa da bütün işler birbirine karışır.

Toplumların, grupların ve orduların birçok yenilgi ve başarısızlığı bundan dolayıdır. Müslümanlar da bu ilahi emre karşı gelmenin acısını Peygamber (s.a.a) zamanında veya ondan sonra birçok defa tatmıştır. Bunun en açık örneği, bir grup savaşçının disiplinsizliği yüzünden Müslümanlara nasip olan Uhud yenilgisidir.

Kur’ân-ı Kerim bu olağanüstü önemli konuyu yukarıdaki ayette geçen kısa ibaretlerle kapsayıcı ve mükemmel bir şekilde şöyle beyan etmiştir:

“Ey iman edenler! Allah’ın ve peygamberinin huzurunda hiçbir şeyi önde tutmayın (öne geçmeyin)...”

Daha önce de dediğimiz üzere ayetin içeriği öylesine geniş ve kapsamlıdır ki, önderin emri dışında olabilecek her türlü “takaddüm” ve “gecikmeyi” ve yersiz söz ve tutumları kapsamaktadır.

Bunların hepsine rağmen Peygamber’in yaşantısında birçok kimsenin onun emrinden öne düştüklerini veya geriye kalarak ona itaatten yüz çevirdiklerini ve bu yüzden ağır azarlama ve şiddetli kınamalara maruz kaldıkları görülmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir;

1- Peygamber (s.a.a) Hicretin sekizinci yılında Mekke şehrinin fethi için hareket ettiğinde, mübarek Ramazan ayı idi ve büyük bir kalabalık topluluk Peygamber (s.a.a) ile birlikte idiler. Bir grup topluluk süvari ve bir diğer topluluk da piyadeydiler. Peygamber (s.a.a) “Kerau’l-Gamim” denilen yere yettiğinde, bir su kabı getirmelerini emretti ve orucunu iftar etti. Böylece onun yanındakiler de oruçlarını açtılar. Ancak şaşırılacak şu ki, bir grup topluluk Peygamber’den öne geçerek, oruçlarını açmaya razı olmadılar ve böylece oruçlarına devam ettiler. Peygamber (s.a.a) onları “Esa’t” yani “Günahkârlar topluluğu” olarak adlandırdı.

2- Diğer bir örneği Hicretin onuncu yılında “Veda Haccı” hadisinde gerçekleşti. Peygamber (s.a.a) bir münadinin insanlara şöyle seslemeleri emrini verdi; kendisiyle birlikte kurbanlık getirmeyen bütün herkes önce “umre” ziyaretini yerine getirmeli ve ardından ihramdan çıkmalıdır. Daha sonra Hacc merasimini yerine getirmelidir. Ancak kendileriyle kurbanlıklarını geti-

renler (onların hacı “İfrad” haccıdır) ihramlarında kalmaları gerekmekteydi. Daha sonra şöyle devam buyurdular: “Eğer ben kurbanlık getirmiş olmasaydım,”Umre” ziyaretini tamamlar ve ihramdan çıkardım.”

Ancak bir grup bu emri yerine getirmekten kaçınarak, şöyle dediler; Nasıl olur Peygamber (s.a.a) kendi ihramında kalır ve bizler ihramdan çıkarız? Bizim için çirkin olmaz mı? İlk önce Umre ziyaretini yerine getirelim daha sonra Hacc merasimini üzerimizden (cenabet) guslü damlaları yere düştüğü halde yerine getirelim.

Peygamber (s.a.a) bu karşı çıkış ve düzensizlikten dolayı çok şiddetli bir şekilde rahatsızlık duyarak, onları sert bir dille kınadı.¹⁴⁸

3- Peygamber’in vefatına yakın bir zamanda vuku bulan “Usame’nin ordusuna karşı çıkış” hadisesi çok meşhurdur. Peygamber (s.a.a) Müslümanlara şöyle emretti: “Usame b. Zeyd komutanlığı altında Rumlarla savaşmak için hazırlanın.” Ardından Muhacirlerle Ensar’a şöyle buyurdu: “Bu orduyla hareket edin.”

Böylece kendi vefatından sonra hilafet konusunda meydana gelebilecek bir takım olayların önünü almak istiyordu. Hatta öyle ki, Usame ordusuna katılmaktan çekinenleri lanetledi. Ancak bunların hepsine rağmen bir grup bu harekete katılmaya yanaşmadılar. Getirdikleri bahane ise Peygamber’i böyle bir durumda yalnız bırakmak istemedikleri olmuştur.¹⁴⁹

4-“Kalem-Kâğıt” hadisesi de Peygamber’in hayatının son anlarında vuku bulan meşhur ve sarsıntı verici olaylardandır. “Sahih-i Müslim” kitabının metnini burada nakletmek en iyi seçenektir:

Peygamber’in (s.a.a) vefatı yaklaştığında, evde bir grup vardı. Onlardan birisi Ömer b. Hattab idi. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Gelin (ve bir kâğıt getirin) sizin için bir yazı yazacağım, ondan sonra asla sapmayacaksınız.” Ömer şöyle dedi: “Hastalık Peygamber’e üstün gelmiş (Esteuzu billâh saykılıyor)! Kur’ân sizin yanındadır. Allah’ın kitabı bize yeter.”

¹⁴⁸ Biharul-Envar c. 21 s. 386 (az bir özetle).

¹⁴⁹ Bu macera birçok İslam tarih kitabında nakledilmiş olup, İslam tarihinin önemli hadiselerindendir. Daha fazla bilgi için el-Müracaat kitabına başvurunuz.

Bu sırada evde bulunanlar arasında ihtilaf çıktı. Onlardan bir kısmı, getirin Peygamber (s.a.a) yazacağını yazsın böylece asla sapkınlığa düşmeyin, dediler. İçlerinden bir kısmı da Ömer'in dediğini tekrarlıyordu. Yersiz sözler ve ihtilaf Peygamber'in huzurunda çoğalmaya başlayınca, Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Kalkın ve benden uzaklaşın.”¹⁵⁰ Dikkat edilecek husus şu ki, bu hadisin aynısını çok az bir farklılıkla “Buhari” de kendi Sahihi'nde getirmiştir.¹⁵¹

Bu hadise İslam tarihinin önemli olaylarından olup, birçok derin araştırma gerektirmektedir. Burada daha fazla detaylara inmek mümkün değildir. Ancak her halükarda Peygamber'in emirlerine karşı çıkılması en aşikâr olaylardan olup, konumuz olan ayetin örneklerinden sayılmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah'ın ve peygamberinin huzurunda hiçbir şeyi önde tutmayın (öne geçmeyin)...”

¹⁵⁰ Sahih-i Müslim üçüncü cilt, Kitabü'l-Vesaya Hadis; 22 sayfa; 1259.

¹⁵¹ Sahih-i Buhari altıncı cilt, (Peygamberin hastalık ve vefatı babı) sayfa. 11.

2.

Fasıkların Haberlerine Önem Vermeyin!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا
عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ 6) وَأَعْلَمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي
كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ
وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ 7) فَضَلَّأَ مِّنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ 8)

Tercüme

6- Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse, onun aslını araştırın. Yoksa bilmeden bir kavme sataşırsınız ve yaptığınıza pişman olursunuz.

7- Ve bilin ki, Allah'ın elçisi içinizedir. Eğer o, birçok işte size uysaydı, muhakkak sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve inkârı, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar, doğru yolda olanlardır.

8- (Bu sizin için) Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Nüzul Sebebi

Konumuz olan yukarıdaki birinci ayet hakkında, iki nüzul sebebi tefsir kitaplarında nakledilmiştir. Bunlardan “Tabersi” ve “Mecmeu’l-Beyan” gibi bir kısımları, her ikisini de açıklamışlar ve “Kurtubi”, “Nuru’s-Sakaleyn” ve “Fi Zilali’l-Kur’ân” gibi bir diğer kısmı da sadece bir nüzul sebebiyle yetinmişlerdir.

Birinci ve genel olarak bütün müfessirlerin yazdığı nüzul sebebi şöyle-

dir: “Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse...” ayeti, Peygamber’in Mustalik oğulları kabilesinden zekât toplaması için gönderdiği Velid b. Akabe hakkında nazil olduğu nakledilmiştir. Şöyle ki; Kabile halkı peygamberin elçisinin geldiği haberini aldıklarında sevinerek onu karşılamaya gittiler. Ancak cahiliye döneminde onlarla Velid arasında şiddetli düşmanlık olduğundan dolayı Velid, onların kendisini öldürmek amacıyla geldiğini zannetti.

Bu zannı üzerinde hiçbir araştırma yapmadan Peygamber’in huzuruna geri dönerek şöyle arz etti: “Onlar zekâtı ödemekten kaçındılar!” (Ve biliyoruz ki zekâtı ödemekten kaçınmak İslam devletinin aleyhine bir çeşit ayaklanma olarak algılandığından dolayı onların mürtet olduğunu iddia etti!)

Peygamber (s.a.a) çok sinirlenip onlarla savaşma kararı aldı. Bu sırada ayet nazil olarak Müslümanlara her ne zaman bir fasık haber getirirse onun hakkında araştırma yapmaları emrini verdi.¹⁵²

Diğer taraftan bazılarına göre buna ilaveten Velid’in Mustalikoğulları hakkındaki mürtet olayından sonra Peygamber (s.a.a) Halid b. Velid. b. Muğayre’ye; Mustalikoğulları” kabilesine gitmesini ve aceleci davranmamasını emretti.

Halid akşamleyin kabileye ulaştı ve kendi adamlarını araştırmada bulunup haber toplamak için gönderdi. Onlar Mustalakoğullarının tamamen İslam’a vefakâr olduklarını ve onların ezan ve namaz seslerini bizzat kendi kulaklarıyla duyduklarını söylediler. Halid sabahleyin bizzat kendisi onların yanına geldi ve adamlarının söylediklerinin doğruluğunu kendisi de gördü. Geri dönerek Peygamber’in huzuruna vardı ve olayı ona arz etti. Bu esnada yukarıdaki ayet nazil oldu ve bunun ardından Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Araştırma ve sabır Allah’tan ve acelecilik de şeytandandır!”¹⁵³

Sadece bazı müfessirlerin değindiği bir diğer nüzul sebebi ise şöyledir: Bu ayet-i kerime Peygamber (s.a.a) eşlerinden olan (İbrahim’in annesi) Ma-

¹⁵² Mecmeu’l-Beyan, tefsiri, c.9 s.132.

¹⁵³ Kurtubi tefsiri c.9 s.6131.

riye hakkında nazil olmuştur. Çünkü Peygamber’e onun hakkında şöyle dediler: “Amcasının oğlu ara sıra onun yanına gelip-gitmektedir (uygunsuz irtibatları vardır). Peygamber (s.a.a) Hz. Ali’yi (a.s) çağırdı ve şöyle buyurdu: Kardeşim! Bu kılıcı al ve eğer onu Mariye’nin yanında bulursan öldür!”

Emirülmüminin arz etti: “Ya Resulullah! Ben “kızgın sikke”¹⁵⁴ gibi mi emrinizi yerine getireyim, yoksa hazır bulunan bir şeyleri görür, ancak hazır bulunmayan ondan habersizdir gibi mi? (Daha fazla araştırmada bulunarak mı görevimi yerine getireyim?)

Peygamber (s.a.a): Hayır! Hazır bulunan bir şeyleri görür ancak hazır bulunmayan ondan habersiz kimse gibi işini yap! Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor: “Kılıcı belime bağladım ve onun yanına geldim ve baktım Mariye’nin yanında, kılıcımı çektim ve o kaçarak bir hurma ağacının üstüne tırmandı ve daha sonra kendisini yukarıdan aşağı attı. Bu esnada gömleği yukarı gitti ve aslında erkeklik aletine bile sahip olmadığı ortaya çıktı. Peygamber’in (s.a.a) huzuruna vardım olayı açıkladım. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Allah’a şükürler olsun ki kötülüğü, kirliliği ve ithamları bizden uzak tuttu.”¹⁵⁵

Tefsir

Geçmiş ayetlerde Müslümanların Peygamber’e karşı sorumluluklarından söz edilmiş ve iki önemli emir gelmişti; Birincisi, Allah ve Peygamber’den öne geçmemek ve diğeri, onun huzurunda konuşur ve seslenirken edebe riayet etmektir.

Konumuz olan bu ayetlerde ümmetin bu yüce önder karşısındaki sorumluluklarının devamında, Peygamber’e bir haber getirmeden önce onun üzerinde araştırma yapmanın gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Eğer fasık bir kimse bir şeyden haber getirdiyse, onu araştırmadan kabul etmeyin ve Peygamber’i onu kabul etmesi için zorlamayın.

¹⁵⁴ Burada bu tabirden maksat; emri sorgusuz sualsiz ve hiçbir araştırma yapmadan yerine getirilmesidir.

¹⁵⁵ Mecmeu’l-Beyan tefsiri, c.9 s.132- Nuru’s-Sakaleyn tefsirinde de bu nüzul sebebi detaylıca açıklanmıştır.

İlk önce şöyle buyrulmaktadır:

“Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse, onun aslını araştırın...”

Daha sonra onun sebebine değinerek şöyle devam etmektedir:

“...Yoksa bilmeden bir kavme satışsınız ve yaptığınıza pişman olursunuz.”

Öyle ki, eğer Peygamber (s.a.a) Velid b. Akabe'nin söylediğine amel ederek Mustalikoğulları kabilesi ile dinden çıkmış bir kavim olarak savaşsaydı acı bir facia ve musibet dolu bir olay meydana gelecekti.

Bir sonraki ayetin içeriğinden anlaşılacağı üzere bir grup ısrarla bu savaşın olmasını istiyorlardı. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: “Bu iş size yakışan bir şey değildir. Bu cehaletin ta kendisidir ve sonunda nedamet ve pişmanlık vardır.”

“Usul ilmi” âlimlerinden bir grubu “bir kişinin getirdiği haberin” fıkıh açısından delil sayılabileceği konusunda bu ayeti kanıt olarak getirmişlerdir. Çünkü ayette şöyle buyrulmaktadır: “Fasık” birinin haberini araştırmak gerekir. Diğer taraftan bunun diğer bir anlamı şudur ki, adil birisinin getirdiği haber araştırılmadan kabul edilebilir.

Fakat bu delile birçok eleştiriler olmuştur. Bunlardan ikisi en önemlilerindendir. Geri kalan delillerin çok da ehemmiyetle üzerinde durulmasına gerek yoktur.

Öncelikle; yukarıdaki delilin kanıtı “vasıf mefhumunun kanıt” olduğu varsayımı ve kabulüne dayalıdır. Ancak meşhur görüş şudur ki, vasfın mefhumu kanıt değildir.¹⁵⁶

Diğer taraftan, ayetin sonunda zikredilen sebep öylesine geniştir ki, “adil” ve “fasık” haberinin her ikisini de kapsamaktadır. Çünkü yakın derecesinde olmayan zanlı habere amel etmek, her ne olursa olsun, pişmanlık ve nedameti beraberinde getirmektedir.

¹⁵⁶ Bazı kimseler burada var olan şeyin “şartın mefhumu” sınıfından olduğunu sanarak, şart mefhumunun delilliğini de kabul etmişlerdir. Oysaki şart mefhumuyla hiçbir irtibatı yoktur. Buna ilaveten şartlı cümle burada mevzuyu beyan etmektedir. Bilindiği üzere böyle durumlarda “Şartlı cümle”nin de mefhumu yoktur.

Fakat buradaki her iki ihtimalin çözülmesi mümkündür; çünkü mefhumun vasfı ve her bir diğer kayıt, maksadın beyanı gibi bir konunun kayıtlarında, ihraz makamında olup kanıt sayılmaktadır. Yukarıdaki ayette bu kayıt (fasık kaydı)nın zikredilmesi, örfün nazarında olduğu üzere adil kimsenin haberinin kanıtı dışında hiçbir önemsenecek faydası yoktur.

Ancak ayetin sonunda sebep olarak zikredilen yerlerde, görünüşe göre şu ki; her türlü “Zanlı” kanıtları kapsamamaktadır. Bilakis öyle yerlerde geçerlidir ki, orada o iş, cahilane veya ahmakçadır. Çünkü ayette söz konusu edilen “cehalet” sözcüğü üzerinde yoğunlaşmaktadır ve bilindiği üzere bütün dünyadaki akıl sahiplerinin yaşantılarındaki günlük meselelerinde bunun üzerinde durulmakta olan zanlı kanıtlardır. (Kelimelerin zahiri anlamı, şahidin sözü, uzman kişinin sözü, güç sahibi kimse ve buna benzer olaylar buna benzemektedir.)

Bunlardan hiçbirinin cahilane ve ahmakça olmadığı açıkça ortadadır. Eğer bazen gerçeklerle bağdaşmadığı bile olsa pişmanlık o konuda söz konusu değildir. Çünkü herkesin gittiği umumi bir yoldur.

Her halükarda, bizim inancımıza göre bu ayet, muhkem ayetlerden olup, “haberi vahidin kanıtı” hatta “mevzular” konusunda bile geçerlidir. Bu hususta çok uzun uzadıya konular gündem edilmektedir ki, burada onları açıklamak mümkün değildir.

Buna ilaveten güvenilir haberlere itimat konusu, beşeriyet tarihinin esaslarındandır. Öyle ki, eğer adil kimse ve güvenilir kimsenin haberinin kanıtı toplumdan kaldırılacak olursa, tarihi birçok ilmi miraslar, insanlık tarihi hakkındaki birçok bilgiler, hatta günümüz toplumunda birçok şeyle karşı karşıya kaldığımız durumların hepsi tamamen ortadan kalkıp gider. Sadece insanlar geri kalmakla kalmaz, bilakis hayatın çalışan bütün dişlileri de kendiliğinden duracaktır.

İşte bu yüzden bütün akıl sahipleri onun kanıtlığında birleşmişlerdir ve mukaddes şariat da onu “söz” ve “amel” yönünden kabul etmiştir.

Ancak “güvenilir bir kişinin haberi” insan hayatını her ne kadar bir düzen üzere koymuşsa, güvenilir olmayan kimselerin haberlerine itimat etmek de bir o kadar tehlikeli ve toplum düzenin dağılmasına neden olacaktır. Büyük sıkıntıları beraberinde getirir ve şahısların itibar ve onurlarını büyük bir tehlike altına sokar. Dolayısıyla insan inhıraf deryasına dalar ve sapkınlığa

duçar olur. Kur’ân-ı Kerim’in konumuz olan ayetindeki mükemmel tabirinde geçtiği üzere; neticede pişmanlık ve nedamet sebebi olacaktır.

Bu nükte de dikkat edilecek hususlardandır; yalan haberler yapmak ve güvenilir olmayan kimselerin haberlerine itimat etmek, eski zorbacı ve zalim düzenlerin ustaca yaptıkları işlerden biridir. Böylece yalana dayalı bir ortam yaratmış ve bilgiden yoksun halkın kandırılması daha rahat olmuştur ve neticede onları diledikleri şekilde kendi sapkın düşüncelerine alet edebilecek ve son olarak da onların mallarını yağmalama imkânı bulacaklardır.

Diğer taraftan bu nükte de dikkat edilecek hususlardandır; önemli bir konu olan itimat ve güven hususu haberin kendisinedir. Fakat bu güven bazen “haber vericinin şahsı” üzerinden hâsıl olmakta ve bazen de dış etkenler bu ortamı yaratmaktadır. Bu nedenle bir kısım hususlarda her ne kadar haberi nakleden kimse fasık dahi olsa, biz onun haberine itminan bulmaktayız.

Bu faraziye üzere, bu itimat ve güven her yolla hâsıl olacak olursa, ister habercinin adaleti, takva ve sadakati üzerine olsun, isterse de dış etkenlerin sebebiyle olsun, bizim için muteberdir.

Diğer taraftan İslam şeriatı tarafından kabul gören akıl sahiplerinin yaşantısı da yine bu esas üzerine kuruludur.

Bu delilden dolayı, İslam fıkhında şunu görmekteyiz, senet yönünden birçok haberin kaynağı zayıf da olsa, “Meşhur’un ameli” buna dayalı olduğundan dolayı ve onlar birçok karinelere dayalı olarak bu haberin sıhhatine vakıf olduklarından, bu tür haberlere amel etme ölçüsü ele gelmekte ve ona göre fetva verilmektedir.

Tam tersine, bazen bir takım haberleri rivayet eden kimseler muteberdir, ancak dış etken ve karinelere bizi o habere karşı kötü ve karamsar kılmaktadır. İşte burada, her ne kadar bu haberi nakleden kimse adaletli ve muteber bir kimse olsa bile o haberi terk etmekten başka çaremiz yoktur..

Dolayısıyla, ölçü bütün her yerde haberin kendisidir. Her ne kadar hadisi rivayet eden kimsenin adaleti ve sadakati genellikle bu itimadın oluşmasında bir etken olsa da bu genel bir kanun değildir.

Bu ayette önceki ayette değinilen önemli bir konuya vurgu yapmak amacıyla şöyle devam edilmektedir:

“Ve bilin ki, Allah’ın elçisi içinizdedir. Eğer o, birçok işte size uysaydı, muhakkak sıkıntıya düşerdiniz...”¹⁵⁷

Bu cümle, bazı müfessirlerin de dediği gibi şunu göstermektedir; Velid’in Mustalikoğulları hakkındaki mürtet olduklarına dair verdiği haberin ardından, zahiri görünüşe göre davranan bir grup Müslüman, Peygamber’i baskı altına alarak adı geçen kabileye savaş açmasını istediler.

Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır: “Peygamber’in sizin aranızda olması en büyük saadettendir ve çünkü onunla vahiy âlemi arasındaki irtibat vardır. Her bir zaman sizin aranızda yanlış bir yol veya yollar ortaya çıkacak olursa, sizi bu yol hakkında aydınlatmaktadır.”

Ancak o rehberdir ve ondan size itaat etmesini beklemeyin. Emir alınız, o size herkesten daha şefkatlidir. Kendi fikirlerinizi kabul etmesi için onu zorlamayın. Aksi takdirde bu sizin kendi zararınıza olacaktır.

Ayetin devamında müminler için olan büyük ilahi nimetlerden bir diğere değinilerek şöyle buyrulmaktadır:

“...Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi.”

“...Ve inkârı, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi.”

Bu tabirler aslında “Lütuf” kanuna çok zarif bir şekilde değinmektedir. Bu da “Tekvini Lütuf”tur.

Açıklama: Hikmet sahibi kimse, bir işi yapmak istediği zaman, onun alt yapısını ve ortamını bütün detaylarıyla hazırlar. Bu kanun, insanların hidayet bulmasında da tam anlamıyla geçerlidir.

Allah bütün insanların -cebr ve zorlama düzeni olmaksızın- kendi istekleri ve iradeleriyle hakk yolu gitmelerini istemektedir. İşte bu nedenle, peygamberler göndermekte ve enbiyaları semavi kitaplarla desteklemektedir. Diğer taraftan imanı insanlara sevdirmiştir. Hak taraftarlığının aşkını ve hakkı isteme duygularını insanların kalplerinin derinliklerinde yer vermiştir. Zulüm, nifak ve günaha karşı ise kalplerde nefret yaratmıştır.

¹⁵⁷ “Lenittum” kelimesi “enet” sözcüğünden türemiştir ve insanın içine düştüğü ve sonucundan korktuğu iş manasına gelmekte veya meşakkatli bir işe denmektedir. İşte bu yüzden kırk kemiğe bastırılıp rahatsızlık verince “enet” denmektedir.

Böylece, her bir insan yaratılıştaki fıtratı üzere iman, temizlik ve takvayı istemekte ve günah ve inkârcılıktan nefret etmektedir.

Ancak sonraki merhalelerde, bu pak ve berrak suyun yaratılış semasından insanların varlık bedenlerine indiği sırada, karşılaştığı kirli ve kötü muhit ve ortamlardan dolayı, kendi berrak ve sefasını yitirmesi mümkün olup günah, isyan ve inkârcılık kokusunu kendi üzerine sindirmiş olabilir.

Bu nüktenin de hatırlatılması gerekir ki; bu ayetin muhtevası “müşavere” konusuyla hiçbir zaman çelişmemektedir. Çünkü şuradan maksat herkesin kendi inancını ortaya koymasıdır. Ancak son ve nihai karar Peygamber’den çıkmaktadır. Nitekim şura ayetinden de bu konu anlaşılmaktadır.

Başka bir tabirle şura bir mevzu ve konudur ve düşünce ve inancı dayatmak ise başka bir konudur. Konumuz olan bu ayet-i kerime “düşünce empozesini” doğru bulmamakta, ancak “istişare” konusunu doğru bulmaktadır.

Yukarıdaki ayette geçen “Fısk” kelimesinden maksat nedir? Bazıları bu kelime hakkında yaptıkları açıklamalarda anlamlarını “yalan” olarak tefsir etmişlerdir. Ancak lügatteki anlamının geniş olması ve ayette hiçbir kayıt olmaması gözönünde bulundurulduğunda, her türlü günah ve itaatten çıkmayı kapsamaktadır. Dolayısıyla ardından “isyan” kelimesinin gelmesi de bu konuya vurgu yapmak amaçlıdır. Aşağıdaki cümle ise

“onu kalplerinizde süsledi.”

Nitekim bir sonraki ayette buna vurgu yapılmaktadır:

“Fakat Allah size imanı sevdirdi,”

Bazılarına göre “fısk” kelimesinden maksat “büyük günahlar” olarak yorumlanmış ve “isyan” sözcüğünü ise daha kapsamlı olarak görmüşlerdir. Ancak bu farklılığa ait ellerinde bir kanıt yoktur.

Her halükarda, ayetin sonunda genel bir kural olarak şöyle buyrulmaktadır:

“...İşte (bu sıfata sahip olan) onlar, doğru yolda olanlardır.”

Yani; eğer bu ilahi nimeti (imanı sevmeyi ve inkâr ve isyandan nefret etmeyi) koruyup bu temiz ve sefalı fıtratı kirlletmezseniz hidayet ve kemal kesinlikle sizi beklemektedir.

Dikkat edilecek husus şu ki: önceki cümleler, müminlere hitap olarak geçmişti. Ancak bu cümlede onlardan gaip zamirle yâd edilmektedir. Tabir-deki bu farklılık, zahiren bu hükmün sadece Peygamber’in ashabına özel bir durum olmadığını göstermektedir. Bilakis, bütün herkesi kapsayan genel bir hükümdür ve herkes her asır ve zamanda fıtratındaki sefa ve samimiyeti koruyabilirse, kurtuluş ehlinden olur.

Konumuz olan ayetlerin içinden sonuncusu olan bu ayette şu hakikati açıklanmaktadır: İmanı sevmek ve inkâr ile isyandan nefret etmek Allah’ın insanlara olan büyük nimetlerindendir.

“(Bu) Allah’tan bir lütuf ve nimettir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁵⁸

O’nun hüküm ve hikmet sahibi olması, saadet ve kemale sebep olan şeyleri sizde artırmasını, onu peygamberlerin davetiyle uyumlu hale getirmesini ve sonuçta sizi maksadınıza ulaştırmasını gerektiriyor.

“Fazilet” ve “nimet” görünüşe göre her ikisi de bir gerçeğe değinmektedir. Bu Yüce Allah tarafından kullarına bahşedilen büyük bir nimettir. Ancak “fazilet” bir bakışa göre ona bu ismin verilmesinin nedeni Allah’ın ona ihtiyacı olmadığından dolayıdır. Diğer taraftan “nimet” kulların ona ihtiyacı olduğu gözönünde bulundurulmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu ikisi bir sikkenin iki yüzü gibidir.

Dolayısıyla imanı sevmek ve inkârdan nefret etmek istisnasız bütün insanların kalbinde vardır. Eğer birisi bundan yoksun ise bu, yanlış eğitimler ve kendi amellerinden dolayıdır. Allah-u Teâlâ hiç kimsenin kalbinde isyanın sevgisini ve imanın nefretini yaratmamıştır.

Şüphesiz Allah’ın kendi kullarının ihtiyacına olan ilmi ve O’nun yaratılmışların kemali ve eğitimi alanındaki hikmeti, bu büyük manevî nimeti, yani imanın sevimli olması ve inkârla isyanın çirkin olması nimetini onlara rahmetiyle vermesini gerektirmektedir.

¹⁵⁸ “Fazlen ve nimeten” kelimeleri Arap dil gramerinde ya “Mefulun lieclih”tir, “Hebebe ileykumul İman” cümlesi için veya “Mefulun bihi”dir mukadder bir fiil için. Bu durumda cümle şöyle olur, Efzele fezen ve eneme nimeten”

Nükteler

1-“İlahi Hidayet” ve “İrade Özgürlüğü”

Yukarıdaki ayetler “Cabr ve İhtiyar” ile “hidayet ve sapkınlık” konularında İslam görüşünü en açık şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü şu nükteyi mükemmel bir şekilde beyan etmektedir ki: Yüce Allah’ın işi, ilerleme ve hidayet ortamlarını yaratmaktır.

Bir taraftan Peygamber’i insanların içinde karar kılmış ve diğer taraftan “İmana aşk” ve “isyan ve inkârcılığa karşı nefret” duygularını hidayet ortamını hazırlama adına kalplerin derinliklerine yerleştirmiştir. Fakat karar alma mekanizmasını onların kendi üzerine bırakmış ve görevlerini bu hususta belirlemiştir.

Yukarıdaki ayetlerde olduğu üzere, imana olan aşk ve inkârcılığa karşı olan nefret istisnasız bütün insanların kalplerinde vardır. Eğer bir takım kimselerde bu ortamlar yoksa yanlış eğitim ve kendi yaptıklarından dolayıdır. Allah hiçbir kimsenin kalbinde “isyanı sevme” ve “imana düşmanlık” duygusu yaratmamıştır.

2- Rehberlik ve İtaat

Bu ayetler, yine ikinci defa “ilahi önder” ilkesini bir topluluğun ilerlemesi için gerekli görmektedir. Şu şartla ki, “itaat edilen” olarak, takipçilerin “emrine itaat eden” olarak değil. Takipçileri onun emirlerini başuçlarında tutulmaları gerekir. Bu da kendi sınırlı maksat ve düşüncelerini baskı zoruyla ona uygulamak suretiyle olmaz.

Bu temel kural sadece ilahi önderler hususunda geçerli değildir. Bilakis “müdüriyet” ve “komutanlık” olan bütün her yerde bu temel kuralın uygulanması gerekir.

Bu temel kuralın uygulanması, rehberlerin zorbacılığı ve “istişare” kuralını terk etme anlamına gelmez. Nitekim bu hususa yukarıda da değinilmişti.

3- İman bir çeşit “aşk”tır, sadece “aklın vardığı” değildir.

Bu ayetler aslında şu gerçekleri ortaya koymaktadır, iman bir nevi Allah ve maneviyata olan şiddetli sevginin bir göstergesidir. Her ne kadar bu sevgi akli delillerden kaynaklansa da aynıdır. Bu nedenledir ki, İmam Sadık’a (a.s)

şöyle soruldu: “Sevgi ve nefret imandan mıdır?” İmam (a.s) cevabında şöyle buyurdular:

“İman sevgi ve nefretten başka bir şey midir?!”

Daha sonra İmam (a.s) konumuz olan ayetleri delil olarak okuyarak şöyle buyurdular:

“...Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi. Ve inkârı, fısı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte (bu sifata sahip olan) onlar, doğru yolda olanlardır.”¹⁵⁹

Başka bir hadiste İmam Muhammed Bâkır’dan (a.s) şöyle nakledilmiştir: “Din sevgiden başka bir şey midir? Daha sonra Kur’ân-ı Kerim’in çeşitli ayetlerini ve konumuz olan bu ayet-i kerimeyi okudu ve sonunda şöyle buyurdu:

“Din sevginin ta kendisidir ve sevgi de dinin özüdür.”¹⁶⁰

Ancak hiç kuşkusuz bu sevgi -daha önce de söylediğimiz üzere- mantıksal ve akli delillere dayanmalı ve onlardan faydalanmalıdır.

¹⁵⁹ Usul-u Kafi c.2 Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek babı, hadis.5.

¹⁶⁰ Nuru’s-Sakaleyn Tefsiri, c.5 s.83-84.

3.

Müminler Birbirlerinin Kardeşidir

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى
الْأُخْرَىٰ فَجَاثِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا
بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ
فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

Tercüme

9- Eğer müminlerden iki grup savaşırlarsa, aralarını düzeltin. Biri diğerine saldırırsa, saldıranla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerse, (barış ortamı oluşursa) artık aralarını adaletle düzeltin ve adil davranın. Şüphesiz, Allah adil olanları sever.

10- Şüphesiz, müminler kardeşlerdir. Öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan sakının ki merhamet olunasınız.

Nüzul Sebebi

Bu ayet ve sonraki ayetin nüzul sebebi hakkında şu şekilde nakledilmiştir: “Evs” ve “Hazrec” kabileleri arasında ihtilaf oluştu ve bu ihtilaf onlardan bir grubun diğerinin peşine düşerek sopa ve ayakkabı ile birbirlerine vurmalarına sebep oldu. Ayet nazil olarak bu tür olaylara karşı gösterilmesi gereken tutumu Müslümanlara öğretti.

Diğer bir kısım şöyle nakletmişlerdir: Medine de Ensardan iki kişi arasında husumet ve ihtilaf oluşmuştu. Onlardan biri diğerine şöyle dedi: “Ben hakkımı senden zorla alacağım; çünkü benim kabilemin sayısı çoktur! Öteki ise şöyle dedi: “Aramızda hakemlik yapması için Peygamber’in yanına gideceğiz.” Birinci kişi bu öneriyi kabul etmedi ve ihtilaf gittikçe fazlalaşmaya başladı. İki kabilelerden bir grup el, ayakkabı hatta kılıçla birbirlerine hamle

ettiler. Yukarıdaki ayetler nazil olarak, bu tür hadiseler karşısında Müslümanların görevlerine beyan etti.

Tefsir

Kur'ân-ı Kerim'de her zaman için genel bir kanun şöyle açıklanmaktadır:

“Eğer müminlerden iki grup savaşılırsa, aralarını düzeltin...”¹⁶¹

Evet, “iktetelu” kelimesi “kıtal” sözcüğünden türemiştir ve mana olarak savaş anlamı taşımaktadır. Ancak bazı karineler burada her türlü çekişme ve tartışmayı kapsadığını ve bu olayın savaş ve kavgaya dönüşmediğini göstermektedir. Bazı nüzul sebeplerinde nakledilen nüzul sebebi bu konuyu doğrulamaktadır.

Hatta şöyle demek mümkündür; eğer tartışma ve çekişme ortamı oluşacak olursa -örnekte de geçtiği üzere sözlü atışma ve çekişmeler kanlı kavgaların ortamını hazırladığı için- yukarıdaki ayette geçtiği üzere sulh ortamını hazırlamak gerekmektedir. Zira bu manayı yukarıdaki ayetten özel konunun çıkarılması suretiyle anlamak mümkündür.

Bu bütün Müslümanlar için kesin bir görevdir. Müslümanlar arasındaki olası kavga, çekişme ve kan akıtılmasının önüne geçilmesi gerekmektedir. Her bir Müslüman bu konu hakkında kendisini sorumlu bilmeli ve olaylara seyirci kalmamalı, umursamaz tavırlarla olaylara kayıtsız kalmamalıdır.

Bu, böylesi durumlarda Müminlerin birinci görevidir.

Daha sonra ikinci görevleri şöyle buyrulmaktadır:

“...Biri diğerine saldırırsa, saldıranla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın...”

Eğer zalim bir topluluğun kanı dökülürse Müslüman olsa dahi kanı heder olmuştur. Çünkü bu durum iki mümin topluluğun arasında vuku bulması faraziyesi altındadır.

Böylece İslam dinî savaş sonuçlansa bile zulmü önlemeye çalışmakta ve adaletin uygulanmasını Müslümanların kanından daha üstün bilmektedir. Bu durum barışçıl yollarla konunun çözüme ulaşamaması durumundadır.

¹⁶¹ “Taifatani” kelimesi iki kişi içindir. Ancak “iktetelu” kelimesi çoğul olarak gelmiştir. Çünkü her bir kabile bir topluluktan oluşmaktadır.

Sonra üçüncü emir ele alınarak şöyle buyrulmaktadır:

“...Eğer dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin...”

Yani sadece zalimi durdurmakla kalmamalı hatta bu savaş, barışın ön hazırlığı olmalıdır. Bilakis bu çarpışma barış ortamını sağlamak amaçlı ve çekişme ve tartışma sebeplerini ortadan kaldırma hedefi gütmelidir. Aksi halde kısa süre sonra zalimler kendilerinde güç hissettikleri anda çekişmeyi baştan alacaklardır.

Bazı müfessirler, “adaletle” tabirinden şu sonucu çıkarmışlardır; eğer bu iki topluluk arasında bir hak zail olmuşsa ve ayaklar altına alınmış veya kan dökülmesi sonucu bir savaş başlamışsa, bu konunun da düzeltilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde “Adaletle aralarını düzeltin” ayeti uygulanmış sayılmaz.

Bazen kabilecilik hisleri hüküm verme konusunda bir takım kimselerin “bu iki hasım kabile” arasında belli bir gruba meyilli olasılığı olduğundan ve tarafsızlık ölçüsünü ihlal edeceğinden dolayı dördüncü ve son emrinde şöyle buyrulmaktadır:

“...Ve adil davranın. Şüphesiz, Allah adil olanları sever.”

Bu ayette bu emrin vurgusu ve nedenin açıklanması için şöyle devam edilmektedir:

“Şüphesiz, müminler kardeşlerdir. Öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin...”

İki öz kardeş arasında çıkan tartışmaları barışla sonuçlandırmak için çalışıp çabaladığınız gibi, müminler arasında da oluşabilecek husumetin halledilmesi hususunda ciddi ve kesin bir şekilde işe girişmelisiniz.

Ne kadar mükemmel ve çekici bir tabir? Öyle ki, bütün müminler birbirleriyle kardeşlerdir. Nitekim çıkabilecek sıkıntılar, kardeşler arasında çıkan bir sıkıntı olarak beyan edilmektedir. Böylece en yakın zamanda bu sıkıntının yerini barış ve sulh almalıdır.

Öyle ki, bu tür meselelerde birçok zaman “kanunların” yerini “bağlantılar” almaktadır. Yine bir uyarıda bulunarak ayetin sonunda şöyle buyrulmaktadır:

“...ve Allah’tan sakının ki merhamet olunasınız.”

Böylece Müslümanların birbirlerine karşı toplumsal vazifelerinden ve

toplumsal adaletin uygulanmasından yana en önemli konulardan bir diğeri açıklanmış bulunmaktadır.

Nükteler

1- Zorba ve Zalimlerle Savaşma Şartları

İslam fıkında “cihat” kitabının bir bölümünde “zorba kimselerle savaş” konusu işlenmektedir. Bu zorbalardan maksat Müslümanların hak İmam’ına karşı başkaldıran kimselerdir. Bu kitapta birçok hükümler bu kimseler hakkında mevcuttur.

Ancak yukarıdaki ayetin konusu bir başka mevzudur. Şöyle ki, iki mümin topluluk arasında çıkan çekişme ve tartışmalar söz konusudur. Orada ne Masum İmam’ın aleyhine ayaklanma ve ne de salih bir İslam hükümeti aleyhine karşı ayaklanma söz konusudur. Bunların hepsine rağmen bazı müfessirler ve fakihler bundan bu konuyu çıkarmak istemişlerdir. Ancak “Fazıl Mikdad” “Kenzu’l-İrfan” kitabında bu delilin hata olduğunu söylemiştir.

Çünkü Masum İmam’a karşı kıyam, dinden çıkmaya sebeptir. Ancak müminler arasında çıkan tartışma ve çekişme sadece fık sebebi olur, dinden çıkışa neden olmaz. Bu nedenlerdir ki, Kur’ân-ı Kerim’de yukarıdaki ayetlerde her iki topluluğu mümin ve kardeş olarak nitelenmiştir. Böylece “Zorba kimseler”in hükmünün bu tür kimselere genelleyerek uygulanması mümkün değildir.

Ne yazık ki, fıkihta böyle kimseler hakkında hükümler bulamadık. Ancak yukarıdaki ayetlerin yanı sıra bazı diğer karinelere -özellikle de iyiliğe emretmek ve kötülükten sakındırmak babında bu konuya değinilen konular ışığında- faydalanmak mümkündür. Aşağıdaki hükümler geçerlidir:

a) Müminler arasındaki husumeti düzeltmek vacibi kifa-i babındandır.

b) Bu işin gerçekleşmesi için, öncelikle kolay merhalelerden başlanmalı ve meşhur deyimde geçtiği üzere “kolaydan kolay” kanununa riayet edilmesi gerekir. Ancak eğer bunun gerçekleştirilmesi mümkün olamıyorsa, silahlı direniş ve savaş da caiz ve hatta gerekli olabilir.

c) Zorba ve haddi aşan kimselerin bu yolda dökülen kanları ve zayı olan malları hedere gitmiş sayılır. Çünkü dinin hükmü ve vacip emrin yerine getirilmesi gerçekleştirilmiştir.

d) Diyalog yoluyla husumetin giderilmesi hususunda hâkim-i şer'in iznine gerek yoktur. Fakat ameli boyutta şiddete gerek olacak merhalede ve özellikle de kan dökülmesine sebep olacak bir durum varsa, İslam hükümeti ve hâkim-i şer'in izni olmadan bunun yapılması caiz değildir. Ancak hiçbir şekilde ulaşmanın imkânı olmazsa durum başkadır. Böyle durumlarda müminlerin adaletlilerinin ve bilgili kimselerin karar almaları gerekir.

e) Eğer zorba ve zalim topluluk "salih topluluktan" kan dökecek olursa veya mallarından bir kısmını zayi edecek olursa, dinin hükmü üzere sorumluk taşımaktadır ve bilerek adam öldürmüşse, kısas hükmü onun hakkında uygulanır. Yine aynı şekilde mazlum topluluktan dökülen kanların ve telef olan malların hükmü, "sorumluluk" ve "kisas" hükümlerindendir. Bazı kimselerin sözlerinden anlaşıldığı üzere; barışın gerçekleşmesinden sonra zalim ve zorba topluluktan dökülen kan ve telef olan malların heder olması karşısında hiçbir sorumluluk yoktur; çünkü konumuz olan bu ayet-i kerimede buna değinilmediği, doğru değildir ve ayet-i kerime bütün bu konuları açıklamada hedefinde değildir. Bilakis böyle konularda başvurulacak şey kısas ve telef bablarında yer alan bir takım diğer usul ve kanunlardır.

f) Çünkü bu direniş ve savaşın hedefi, zorba ve zalim topluluğa hakkı kabul etmeğe zorlamaktır. Dolayısıyla bu savaşta, savaş esirleri, ganimet ve buna benzer şeyler söz konusu olmayacaktır. Çünkü her iki topluluğun Müslüman olduğu faraziyesi vardır. Ancak geçici bir süre için savaş ateşini söndürmek adına esir almanın sakıncası yoktur. Fakat barış sağlanır sağlanmaz esirler hemen salıverilmelidirler.

g) Bazen tartışan tarafların her ikisi de zalim ve zorba kimselerdir. Bunlar diğer kabileden bir grup topluluğu öldürüp mallarını almış ve onlar da aynı şeyleri birinci kabileye yapmışlardır. Savunmakla kanaat etmemişlerdir. Bunlardan ister her iki topluluk aynı miktarda zulüm ve zorbalık yapsın veya biri az diğeri çok daha fazla yapsın fark etmez.

Hiç kuşkusuz bu konunun hükmü, Kur'ân-ı Kerim'de açıkça beyan edilmiştir. Ancak bu hükmü konumuz olan bu ayet-i kerim'den özellik hususiyetini kaldıracak olursak, onu şu şekilde elde edebiliriz; Müslümanların görevi şudur, her ikisini barıştırmalıdır. Ancak barışmaya yanaşmazlarsa, ilahi emirlere boyun eğene kadar her ikisiyle savaşmalıdırlar. Yukarıda zalim ve zorba kimseler hakkında açıklanan hükümler, her iki topluluk hakkında uygulanır.

Sözün sonunda, vurguda bulunarak şöyle diyoruz; bu zorba ve zalimlerin hükmü, Masum İmam’a veya adaletli İslam hükümetine karşı kıyam eden kimselerle farklıdır. Son topluluğun hükümleri daha sert ve daha şiddetlidir ki, İslam fıkında “Kitabu’l-Cihat” babında bu bölüm ele alınmıştır.

2- İslamî kardeşliğin önemi:

“Şüphesiz, müminler kardeşler.”

Ayetinde olduğu gibi İslamî kardeşlik bu dinin temel şiarlarından; çok derin ve manalıdır.

Diğerleri kendi meslektaşlarına derin sevgi ve alakalarını belirtmek istediklerinde onları “arkadaş” olarak nitelendirirler. Fakat İslam Müslümanların sevgi bağlarını o kadar ileri ve derin bir manaya bürümüştür ki, iki insan arasında olabilecek en sağlam ve en derin bağ ve diğer yönüyle her ikisinin de aynı düzey ve eşitlik hakları olduğu bir husus olarak görmekte ve birbirleriyle olan bu irtibatı “iki kardeş” olarak nitelemektedir.

İslam’ın bu temel esası üzerine Müslümanlar her ırktan, kabileden, dilden ve yaştan olmak üzere birbirlerine karşı derin bir kardeşlik duygusu içerisindeyler. Biri doğuda diğeri batıda olsa dahi durum böyledir. Hacda Müslümanlar dünyanın dört bir yanından gelerek tevhit merkezinde buluşmaktadır. Müslümanların birbirleriyle olan bu yakınlığı net bir şekilde görülmektedir.

Başka bir ifadeyle İslam bütün Müslümanları tek bir aile olarak görmekte ve herkesi kardeş olarak nitelemektedir. Bütün hepsine birbirinin bacı-kardeşi olarak hitap etmektedir. Sadece slogan noktasında değil uygulamada da birbirlerine bacı-kardeşler.

Rivayetlerde de bu konu üzerinde önemle durulmuştur. Özellikle de bu hususun ameli boyutu üzerinde yoğunlaşmıştır. Örnek olarak birkaç önemli hadisi aşağıda zikredeceğiz:

1- Peygamber’den nakledilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

“Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Asla ona zulüm etmez, ona yardımdan el çekmez ve onu olaylar karşısında yalnız başına bırakmaz.”¹⁶²

¹⁶² el-Muheccetu’l-Beyza c.3 s.232.

2- Yine başka bir hadiste Peygamber’den şöyle nakledilmiştir:

“İki din kardeşin durumu, birbirini yıkayan iki el konumu gibidir.”¹⁶³

3- İmam Cafer Sadık’tan (a.s) şöyle nakledilmiştir:

“Mümin, müminin kardeşidir, bir bedendeki can gibidirler. Eğer uzuvlarından biri ağrıyacak olsa, bu ağrıyı beden diğer uzuvları da hisseder ve o ikisinin ruhu bir ruhtandır.”¹⁶⁴

4- İmam Caferi Sadık’tan (a.s) nakledilen bir diğer hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

“Mümin müminin kardeşidir, onun gözü ve kılavuzudur. Asla ona ihanet etmez, kesinlikle ona zulüm etmez, onu kandırıp ikiye bölme etmez ve ona verdiği hiçbir vaatten kesinlikle dönmez.”¹⁶⁵

Meşhur İslami kaynaklarda, müminin Müslüman kardeşine olan hakları, müminlerin birbirleri hakkındaki çeşitli hakları, müminlerin mümin kardeşini ziyaretinden dolayı aldığı sevap, el sıkışma, kol-boyun olma, birbirlerini hatırlama, onların kalplerini hoşnut etme, özellikle onların ihtiyaçlarını giderme, onların bu isteklerini yerine getirme doğrultusunda çalışıp-çabalama, kalplerinden kederlerini silip-süpürme, elbise ihtiyaçlarını giderme, saygı ve ikramda bulunma hususlarında birçok rivayet nakledilmiştir ki, bunların önemli bölümlerini “Usul-u Kâfi” kitabının farklı bablarında yukarıdaki unvanlar altında mütalaa etmek mümkündür.

5- Bu konunun son bölümünde Peygamber (s.a.a) bir Müslüman’ın kendi Müslüman kardeşine karşı olan otuz hakkı olduğunu beyan etmiştir ve bu hadis konu hakkında en kapsamlı ve en geniş hadistir. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Müslüman’ın Müslüman kardeşi üzerinde otuz hakkı vardır ve bu hakları eda

¹⁶³ el-Muheccetu’l-Beyza c.3 s.319.

¹⁶⁴ Usul-u Kafi c.2 s.133.

¹⁶⁵ Usul-u Kafi c.2 s.133.

etmediği veya Müslüman kardeşi onu affetmediği müddetçe bu hakları yerine getirmiş sayılmaz: Onun hatalarını affetmesi, sıkıntılarında ona karşı şefkatli olması, onun sırlarını gizlemesi, yanlışlarını düzeltmesi, mazeretini kabul etmesi, onu kötüleyenlerin karşısında onu savunması, her zaman onun hayrını istemesi, onunla dostluğunu koruması, onun ahbine riayet etmesi, hastalandığında onu ziyaret etmesi ve ölümünde cenazesinin teşyi edilmesine katılması. Onun davetine icabet etmesi, hediyesini kabul etmesi, hediyesine karşılık vermesi, iyiliğinden dolayı teşekkür etmesi, ona yardım etmeye çalışması, onun namusunu koruması, onun ihtiyacını gidermesi, isteğine şefaet etmesi, hapsirdiğinde ona hayır duada bulunması. Kaybetmiş olduğunu bulması için yol göstermesi, selamına cevap vermesi, söylediğini hoş görmesi, yeminlerini doğrulaması, onun dostu ile dost olup düşmanlık etmemesi, ona mazlum veya zalim iken yardım etmesi, zalim iken yardım etmenin anlamı onun zulmüne engel olmaktır. Mazlum iken yardım etmenin anlamı ise hakkını almada ona yardımcı olmaktır. Zorluklar karşısında onu yalnız bırakmaması, kendisi için istediği güzel-likleri onun içinde istemesi ve kendisi için istemediği kötülükleri onun için de istememesidir.”¹⁶⁶

Her halükarda, Müslümanların birbirilerine karşı olan haklarından birisi, yukarıdaki ayetler ve rivayetlerde tertip üzere geldiği gibi aralarında kırgınlık olan iki mümine yardım edip işlerini düzeltmektir.

¹⁶⁶ Biharul-Envar c.74, s.236.

4.

Alaya Almak, Kötü Zan, Gıybet, Kusur Aramak ve Çirkin Lakaplar Takmak Yasaktır!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا
نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوا
بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ
(11) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ
إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا
فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ (12)

Tercüme

11- Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kadınlar da kadınları (alaya almasınlar). Belki onlar, kendilerinden daha hayırlıdırlar. Birbirinizi ayıplamayın ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü addır! Kim tövbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

12- Ey iman edenler! Zanların birçoğundan sakının. Çünkü bazı zanlar günahtır. Asla (birbirinizin işlerinin) gizlilikleri(ni) araştırmayın. Bazılarınız, bazılarınızın gıybetini etmesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemeği sever mi? (Şüphesiz) işte bundan dolayı tiksindiniz. Allah'tan sakının çünkü Allah, tövbeleri çok kabul eden ve Rahimdir.

Nüzul Sebebi

Müfessirler bu ayetler hakkında farklı nüzul sebepleri nakletmişlerdir. Onlardan biri şöyledir:

“Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın.”

Cümlesinin Peygamber’in (s.a.a) hatibi olan “Sabit b. Kays” hakkında nazil olduğunu belirtilmiştir. Şöyle ki, onun kulakları ağır işitmekteydi. Mes-cide geldiğinde Peygamber’in (s.a.a) konuşmalarını duyabilirdi diye onun için Peygamber’in (s.a.a) yanında hemen yer açarlardı. Bir gün yine camiye gel-mişti. Müslümanlar namazı bitirmiş ve yerlerini almışlardı. Sabit b. Kays Müslümanlar arasından “Yer verin! Yer verin!” diyerek ilerliyordu. Müslü-manlardan birisi: “Olduğun yerde otur!” deyince o da oracıkta oturuverdi. Hava aydınlandığında öfkelenmiş olan Sabit b. Kays o adama kim olduğunu sordu. O da kendini tanıttı. Sabit b. Kays “Şu kadının oğlu musun?” diyerek cahiliye devrinde olduğu gibi kötü bir lakap ile annesini yâd etti. O adam Sabit b. Kays’ın bu sözleri karşısında utanarak başını eğdi. Bunun üzerine ayet nazil olarak Müslümanları bu tür çirkin işlerden menetti. Yine:

“Kadınlar da kadınları (alaya almasınlar).”

Cümlesinin de Ümmü Seleme hakkında nazil olduğu söylenmiştir. Pey-gamber’in bazı hanımları onu giymiş olduğu bir elbiseden ötürü veya boyu-nun kısa olmasından ötürü alaya alınca bu ayet onları bu çirkin işten me-netmiştir. Yine:

“Bazılarınız, bazılarınızın gıybetini etmesin.”

Peygamber’in ashabından iki kişinin Selman’ın gıybetini ettiği için nazil olduğu denmiştir. Şöyle ki; onu kendileri için yemek getirmek üzere Pey-gamber’in yanın göndermişlerdi. Peygamber (s.a.a) Selman’ı hazineden sorumlu olan Usame b. Zeyd’in yanına gönderdi. Usame şöyle dedi: Şimdilik hiçbir şeyimiz yok. O iki kişi Usame’nin gıybetini ederek, “O cimrilik etmiş” ve Selman hakkında da “Eğer onu Semihe (Suyla dolu bir kuyu idi) kuyusuna gönderecek olsak, o kuyunun suyu dibe vurur!” demişlerdi. Daha sonra kendileri bu olayı incelemek ve kusur bulmak maksadıyla Usame yanına gitmek üzere yola koyuldular. Peygamber (s.a.a) onlara şöyle buyurdular: “Ben sizin ağzınızdan et yediğinizin izlerini görüyorum.” Onlar şöyle cevap verdiler: “Ya Resulullah! Biz kesinlikle bugün et yemedik.” Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Evet! Selman ve Usame’nin etini yiyordunuz.” Ayet nazil olarak Müslümanları gıybet etmekten menetti.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Mecemu’l-Beyan Tefsiri, c.9 s.135- Kurtubi de kendi tefsirinde bu nüzul sebebinin az bir farklılıkla nakletmiştir.

Tefsir

Kur'ân-ı Kerim bu surede İslam toplumunu ahlak ölçüleri esasına göre yapılandırmak hedefi güttüğünden dolayı, farklı Müslüman toplulukları arasında çıkabilecek çekişme ve tartışmalarda Müslümanların vazifelerine değindikten sonra konumuz olan bu ayetlerde onlar arasındaki çeşitli çekişmelerin nedenlerine değinmiş ve bu çekişmeleri sonlandırmak suretiyle olası ihtilaf ve çekişmelerin son bulmasını istemiştir.

Yukarıdaki her iki ayette, kıvılcımları neticesinde her biri savaş ve büyük çekişmelere yol açabilecek üç işe açık bir şekilde değinilmektedir.

Öncelikle, şöyle buyrulmaktadır:

“Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın...”

Öyle ya:

“...Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdırlar.”

“Kadınlar da kadınları (alaya almasınlar). Belki onlar, kendilerinden daha hayırlıdırlar...”

Burada muhatap olan kimseler müminlerdir. Hem kadınları ve hem de erkekleri kapsamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de bu çirkin davranışlardan kaçınmaları için herkese uyarıda bulunmaktadır. Çünkü alaya almanın asıl kaynağı insanın kendini üstün görmesi ve tekebbürüdür ki kibir, tarih boyunca nice kanlı savaşlara neden olmuştur.

Bu “kendini üstün görme” hisleri, genellikle zahiri değerler ve maddiyattan kaynaklanmaktadır. Örneğin falan kimse diğerinden daha zengin, daha güzel veya arkası daha güçlü ve adamları daha fazladır ve bazen de kuruntuları o kadar ileri gider ki, ilim ibadet ve maneviyat yönünden falan toplumdan daha üstün olduklarının hevesine kapılarak, diğerlerini alaya almaya başlarlar. Hâlbuki Allah katında üstünlük ölçüsü takvadır. Bu da kalbin temizliğine, niyetin temiz ve pak olmasına, tevazu ve ahlak ile edebe bağlı olan şeylerdir.

Hiç kimse “Ben Allah katında falan kimseden daha üstünüm.” iddiasında bulunamaz. Bu yüzden onu hakir, kendisini üstün görmeğe başlar. Böyle bir şey en çirkin işlerden ve ahlakî değerler yönünden en kötü işlerdendir.

Bunun yan etkisi bütün insanların yaşantısında ortaya çıkabilir.

Daha sonra ikinci aşamada şöyle buyrulmaktadır:

“Birbirinizi ayıplamayın...”

“La telmizu” kelimesi “lemz” sözcüğünden olup, ayıplama anlamındadır. Bazıları “Hemz” ile “Lemz” kelimelerinin arasındaki mana farkını şöyle açıklamışlardır; “Lemz” ayıpları kişinin huzurunda saymaktır. “Hemz” ayıpları kişinin arkasından söylemeğe denir. Yine “Lemz” göz ve işaretle yapılan ayıplara da denmektedir. Oysa “Hemz” dille yapılan ayıplamalara denmektedir.

İlginç olan şu ki; Kur’ân-ı Kerim’de bu ayette “Enfusekum” tabiriyle, Müminlerin vahdeti ve birliğine değinilerek, şöyle beyan edilmektedir; bütün müminler bir can gibidirler. Eğer biri hakkında ayıplama yapacak olursanız, aslında kendiniz hakkında ayıplamada bulunmuşsunuzdur!

Bilahare üçüncü merhalede ise şöyle buyrulmaktadır:

“...Ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın...”

Birçok vurdumduymaz ve duyarsız kimse geçmişte ve günümüzde başkalarına çirkin lakaplar takarak insanları aşağılamak, kişiliklerini karalamak veya intikam almak için ısrarcılık göstermektedirler. Hatta geçmişte kötü bir iş sahibi olup da tövbe etmiş kimselerin ayıplarını ortaya koyma amacıyla geçmişini anımsatacak lakaplar kullanmaktadırlar.

İslam gayet açık bir şekilde bu çirkin işi yasaklamıştır. Bir Müslüman’ın aşağılanmasına neden olacak en küçük bir lakabı veya ismi dahi yasak kılmıştır. Bir hadis-i şerifte şöyle nakledilmiştir:

“Hayber fethinden sonra Müslüman olup Peygamber (s.a.a) ile evlenen Hay b. Ahtab’ın kızı Safiye, bir gün ağlayarak Peygamber’in (s.a.a) huzuruna geldi. Peygamber (s.a.a) neden ağladığını sorunca, o şöyle dedi: Aişe beni kınayarak “Ey Yahudi çocuğu” diyor. Bunun üzerine Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdular: “Neden babam Harun’dur, amcam Musa’dır ve kocam da Muhammed’dır (s.a.a), demedin!”¹⁶⁸

İşte bu esnada konumuz olan bu ayet nazil oldu. Bundan dolayıdır ki,

ayetin sonunda şöyle buyurmaktadır:

“İmandan sonra fasıklık ne kötü addır...!”

Bazı müfessirler ayetin bu bölümüne diğer bir ihtimal vererek, şöyle tefsir etmişlerdir; Allah, müminleri iman getirdikten sonra insanlar hakkındaki ayıplamada bulunarak, kendileri için fasıklık vasfını yüklenmelerinden menetmiştir.

Fakat birinci tefsir, ayetin ilk satırları ve nüzul sebebinde geçen olayla daha çok uyum içerisindedir.

Daha sonra konunun vurgusu artırılarak şöyle buyrulmuştur:

“...Kim tövbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”

İnsanın iğneleyici sözlerle, hakaret ve ayıplama yoluyla, aşağılayarak ve kusur arayarak ilahi aşk noktası olan müminlerin kalbini incitmekten ve onların yaşantılarının büyük sermayesi olan kişiliklerini karalamaktan daha büyük bir zulüm olabilir mi?

Konumuz olan bu iki ayetin her birinde toplumsal ahlak konularına ait üç İslami hükmün açıklandığını söylemiştik. Birinci ayetin üç hükmü sırasıyla şöyledir; alaya alamamak, ayıplamamak, kötü lakap takmaktan sakınmak idi. İkinci ayetin üç hükmü sırasıyla şöyledir; kötü zandan sakınmak, gizlilikleri araştırmamak ve gıybetten sakınmaktır. İlk önce şöyle buyrulmaktadır:

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Şüphesiz, bazı zanlar günahtır...”

“Zannın çoğundan” tabirinden maksat, insanlar arasında iyi zannlardan daha fazla yaygın olan kötü zannlardır. İşte bu nedenlerdir ki, bu konuda “çok” tabiri kullanılmıştır. Aksi takdirde “hüsnü zan ve iyi zanda” bulunmak yasak olması bir tarafa, bilakis beğenilen işlerdendir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de Nur suresinin 12. ayetinde şöyle buyrulmaktadır:

“Onu (iftirayı) duyduğunuzda, mümin erkeklerle mümin kadınların, (kendileri gibi olan onlar hakkında) kendileri hakkında hayır düşünmeleri gerekmez miydi?”

Dikkat edilecek nokta: Zannın “çoğundan” menedilmiştir. Ancak sebep açıklama sürecinde “bazı” zanların günah olduğu buyrulmaktadır. Tabirlerdeki bu farklılığın sebebi, kötü zanların bir kısmının gerçekten mutabık olması ve bazılarının da gerçeklerle mutabık olmamasıdır. Gerçeklerle bağdaşmayan kötü zanlar, kesinlikle günahtır. İşte bu nedenle şöyle buyrulmuştur:

“Şüphesiz, bazı zanlar günahdır...” Dolayısıyla bu günahın varlığı bütün zarlardan sakınmak için yeterli bir sebeptir.

Burada şu sorunun akıllara gelmesi mümkündür; kötü ve iyi zan, genellikle ihtiyarı değildir, yani bir takım ön hazırlıkları insanın kendi elinde olmadan gerçekleşmekte ve insanın kafasında canlanmaktadır. Dolayısıyla engellemek nasıl mümkün olabilir?

Bu sorunun cevabı iki önemli nükteye dikkat edildiğine ortaya çıkacaktır:

1-Bu yasaktan maksat, onun kötü sonuçlarını önlemektir. Yani bir Müslümana karşı zihninizde kötü zan oluştuğunda, amelde ona en küçük bir itina bile göstermeyin. Davranışınızı değiştirmeyin. İlişkilerinizi bozmayın. Dolayısıyla günah olan şey, kötü zanna inanarak ona göre amel etmektir.

İşte bu nedenledir ki, Peygamber’den nakledilen rivayette şu şekilde buyrulmuştur:

“Üç şeyin varlığı mümine yakışmaz ve bunlardan kurtulmak mümkündür; onlardan birisi kötü zandır ki, ondan kurtulmanın yolu, onu ameli boyuta var-dırmamaktır.”¹⁶⁹

2-İnsan farklı konular hakkında düşünerek, kötü zannı kendinden uzaklaştırabilir. Böylece çözüm yolunda olayları sağlıklı olarak düşünür ve o konu hakkında doğru ihtimalleri kafasında canlandırıp, yorumlayarak git gide kötü zannına galip gelebilir.

Dolayısıyla kötü zan, tamamen insanın ihtiyarı dışında olan bir şey değildir.

Bu nedenle İmam Ali’den (a.s) nakledilen bir rivayette şöyle buyrulmuştur:

“Zannının aksine bir hüküm oluşması için Müslüman kardeşinin amellerini en güzel şekilde yorumla. Müslüman kardeşinden işittiğin söz güzele yorumlana-bildiği müddetçe kötü zanda bulunma!”¹⁷⁰

¹⁶⁹ Muheccetu’l-Beyza c.5, s.269.

¹⁷⁰ Usul-u Kafi c.2, töhmet ve kötü zan, Hadis,3. Buna benzer bir hadis yine Nehcü’l-Belaga’da az bir farklılıkla gelmiştir. (Kısa sözler; 360).

Her halükarda İslam'ın bu emri, insanların toplumsal yaşantıları hakkındaki düşünülmesi gereken en kapsamlı ve en mükemmel emirlerdendir. Böylece emniyet toplum içinde sağlanmış olacaktır ki, ilerdeki konularımızda buna değineceğiz.

Daha sonraki emirde “kusur aramaktan” sakınma meselesini açıklanarak şöyle buyrulmaktadır:

“Asla birbirinizin gizliliklerini araştırmayın...”

“Tecessus” ve “tehessus”, her iki kelime anlamı olarak gizlilikleri araştırmak manası taşırlar. Ancak birinci kelime genellikle olumsuz işlerde kullanılır. İkinci ise genellikle hayır işlerde kullanılır. Nitekim Hz. Yakup (a.s) evlatlarına şöyle emretti:

“Ey oğullarım! Gidin Yusuf'la kardeşinden bir haber arayın.”¹⁷¹

Aslında kötü zan, kusur aramaya ve kusur arama, gizli ayıpları ve sırları açığa çıkarmaya ve onlardan haberdar olmak da gıybet etmeye sebep olmaktadır ki, İslam dinî insanların özel yaşantısının açığa çıkarılmasına hiçbir surette ve kesinlikle izin vermemiştir ve sebep ve sonucu yasaklamıştır.

Başka bir tabirle İslam dinî kişilerin kendi özel yaşantısında her yönden güven içinde olmalarını istemiştir. Hiç kuşkusuz eğer birbirlerinin ayıpları ve eksiklerini araştırma izni verilecek olursa, bütün insanların onur ve hasiyetinin ayaklar altına alınacağı apaçık ortadır. Öyle bir cehennem olur ki, toplumun bütün fertleri onun içinde azap içinde yaşamaya başlarlar.

Hiç kuşkusuz bu emir, İslam hükümetinde istihbarat kurumlarının çeşitli komploları bastırmak için yapmış oldukları çalışmalarla çelişki içinde değildir. Ancak bunun kendisi yine onlara insanların özel yaşantısına el uzatmaya hak sağlamaz. Nitekim Allah'ın yardımıyla bu konu hakkında detaylıca açıklamada bulunacağız.

Gerçekte önceki iki emrin neticesi olan üçüncü ve son emirde şöyle buyrulmaktadır:

“Bazılarınız, bazılarınızın gıybetini etmesin...”

¹⁷¹ Yusuf, 87. Ayet.

Böylece kötü zan, kusur aramaya ve kusur arama, gizli ayıpları ve sırları açığa çıkarmaya ve onlardan haberdar olmak da gıybet etmeye sebep olmaktadır ki, İslam dinî sebep ve sonucu yasaklamıştır.

Sonra bu işin çirkinliği ve kötülüğünü tamamen yansıtmak için açık bir örnekle şöyle buyurmaktadır:

“Biriniz ölü kardeşinin etini yemeği sever mi?”

“Hiç kuşkusuz işte bundan dolayı hepiniz tiksindiniz...”

Evet! Müslüman kardeşinin haysiyeti onun bedeninin eti gibidir. Gıybet etmek ve gizli sırlarını açığa çıkarmak vesilesiyle onun haysiyetiyle oynamak, onun etini yemek gibidir. “Ölü” tabirinin kullanılması şundan dolayıdır: Gıybet, kişilerin bulunmadığı bir ortamda ve kendilerini savunamayacakları bir durumda gerçekleştiğindendir.

Bu, insanın kardeşi hakkında reva görebileceği en namert ve kötü zulümlerden birisidir.

Evet! Bu benzetme gıybetin olağanüstü çirkin günahlardan olduğunu ve onun günah olarak ne kadar büyük olduğunu beyan etmektedir.

Yine İslam kaynaklarında -ileride geleceği üzere- “gıybet” konusuna olağanüstü önem verilmiştir. İslam cezalandırma kanunlarında bu hadde varacak şekilde ağır cezalandırma çok az günahlarda bulunur.

Öyle ki bu üç günaha bulaşmış olan kimselerin konuyla ilgili ayetleri duyduktan sonra pişmanlık duyarak hatalarını telafide bulunma ihtimali verilerek ayetin sonunda onlara bir kapı açılmış ve şöyle buyrulmuştur:

“Allah’tan sakının çünkü Allah, tövbeleri çok kabul eden ve Rahimdir.”

Nükteler

1- Her Açıdan Tam Bir Sosyal Güvenlik

Yukarıdaki iki ayette bahsedilen altı husus, (Alaya alma, ayıplama, kötü lakaplar, kötü zanda bulunma, gizlilikleri araştırma ve gıybet) her ne zaman hakiki anlamda bir toplumdan uzaklaştırılacak olursa, toplum fertlerinin her açıdan haysiyeti koruma altına alınmış olur. Böylece hiç kimse başkalarını eğlence görerek, kendi egolarını tatmin etme konumuna gelmeyecek ve insanların ayıplarını ortaya döküp dil uzatmayacak ve kötü lakaplar takarak

kişilerin toplumdaki kişiliğini zedelemeyecektir.

Ne birileri hakkında kötü zanda bulunmaya hakları vardır, ne kişilerin özel hayatlarını araştırmaya hak sahibidirler ve ne de başkalarının ayıplarını diğerlerine açmaya hakları vardır.

Başka bir tabirle insanın bu kanunlar kalesinde korunması gereken dört sermayesi vardır: Can, mal, namus ve haysiyet.

Yukarıdaki ayetler ve nakledilmiş olan rivayetler kişilerin haysiyetinin onların malı ve canı gibi olduğunu hatta bazı yönlerden daha önemli olduğunu göstermektedir.

İslam dinî, Müslüman toplumunda her yönden güvenliğin hâkim olmasını istemektedir. İnsanların bedenlen birbirlerine saldırımları bir yana olsun, dil yarasından ve hatta düşüncede dahi kötülüklerden yana güvende olmalarını hedeflemiştir. İnsanlar birbirlerine karşı düşüncede dahi iftira oklarını yöneltmedikleri durumda İslam'ın istediği güvenlik sağlanmış olur, bu da mümin bir topluluktan başka bir yerde gerçekleşmesi mümkün olmayan en üst düzey bir emniyettir.

Peygamber (s.a.a) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

*"Allah Müslüman'ın kanını, malını ve haysiyetini diğerlerine haram kılmıştır ve yine onun hakkında kötü düşünmeyi de haram kılmıştır."*¹⁷²

Kötü zanda bulunmak, sadece karşı tarafa zarar ve hasiyetine darbe indirmekle kalmayıp, bilakis onun sahibi için de çok büyük bir beladır; çünkü onu insanlarla işbirliğinden ve toplumsal işlerden alıkoymasına neden olacaktır. Bir dünya yalnızlık, korku, dehşet ve inzivayla baş başa bırakacaktır. Nitekim Hz. Emirülmüminin Ali'den (a.s) nakledilen bir rivayette şöyle buyrulmuştur:

*"Her kim, (diğerleri hakkında) kendi (kötü) zannını iyiye çevirmezse, bütün herkesten korkar ve dehşete kapılır!"*¹⁷³

Başka bir tabirle: İnsanın yaşantısını hayvanlardan ayırtan ve onu yücel-

¹⁷² Muheccetu'l-Beyza c.5, s.268.

¹⁷³ Gururu'l-Hikem s.697, Hadis, 5333.

tip değer katan ve tekâmüle götüren şey, toplumsal işbirliği ve yardımlaşmadır. Bunun gerçekleşmesi ise, toplum içinde hoşgörü ve itimat olayının köklü olmasına bağlıdır. Oysaki kötü zan, bu itimadin temel direklerini sarsmaktadır. Toplum arasındaki birlik ve yardımlaşma duygularını zayıflatmaktadır.

Sadece kötü zan değil, gizlilikleri araştırma ve gıybet de aynı bu durumdadır.

İyimserlikten uzak olan kimseler, bütün her şeyden yana korku içindedirler. Can alıcı tedirginlik onların ruhlarının derinliklerine kadar işlemiştir. Ne kendileri için dert ortağı bulamaya kadirlerdir, ne toplumsal faaliyetlerde bulunmak için ortak ve yardımcı bulabilirler ve ne de kötü günde yanlarında olacak arkadaşları vardır.

Dikkat edilecek nükte şu ki; Yine burada zandan maksadın, kanıtsız tahminler olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Dolayısıyla bazı durumlarda zan bir delile dayalı ise, yani muteber zan olursa, yukarıdaki hükümden müstesnadır. Örneğin iki kişinin şahitliğinden meydana gelen zan gibi durumlar.

2- Başkalarının Ayıplarını Aramayın!

Kur'ân-ı Kerim'in bu ayetinde de gördüğümüz gibi başkalarının ayıplarını aramak açık bir şekilde yasaklanmıştır. Bu hususta herhangi bir şartın konulmaması başkalarının kusurlarını açmanın günah olduğunu göstermektedir. Ayetle bağlantılı olan iç ve dış deliller de bu hükmün kişilerin şahsi hayatı ile ilgili olduğunu ve toplumsal hayatta insanların kaderini belirleyecek derecede önemli olmayan durumları da kapsadığını göstermektedir.

Ancak öyle ki, bir kişinin davranış ve tutumları toplumu ve diğer kimseleri ciddi anlamda etkileyecekse durum değişmektedir. Peygamber (s.a.a) de istihbarat amacıyla toplumu etkileyecek olaylardan haberdar olmak için "Gözler" denilen bazı kişileri görevlendirmekteydi. Müslüman topluluğu, kader niteliğinde olan yurt içi ve yurt dışı tehlikelerden haberdar etmek için bilgi toplamaktaydılar.

İşte bu yüzden İslam hükümeti olan bitenden haberdar olabilmek için istihbarat elemanları bulundurabilir veya geniş ve yaygın bir istihbarat teşkilatı kurabilir. Bu teşkilat toplumun güvenliğini sarsacak her türlü tehlikeyi,

hatta kişilerin özel hayatını bile takip altına alabilirler.

Bununla birlikte bütün bunların İslam'ın bu asil kanunun ayaklar altına alınması için bir bahane olmaması gerekir. “Komplo” veya “emniyet ihlali” bahanelerine sığınarak insanların özel hayatına saldırılmamalı, mektupları açılmamalı, telefonları dinlenmemeli ve olur olmaz bir vakitte evlere girilmemelidir.

Kısacası, “insanların ayıplarını aramak” konusu ile toplumun güvenliği için bilgi toplamak konusu arasında zarif bir sınır vardır. Toplumsal işlerle görevli olan kişilerin bu sınıra dikkat etmesi gerekmektedir. Böylece hem insanların sırları korunmuş olur hem de İslam hükümetinin varlığı ve toplum tehlikeye düşmez.

3- Gıybet En Büyük Günahlardandır

Önceden de belirttiğimiz gibi kişinin haysiyeti onun en büyük sermayesidir. Haysiyetin tehlikeye düşmesi canın tehlikeye düşmesi gibidir. Bazen haysiyete saldırmak, kişinin kendisine saldırmaktan daha önemli sayılmaktadır. İşte bu yüzden bazen bu günah adam öldürmekten de daha ağır olur.

Gıybetin haram edilmesinin felsefelerinden biri işte bu büyük sermayenin korunması ve insanların saygınlığını yitirmemesi, hasiyetine leke gelmemesidir. Bu konuyu İslam dinî olağanüstü bir ehemmiyetle önemsemekte ve üzerinde durmaktadır.

Diğer bir husus da gıybetin insanlara karşı kötü bir “ön yargı” oluşturmamasıdır. Gıybet toplumsal bağları gevşetir, güveni yok eder ve yardımlaşma temellerini sarsar.

Bilindiği üzere İslam dinî İslam toplumunun birliği ve vahdeti hususunda ve onun sağlamlığı ve birlikteliği için olağanüstü bir ehemmiyetle ona yaklaşmaktadır. Bu birlik ve bütünlüğü sağlamlaştıran bütün her şey, İslam dininin benimsediği ve alaka duyduğu şeyler arasındadır ve onu zayıf ve düşkün kılacak her şeye karşı da nefretle bakmaktadır. Gıybet ise bu temelleri zayıflatan en önemli unsurlardandır.

Bunların yanı sıra gıybet, kin ve düşmanlık tohumlarını kalplere serper. Kimi zaman da kan dökülmesine neden olacak ve katliamlara sebebiyet verecek tartışmaların ana kaynağı olur.

Özetle: İslam dininde gıybet, en büyük günahlardan biri sayılmışsa, onun ferdi ve toplumsal kötü etkilerinden dolayıdır.

İslam kaynaklarında çok korkutucu tabirler bu hususta rivayet edilmiştir. Bunlardan bir kısmını örnek olarak aşağıda zikredeceğiz; Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“İnsanın faizden elde ettiği bir dirhem, Allah katında günahı otuz altı zinadan daha büyüktür! Her faizden daha büyük olan ise, Müslüman kimsenin hasiyeti ve onurudur”¹⁷⁴

Bu mukayese, “zina” suçunun ne kadar çirkin ve kötü olduğundan dolayıdır ve bu günah Allah hakkındandır. Fakat “faiz yeme” ve ondan daha kötüsü insanların hasiyet ve onurunu gıybet etme yolu veya diğer bir şeyle kırmak kul hakkına girer.

Bir rivayette şöyle geçer: Bir gün Peygamber (s.a.a) yüksek sesle hutbe okuyarak şöyle feryat etmiştir:

“Ey diliyle iman edip kalbiyle iman etmeyen topluluk! Müslümanların gıybetini etmeyin. Onların ayıplarını araştırmayın. Artık kim din kardeşinin gizli ayıplarını araştırırsa Allah kendisinin sırlarını ortaya çıkarır ve kendi evinde onu rezil eder!”¹⁷⁵

Başka bir rivayette Allah’ın Hz. Musa’ya (a.s) şöyle vahyettiği geçmektedir:

“Yaptığı gıybetten tövbe ederek ölen bir kimse cennete en son girecek kişidir. Gıybet etmekte ısrarcı olan kimse ise cehenneme girecek ilk kişidir!”¹⁷⁶

Yine Peygamber (s.a.a) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Gıybetin Müslümanın dinindeki gösterdiği etki, cüzzam hastalığının bedende gösterdiği etkiden daha hızlıdır!”¹⁷⁷

¹⁷⁴ Muheccetu’l-Beyza c.5, s.253

¹⁷⁵ Muheccetu’l-Beyza c.5, s.252

¹⁷⁶ Muheccetu’l-Beyza c.5, s.252

¹⁷⁷ Usul-u Kafi c.2, Hadis;1.

Cüzzam hastalığı nasıl insan bedenini yiyip bitiriyorsa, gıybet de insanın imanını süratle yiyip bitirmektedir. Gıybetin ana sebepleri haset ve çeke-memezlik, tekebbür, cimrilik, kin ve intikam alma duygusu ve kendini beğenmişlik gibi çirkin ve kınanmış sıfatlardan meydana geldiği göz önünde bulundurulacak olursa, Müslümanların onur ve haysiyetini ortadan kaldıran gıybet hakkında, neden böylesine insanın imanını yiyip bitirdiğini anlamak da kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Bu hususta İslam kaynaklarında birçok rivayetler vardır. Biz burada on-lardan birini İmam Cafer Sadık'tan (a.s) naklederek, bu konuyu sonlandır-mak istiyoruz. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Her kim bir mümini insanların gözünden düşürmek kastıyla onun ayıbını orta-ya çıkarır veya haysiyet ve onurunu zedelemek için bir söz söylerse, Allah onu kendi velayeti altından çıkarır ve şeytanın velayeti altına sokar. Ancak şeytan da onu kendi velayeti altına kabul etmez.”¹⁷⁸

İnsanı derinden sarsan bu sözler ve vurgulamalar, İslam dininin mümi-nin toplum içerisindeki haysiyet ve onuru korumak amacıyla göstermiş ol-duğu fevkalade önemden dolayıdır. Yine gıybetin toplum birliğini ve karşılıklı güveni yıkıcı etkisinden dolayıdır ki, karşılıklı itimatın sarsılmasına ve kalple-rin karşılıklı olan bağ ve sevginin azalmasına neden olduğundandır. Bundan daha kötüsü ise, gıybet toplum arasında kin ve düşmanlık ateşinin yüksel-mesine, nifak ve kötülüklerin yayılmasına ve düşmanlıkların derinleşmesine sebebiyet vermektedir. Çünkü gıybet yoluyla insanların saklı ayıpları mey-dana çıkacak olursa, günahın büyüklüğü gözler önünde küçülür ve insanların ona mürtekip olmaları daha kolay bir hal alır.

4- Gıybetin Anlamı

Gıybet, isminden de belli olduğu üzere şudur: bir kimsenin gıyabında bir söz söylenmesi neticesinde onun ayıplarından bir ayıbın ortaya çıkmasıdır. Bu ayıp ve eksiklik cismi, ahlakî, onun sözü veya amelinde olabilir ve hatta onu ilgilendiren işlerde de olabilir, örneğin elbisesinde, hanımında, kendi evinde ve evlatlarında ve buna benzeri şeylerde olması mümkündür.

¹⁷⁸ Veasilu's-Şia c.8 Bab, 157 hadis,2 s.608.

Dolayısıyla eğer bir kimse diğer birinin zahiri ve herkesçe bilinen sıfatlarını açıklayacak olursa gıybet değildir. Eğer aşağılama ve ayıplama maksadı varsa, böyle durumlar da harama girer. Örneğin birini aşağılamak kastıyla şöyle derse; o kör kimse veya o kısa boylu veyahutsa o siyah derili!

Dolayısıyla her türlü saklı ayıpların her ne amaçla açığa çıkması sağlanırsa, gıybet ve haramdır. Ortada olan ve aşikâr olan ayıplar ise, eğer aşağılamak maksadıyla söylenecek olursa, o da haramdır. İster bunu gıybetin mefhumunda bilelim veya isterse bilmeyelim.

Bu durum veya sıfatların hepsi, gerçekten karşı tarafta bulunduğu durumlardadır. Ancak eğer hiçbir sıfat yoksa bu konu “iftira”ya girer. Onun günahı da kat-kat daha ağır ve daha şiddetlidir.

İmam Caferi Sadık (a.s) bir hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır:

“Gıybet, Allah’ın Müslüman kardeşinin hakkında sakladığı şeyi söylemendir. Ancak zahiri işlerde, örneğin hiddetli veya aceleci olmak gibi şeyler gıybeteye girmez. Fakat iftira onda olmayan bir şeyi söylemendir.”¹⁷⁹

Bundan da anlaşılacağı üzere bazı kimselerinin gıybet hakkında öne sürdükleri avamca bahane ve mazeretleri kabul edilebilir değildir. Örneğin bazen gıybet eden kimse şöyle demektedir: bu gıybet değildir, bilakis onun sıfatıdır! Oysaki eğer onun sıfatı olmazsa, iftiraya girer zaten, gıybeteye değil.

Veyahut şöyle denir: Ben bu sözümü onun yanında da söylerim. Oysaki karşı tarafın yanında aynı söz söyleme gücü, sadece gıybet günahının şiddetini azaltmak bir kenara, tam aksine eziyet etmeye girdiğinden dolayı, daha ağır bir günahın altına girmiş olur.

5- Gıybetin Tedavisi ve Tövbesi

Gıybet birçok kötü sıfatlar gibi, zamanla yavaş-yavaş insanın ruhunun derinliklerine kadar işleyen ruhsal bir hastalık haline gelir. Öyle bir durum alır ki, gıybet eden kimse artık kendi yapmış olduğu bu işten lezzet almaya başlar. Sürekli olarak başkalarının haysiyet ve onurunu zedelemekten dolayı kendisini razı ve hoşnut kılmaya başlar. Bu da ahlakî olarak bu hastalığın en tehlikeli ve şiddetli merhalesidir.

¹⁷⁹ Usul-u Kafi c.2, Gıybet ve İftira bab-ı, Hadis, 7.

İşte burada gıybet eden kimse, her şeyden önce kendi ruhunun derinliklerine kadar işlemiş olan bu hastalığı gidermek için, gıybetin nereden kaynaklandığı ve gıybetin içteki tedavi şekillerini araştırması gerekir. Bunun başlıca sebepleri, cimrilik, çekememezlik, kin gütme, düşmanlık ve kendini beğenmişlik duygusu ve hislerinden kaynaklanmaktadır.

Bu çirkin sıfatın insana getireceği kötü sonuç ve akıbeti hakkında tefekkür etme ve ders çıkarma ve nefsi terbiye etme yoluyla bu çirkin ve kokuşmuş sıfatı can ve ruhundan atması gerekmektedir. Böylece dilini kirli gıybet suçundan koruması mümkün olur.

Daha sonra tövbe yoluna başvurulmalıdır. Öyle ki, gıybetin bir boyutu “kul hakkı olduğundan dolayı, eğer gıybet edilenlere ulaşmak mümkünse ve yeni sorun ve sıkıntıların baş göstermeyeceği bilirse, ondan üstü kapalı bile olsa özür dilemelidir. Örneğin şöyle diyebilir; “ben cahillik ve bilgisizliğimden dolayı bazen sizin gıybetinizde bulundum, beni affedin.” Daha fazla detaylara inerek, yeni bir takım sıkıntıları doğurmaması gerekir.

Eğer gıybetinde bulunduğu kimseye ulaşma imkânı yoksa veya dünyadan göçmüş ise, onun için Allah’tan bağışlanmada bulunmalı ve onun hakkında hayır işlerde bulunmalıdır. Belki böylece yapmış olduklarının bereketiyle Yüce Allah onu bağışlar ve karşı tarafı razı kılar.

6- İstisnai Durumlar

Gıybet hakkına son söz; Gıybet konusu tıpkı diğer konularda olduğu üzere istisna içermektedir. Şöyle ki, bazen eş seçimi durumunda kalındığında veya kendisi için iş ortağı aramak durumunda kaldığında veyahut birisi onunla bir konu hakkında istişare etmek istediğinde ki, meşverette emanete riayet etme hususu İslam’ın kesin bir kanunudur, eğer karşı taraf hakkında bildiği bir eksiklik veya ayıp varsa söylemesi gerekir. Amaç bir Müslümanın kandırılmasını ve zarara uğramasını engellemektir. Böylesi bir gıybetin, böyle bir niyetle yapılması haram değildir.

Aynı şekilde, çok daha önemli hedefler hususlarında, örneğin meşveret amacı için içinde olur veya bir hakkın alınması söz konusu olur veyahutta bir zulmün önünün alınması durumlarında iş değişir.

Hiç kuşkusuz, açık ve aleni bir şekilde günah işleyen, tabiri yerindeyse “günahları açıkça yapan” bir kimse, gıybet konusunun dışında kalır. Eğer

arkasından onun günahları söylenecek olunursa, sakıncası yoktur. Ancak dikkat edilecek husus şu ki, bu hüküm sadece açık bir şekilde yapmış olduğu günahı kapsar.

Bu konuya da dikkat edilmesi gerekir; Sadece gıybet etmek haram değildir. Bilakis gıybeti dinlemek ve gıybet edilen meclislerde oturmak da başlı başına bir günahdır. Bilakis rivayet edilen bir takım hadislerle göre Müslümanların gıybeti engellemeleri vaciptir. Yani gıybeti edilen kimseyi savunmaları gerekmektedir. Haysiyet ve onuru zedelenmek istenilen Müslüman kardeşinin yardımına koşmalıdır. Bu ahlakî değerlere sahip çıkan ve bunları tam anlamıyla uygulayan toplum ne de güzeldir!!

5.

Takva, İnsani Değerlerin En Büyüğü!

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿13﴾

Tercüme

“Ey insanlar! Şüphesiz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için, sizi soylara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz (bunlar üstünlük ölçüsü değildir), Allah katında en üstününüz, en çok takva sahibi olanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, haberdar olandır.”

Tefsir

Önceki ayetlerde mümin tabiri ile birçok ayette hitap edilerek “imanlı bir toplumu” tehlikeye düşürecek çeşitli konular ele alınmış ve müminler bunlardan menedilmiştir.

Ama bu ayette bütün insanlığa seslenilerek düzeni sağlayan en önemli temel unsurdan bahsedilmekte ve yalan değerler karşısında hakiki insani değerler ortaya koyulmaktadır. Ayet-i Kerime’de şöyle buyrulmaktadır:

“Ey insanlar! Şüphesiz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için, sizi soylara ve kabilelere ayırdık...”

İnsanların bir erkek ve dişiden yaratılmasından kasıt soylarının Âdem ve Havva’ya (Allah’ın selamı o ikisine olsun) dönmesidir. Dolayısıyla kök, nesep ve kabile yönünden bir olan insanların birbirlerine üstünlük taslamasının bir anlamı yoktur. Eğer Allah her kabile ve taifeye ayrı bir özellik vermişse bu, o toplumların yaşam düzeninin korunması içindir. Çünkü aralarındaki farklılıklar birbirlerini tanıyabilmelerini sağlamaktadır. İnsanların birbirlerini tanımalarının mümkün olmadığı bir durumda, toplumsal bir düzen kurmaları mümkün olmazdı. Eğer bütün insanlar bir şekil ve simaya sahip olsaydılar veya tamamen birbirlerine benzeseydiler, büyük bir keşmekeş ve kargaşa bütün insanlık âlemini baştanbaşa sarardı.

Bu arada “Şe’b” kelimesinin çoğulu olan “Şu’ub” sözcüğünün anlamı “büyük insanlar topluluğu” olarak geçmektedir. “Kabile” kelimesinin çoğulu olan “Kaba’il” sözcüğüyle arasında ne gibi fark vardır? Müfessirler bu hususta farklı görüşlere sahiptirler:

Bir kısmı şöyle demiştir: “Şu’ub” kelimesi anlam olarak “Kaba’il” sözcüğünden daha geniştir. Nitekim günümüzde “Şu’ub” sözcüğü bir “Millet” hakkında kullanılmaktadır.

Diğer bir kısmı, “Şu’ub” sözcüğü “Acem Taifeleri” ve “Kaba’il” kelimesi de “Arap Taifeleri” için kullanılmaktadır, demişlerdir.

Bilahare bazıları da “Şu’ub” sözcüğünü insanın coğrafi olarak bir bölgeye olan bağlantısıyla alakalı olarak değerlendirmiş ve “Kaba’il” sözcüğünü ise insanların ırk ve kan bağlarına ait olduğunu öne sürmüşlerdir.

Ancak birinci tefsirin diğerlerinden daha münasip olduğu görülmektedir.

Her halükarda Kur'ân-ı Kerim'de cahiliye döneminde en büyük üstünlük taslama malzemesi olan kabilecilik ve ırkçılık düşüncelerini devre dışı bıraktıktan sonra asıl değer ölçüsüne şöyle değinilmektedir:

“Şüphesiz, Allah katında en üstününüz, en çok takva sahibi olanınızdır...”

Böylece zahirî ve maddî bütün üstünlüklerin üzerine kırmızı çizgi çekilmiş ve asıl hakikatin takva ve Allah'tan korkma konusu olduğuna yer verilerek şöyle buyrulmuştur: Allah-u Teâlâ'ya yakınlaşmak ve mukaddes dergâhına yakın olmak için hiçbir üstünlük takvadan daha etkili değildir.

Öyle ki, takva ruhani ve bâtını bir sıfat olduğundan dolayı her şeyden önce insanın kalbine ve canına yerleşmesi gerekir. İşte bu yüzden takva iddiasında bulunan birçok kimse olabilir, ancak takva sıfatına gerçekten bürünmüş olanlar azdır. Ayetin sonunda şöyle buyrulmuştur:

“Şüphesiz Allah bilendir, haberdar olandır.”

Takva sahiplerini çok iyi tanımakta ve onların takvalarından, niyetlerindeki ihlâstan ve kalplerindeki sefa ve paklıktan haberdardır. Onlara kendi ilmi üzere değer verip mükâfatlandırır ve yalan yere takva iddiasında bulunanları tanır ve azaplandırır.

Nükteler

1- Gerçek Değerler ve Sahte Değerler!

Şüphesiz her insan, yaratılış gereği değerli ve iftihar sahibi bir varlık olmak ister. Bu nedenle bütün varlığıyla bu değerleri kazanıp elde etmeye çalışır.

Ancak değeri tanıma ölçüsü, kültürlerin farklılığına göre değişmektedir. Bazen de sahte değerler gerçek değerlerin yerine geçmektedir.

Bazıları, “tanınmış ve itibarı olan bir kabileye” nispet edilmeyi kendisinin gerçek değeri sanmaktadır. Bu nedenle kendi kabile ve taifesinin üstünlük ve başarısı için çabalayıp çırpınmaktadır. Onu yücelterek, kendisini de ona müntesip olduğundan böylece yüceltip yükselttiğini zanneder.

Özellikle cahiliye dönemindeki kabileler arasında soy-sop ve kabilecilik üstünlüğü en yaygın üstünlük nedenleri olarak bilinmekteydi. Öyle ki, her kabile kendini “üstün kabile” ve her ırk kendini “üstün ırk” olarak görmekte

ve böyle saymaktaydı. Ne yazık ki, bu düşüncenin uzantısı henüz bazı kişi ve toplumlardan henüz yok olmamış ve bilakis ruhlarına işlemiştir ve kalplerinin derinliğinde yerini korumaktadır.

Bazıları da mal, servet, saray, hizmetçi ve benzeri şeylere sahip olmayı değer ölçüsü olarak görmektedirler ve sürekli olarak bunlar için çabalayıp çalışmaktadırlar. Ama diğer bir topluluk da siyasi ve toplumsal makamlarda koltuk sahibi olmayı kendileri için üstünlük ve şahsiyetlerinin yüceliği olarak değerlendirmektedirler.

İşte bu şekilde her bir kesim ve topluluk kendine bir yol çizmiş ve bir değere inanarak onu kendileri için değer ölçüsü olarak bilmişlerdir.

Ancak öyle ki, bunların tamamı bitip gidecek maddî ve geçici şeylerdir. Dolayısıyla İslam gibi semavi bir din, bu değer ölçülerini kesinlikle onaylamamaktadır. Bu nedenle bu sahte değerlerin üzerine iptal damgası vurmuş ve insanın gerçek değerinin onun kişiliğinde, takvasında ve sözüne bağlılığında ve kalp temizliğinde olduğunu vurgulamıştır. Hatta öyle ki, ilim gibi önemli konuda bile eğer takva ve ahlakî değerler göz ardı edilmişse İslam’a göre hiçbir değeri yoktur.

Şaşırilacak şey şu ki, Kur’ân-ı Kerim öyle bir zaman ve mekânda nazil oldu ki, bütün değerlerin en üstünü “Kabile” değeri idi. Ancak bu yapmacık put kırılıp darmadağın oldu ve insanı “kan”, “kabile”, “renk”, “ırk”, “mal”, “makam” ve “servet” gibi bütün esaretlerden kurtardı. Onun kendi içindeki mücevheri, üstün makamını ve kalbindeki sefa ve paklığı bulması için ona kılavuzluk yaptı.

İlginç olan şu ki; Bu ayet hakkında nakledilen nüzul sebeplerinden biri, bu İslami emrin derin nüktelerini ortaya koymaktadır. Bunlardan biri şöyledir; “Mekke’nin fethi” olayından sonra Peygamber (s.a.a) ezan okunmasını istedi. Bilal Kâbe’nin üzerine çıkarak ezan okudu. Esir olduktan sonra özgür bırakılan Ettab b. Esid şöyle dedi: “Allah’a şükrederim ki, babamın canını aldı da böyle bir gün görmek ona nasip olmadı!” Yine Haris b. Hişam şöyle dedi: “Acaba Resulullah (s.a.a) bu “siyah karga”dan başka birini bulamadı mı?!” Ardından yukarıdaki ayet nazil oldu ve gerçek değer ölçüsünü beyan etti.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Ruhû’l-Beyan c.9 s.90, Yine Kurtubi Tefsirinde bu nüzul sebepleri gelmiştir, c.9 s.616.

Bir diğerk grup şöyle demişlerdir: Ayet, Peygamber'in bir kızı mevaliden olan (mevali kölelikten kurtulanlara veya Arap olmayanlara deniliyordu) birisine vermek istediğinde nazil oldu. Onlar şaşırarak, Peygamber'e şöyle dediler: "Ya Resulullah! (s.a.a) Kızlarımızı mevalilere vermemizi mi istiyor-sun?!" Ayet nazil olarak, onların bu batıl hurafe dolu düşüncelerinin üzerine kırmızı çizgi çekti.¹⁸¹

Peygamber'den nakledilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: Pey-gamber (s.a.a) bir gün Mekke şehrinde halka şöyle bir hutbede bulundu:

"Ey insanlar! Allah sizden cahiliyet lekesini ve babalarınız ve atalarınız ile övünmeyi kaldırdı. İnsanlar iki gruptur; ya hayırsever, takvalı ve Allah katında değerli veya kötü, bedbaht ve Allah katında aşağılıktır. Bütün insan-lar Âdem evladıdır ve Allah Âdem'i topraktan yarattı. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Ey insanlar! Şüphesiz, sizi bir erkekle bir diğiden yarattık ve birbirinizle ta-nışmanız için, sizi soylara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz (bunlar üstünlük öl-çüsü değildir), Allah katında en üstününüz, en çok takva sahibi olanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, haberdar olandır."¹⁸²

Taberi'nin "Adabu'n-Nüfus" kitabında şöyle geçer: Peygamber (s.a.a) Mina'da bir devenin üzerinden insanlara şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Biliniz ki, Rabbiniz birdir. Atanız birdir. Ne Arap'ın Acem'e bir üs-tünlüğü vardır ne de Acem'in Arap'a. Ne zencinin buğday tenliye bir üstünlüğü vardır ne de buğday tenlinin zenciye. Üstünlük takva iledir. İlahi emri size ulaştırdım mı?"

Oradaki herkes "Evet" dedi. Sonra peygamber (s.a.a) "Burada bulunan-lar bulunmayanlara bu sözü iletinler" diye buyurdu.¹⁸³

¹⁸¹ Ruhul-Beyan c.9 s.90, Yine Kurtubi Tefsirinde bu nüzul sebepleri gelmiştir, c.9 s.616.

¹⁸² Kurtubi Tefsiri c.9, s.6161.

¹⁸³ Kurtubi Tefsiri c.9, s.6162- Bu rivayetteki "ahmer" tabirinin anlamı kızıl derili değıl-dir. Bilakis buğday tenlidir ki, çünkü o mntıkadaki birçok kimseler böyle idiler. Yine rivayetlerde "ahmer" kelimesi buğday anlamında da kullanılmıştır.

Ancak ilginç olan şu ki, bu detaylı, kapsamlı ve üstün öğretilere rağmen henüz bile bir takım Müslümanlar yine “ırk”, “kan” ve “dil” üzerinde durmaktadırlar. Hatta onlardan birinde bir olmalarını İslami kardeşliğe ve din kardeşliğine tercih etmektedirler. Cahiliyet taassubunu yeniden canlandırmak istemektedirler. Fakat bundan birçok ağır darbeler yemelerine rağmen, yine de bu uykudan uyanarak İslam hükümlerine tekrar dönmek niyetinde değiller! Allah hepimizi cahiliyet taassuplarından korusun.

İslam, Dünya Müslümanlarını hangi ırktan, hangi kavimden, hangi bölgeden olursa olsun bir bayrak altında toplamak istemiştir. “Cahiliyet taassubu” karşısında, her durum ve şekliyle savaşmıştır. Ne kavim ve ırkçılık bayrağı ve ne de bir başka bayrak altında, çünkü İslam asla dar ve sınırlı görüşleri kabul etmemiştir. Bunların hepsini de kuruntu ve asılsız sözler olarak görmektedir. Hatta bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.a) cahiliyet taassubu hakkında şöyle buyurmuştur:

“Onu terk edin çünkü o nefret edilecek bir şeydir.”

Ancak neden bu çirkin ve nefret uyandıran düşünce henüz kendine zahirde Müslüman adını takan ve Kur’ân ve İslam’ın din kardeşliğinden dem vuran bir topluluğun ilgisini çekmemektedir?

Acaba malum değil mi?

İslam öğretileri ışığında “Allah katında en üstününüz, en çok takva sahibi olanınızdır.” ayetinin esas alınması ve gerçek değer olarak bilinmesi ne kadar güzel olur! Mal, mülk, servet, ırk, bölgesel üstünlükler ve tabakalar gibi yalancı değerlerin ortadan kalkması ne kadar da güzel olurdu. Evet! İlahi takva ve içten gelen sorumluluk duyguları ve şehvani duygular karşısında dikilmek, gerçekliğin, temizliğin, hakkın, adaletin ve doğruların yanında sağlam durmak; sadece insanoğlu için bu değerler söz konusu olmalıdır ve ondan ötesi ise boştur. Ne yazık ki günümüz karışıklığının hüküm sürdüğü bugünkü toplumlar, asıl değerleri unutup, yerine yalancı değerleri koymuşlardır.

Cahiliyet “ata, mal ve evlatlarla övünme” değerleri düzeni üzerine kurulu olan bir nizamdı. Bu düzende bir takım kimseler çapulcu ve yağmalayıcı olarak terbiye ediliyordu. Fakat bu düzenin yıkılmasıyla birlikte, en üstün düzen olan “Allah katında en üstününüz, en çok takva sahibi olanınızdır.” nizamı yerini alarak, “Selman”, “Ebuzer”, “Ammar Yasir” ve “Mikdad” gibi

büyük insanlar yetiştirdi.

İnsan toplumlarındaki en büyük inkılâp, değerler üzerine kurulu inkılâp olup, onu asıl ve öz İslam üzerine yaşatmaktır.

Bu konuyu Peygamber’den nakledilen bir hadis-i şerifle bitirmek istiyoruz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Hepiniz Âdemoğullarısınız ve Âdem de topraktan yaratılmıştır. Atalarınızla övünmeği kesinlikle terk etmelisiniz. Aksi takdirde Allah katında pisliklerde dolaşan haşerelerden daha aşağılık olursunuz.”¹⁸⁴

2- Takvanın Hakikati

Kur’ân-ı Kerim, en büyük değer ölçüsünü takvaya vermiştir ve insani değer ölçüsü olarak sadece onu bilmektedir.

Bir yerde:”**...Ve azık edinin ki şüphesiz en hayırlı azık takvadır.**”¹⁸⁵

Bir diğer yerde:”**Takva elbisesi ise daha hayırlıdır.**”¹⁸⁶

Birçok ayette peygamberlerin davet esaslarından birisi “takva” olarak beyan edilmiştir. Bilahare konuyu o kadar üstün ve ileri boyutta beyan etmiştir ki, Yüce Allah’ı da “takva ehli” olarak buyurmaktadır. Ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

“**Kendisinden sakınılmaya layık olan O’dur.**”¹⁸⁷

Kur’ân-ı Kerim takvayı bütün her şeyi kapsayan ve ilim ve bilim saçan ilahi nur olarak görmektedir:

“**Allah’tan sakının ve Allah size öğretiyor.**”¹⁸⁸

¹⁸⁴ Fi Zilal, c.7 s.538.

¹⁸⁵ Bakara, 197. ayet.

¹⁸⁶ Araf, 26. ayet.

¹⁸⁷ Müddessir, 56. ayet.

İyilik ve takvayı yan yana birlikte zikretmiştir:

“İyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın.”¹⁸⁹

Adaleti yine takva ile birlikte zikretmiştir:

“Adaletli davranın. Bu, takvaya daha yakındır.”¹⁹⁰

Şimdi bu büyük manevî sermaye ve insan için en büyük iftihar sebebi olan ve bütün bu üstün değerlerin kaynağı olan takvanın hakikatinin ne olduğuna bakacağız?

Kur’ân-ı Kerim’de takvanın hakikati hakkında birçok ayetler vardır. Birçok ayette takvanın yeri kalp sayılmış ve şöyle buyrulmuştur:

“Allah onların kalplerini takva için imtihan etmiştir.”¹⁹¹

Onlar, seslerini Peygamber’in (s.a.a) karşısında kısıt ve edebe riayet edenlerdir.

Kur’ân-ı Kerim’de takva sözcüğünün karşıt anlamı olarak “fücur” sözcüğü zikredilmiştir. Nitekim Şems suresinin 8. ayetinde şöyle buyrulmaktadır:

“Sonra ona (insana) kötülüğünü ve takvasını (hayrını) ilham edene...”

Kur’ân-ı Kerim’de ihlâs ruhuna sahip, iman ve pak niyetten kaynaklanan her bir amel, takva esası üzerinde olduğu belirtilmiştir. Nitekim Tövbe suresinin 108. ayetinde değinildiği üzere münafıklar Kuba camisine karşı “Zırar” camisini yaptılar. Bu konu hakkında Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

“Şüphesiz ilk günden takva üzere kurulan mescit, içinde (namaza) durmana daha layıktır.”¹⁹²

¹⁸⁸ Bakara, 282. ayet.

¹⁸⁹ Maide, 2. ayet.

¹⁹⁰ Maide, 8. Ayet.

¹⁹¹ Hucurat, 3. Ayet.

¹⁹² Tövbe, 108. Ayet.

Bu ayetlerin genelinin içeriğinden anlaşılacağı üzere, takva imanın kalpte derinleşmesi neticesinde oluşan bir takım sorumluluk ve vazife hissidir ki, insan üzerinde hâkim olur ve insanı her türlü günah ve fücordan alıkoyar ve iyilik, temizlik ve adalete davet eder ve neticede insanın işlerini niyet, düşünce ve çirkinlikler yönünden temizler.

Bu sözcüğün kelime anlamına baktığımızda da bu sonuçla karşılaşmaktayız. Şöyle ki; Takva sözcüğü “Vigaye” kelimesindendir ve bir şeyi koruyup-kollamak için çabalamaya denir. Böyle durumlarda ise, ruhu her türlü kirlilikten koruyup-kollamaya ve bütün uzuvların Allah’ın razı olacağı işlerde kullanılmasına denir.

Bazı büyük âlimler takvanın üç merhale olduğunu söylemişlerdir:

1- Doğru inançları öğrenme yoluyla insanın kendisini ebedi azaptan korumasıdır.

2- Her türlü gûnahtan kaçınmaktır ki, bu vacibi terk etmemek ve gûnah bulaşmamak gibi bütün her şeyi kapsamaktadır.

3- İnsanın kalbini kendine meşgul edecek her türlü şeyden kaçınmak ve haktan yüz çevirmesine neden olacak her işten el çekmesidir. Bu takva düzey bakımından özel kişilerin hatta özeli özeli kimselerin takvasıdır.¹⁹³

Hz. Emirülmüminin Ali (a.s) Nehcü’l-Belağa’da takva hakkında çok etkiileyici ve can alıcı beyanlarda bulunmuştur. İmam Ali’nin (a.s) birçok hutbesi, mektupları ve kısa sözleri takva üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bir yerde takvayı günah ve kirlilik ile mukayese ederek, şöyle buyurmuştur:

“Biliniz ki, hiç kuşkusuz günahlar sahiplerinin bindiği serkeş bineğe benzer, dizginleri gevşektir ve onları cehennemin derin çukurlarında üzerlerinden savururlar! Ancak takva, sükûnetli ve rahat bir binektir. Sahipleri ona binerler ve dizginleri ellerine olur ve cennetin tam ortasına doğru sahiplerini sürüklerler!”¹⁹⁴

¹⁹³ Biharu’l-Envar, c.70, s.136.

¹⁹⁴ Nehcü’l-Belağa,16. Hutbe.

Bu zarif anlatıma göre takva, dizginleri kontrol altında tutmaya ve nefsanî istekleri kontrol etmeye ve şehvani isteklere üstün gelmeye benzetmekte ve bütün idarenin sahibine ait olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan takvadan yoksun olmak, serkeş ve asi şehvani duygu ve istekler karşısında teslim olmak ve bütün kontrolün elden gitmesi anlamındadır.

Bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:

“Allah kulları! Biliniz ki, takva sağlam bir kaledir, günah ve fücür gevşek ve savunmasız bir hisardır. O kendi sahiplerini afetlerden koruyamaz ve ona sığınana emniyet sağlayamaz! Biliniz ki, insan sadece takvayla günahların saldırısından korunabilir.”¹⁹⁵

Yine üçüncü olarak bir diğer yerde şöyle buyurmaktadır:

“İlahi takvaya sarılınız, çünkü o sağlam bir ip, sarsılmaz bir kulp ve emniyetli bir sığınaktır.”¹⁹⁶

Bu sözlerin genelinin içeriğinden, takvanın hakikati ve özü çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Şu nükteyi de unutmamak gerekir ki, takva, iman ağacının meyvesidir. İşte bu nedenden dolayı, bu büyük sermayeyi elde etmek için, imanın temellerini sağlamlaştırmak gerekir.

Hiç kuşkusuz, itaate alışkanlık için çabalamak, günahlardan sakınmak ve ahlakî programları takip etmek, takva melekesini insanın ruhunda derinleştirir ve onun sonucunda ise, yakın nuru ve imandaki şühut insanın kalbine oturur. Her ne kadar “takva ruhu” fazlalaşacak olursa, “yakın nuru” da kendiliğinden artacaktır. İşte bu yüzden İslam kaynaklarında takva derece bakımından imandan bir derece daha üstün ve diğer taraftan yakinden bir derece aşağıda sayılmaktadır!

İmam Ali b. Musa Rıza (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“İman, bir derece **“İslam”**dan üstündür ve **“takva”** bir derece

¹⁹⁵ Nehcü'l-Belağ,157. Hutbe.

¹⁹⁶ Nehcü'l-Belağ,190. Hutbe.

“**iman**”dan üstündür ve “**yakin**” bir derece “**takva**”dan üstündür. İnsanlar arasında “**yakin**”den daha az paylaşılmış bir şey yoktur!”¹⁹⁷

Bu konuyu takvanın hakikatini açıklayan meşhur bir şiir ve misalle beyan etmek istiyoruz:

Küçük ve büyük günahları terk etmelisin, işte bu takvanın kendisidir.

*Asla hiçbir günahı küçük sayma, çünkü büyük dağlar, küçük taşlardan oluşmuştur.*¹⁹⁸

6.

İslam İle İman Arasındaki Fark

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (14) إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

¹⁹⁷ Biharu'l-Envar, c. 70, s.136.

¹⁹⁸ Mecmeu'l-Beyan, c.1 (Bakara Suresinin 2. Ayetinin tefsirinde).

Tercüme

14- Bedevi Araplar “İman ettik” dediler. De ki: “Siz iman etmediniz. Ancak “Müslüman olduk” deyin. Fakat iman henüz kalplerinize girişmemiştir. Eğer Allah’a ve elçisine itaat ederseniz, O, sizin amellerinizden hiçbir şey eksiltmez. Şüphesiz, Allah çok bağışlayan ve Rahimdir.”

15- Gerçek müminler yalnız o kimselerdir ki, Allah’a ve peygamberine iman etmiş, sonra şüphe etmemiş ve mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihat etmişlerdir. İşte doğrular onlardır.

Nüzul Sebebi

Müfessirlerin çoğu bu ve bundan sonraki ayet için kısaca şöyle bir nüzul sebebi nakletmişlerdir:

Esedoğulları kabilesinden bir grup kuraklık ve kıtlık senesinde Medine’ye gelerek Peygamber’den (s.a.a) bir yardım alma ümidiyle kelimeyi şahadeti dile getirerek şöyle dediler: “Arap kabileleri bineklerine binerek seninle savaşa koyuldular. Ama bizler seninle savaşmak yerine çoluk çocuğumuzun elinden tutup sana geldik. Onlar bu sözlerle Peygamber’i (s.a.a) minnet altına koymaya çalışıyorlardı.

Bunun üzerine bu ayet ve sonraki ayet nazil olarak onların imanının zahirde olduğunu ve henüz kalplerine inmediğini bildirdi! Bunun yanı sıra, eğer iman getirseniz bile Peygamber’i minnet altında bırakmaya hakkınız yoktur, bilakis Allah’ın sizi hidayete erdirmesinden dolayı sizin üzerinizde minnet etmeğe hakkı vardır.

Tefsir

Önceki ayette insanların değer ölçüsü yani takva konusu ele alınmıştı. Öyle ki takva, iman ağacının meyvesidir. Öylesine sağlam bir imandır ki bu, kalbin derinliklerine işler. Konumuz olan bu ayetlerde imanın hakikati ele alınarak şöyle buyrulmaktadır:

“Bedevi Araplar: “İman ettik” dediler. De ki: “Siz iman etmediniz. Ancak: “Müslüman olduk” deyin. Fakat iman henüz kalplerinize girmemiştir...”

Bu ayette açıklandığı üzere İslam ile imanın farkı şudur: İslam zahiri bir kanun konumundadır ve kelime-i şahadeti getirmekle bütün herkes Müslümanlardan sayılmakta ve kendisine İslam hükümleri uygulanmaktadır.

Ancak iman insanın batınıyla ilgili bir hakikattir. Onun yeri dil ve zahir olmayıp, bilakis kalptir.

İslam dinine girmenin çeşitli sebeplerden kaynaklanması mümkündür. Hatta bazen maddî ve kişisel çıkarlar bunlardan birisi olabilir. Ancak iman etmenin kesinlikle manevî boyutu ve sebebi vardır ve ilim ve bilgiden kaynaklanmaktadır. İşte bu yüzden onun dallarında hayat bahşeden takva meyvesi bitmektedir.

Bu olay Peygamber'in beyanında açık tabirlerle şöyle açıklanmaktadır:

“İslam açık bir iştir ama imanın yeri ise kalptir.”¹⁹⁹

İmam Cafer Sadık'tan (a.s) nakledilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

“İslam ile insanın kanı korunmuş, emanetinin ona geri verilmesi şart olmuş, onunla evlenmek caiz kılınmıştır. Ancak sevap imanladır.”²⁰⁰

Yine bu nedenledir ki, bazı rivayetlerde, İslam anlam olarak sadece sözle ikrara denilmektedir. Oysaki iman, sözle ikrarın yanı sıra amelle birlikteliği gerektirdiğinden dolayı, şöyle buyrulmaktadır:

“İman ikrar ve ameldir. İslam ise amelsiz ikrardır.”²⁰¹

Bu husus başka bir tabirle İslam ve iman konusunda açıkça belirtilmiş olan bir mevzudur. Fuzeyl b. Yesar şöyle der: İmam Sadık'tan (a.s) şöyle işittim:

“İman, İslam ile ortaktır. Ama İslam, iman ile ortak değildir (yani diğer bir tabirle her mümin Müslüman'dır ama her Müslüman mümin değildir.) Hiç kuşkusuz iman kalbe yerleşendir. İslam ise nikâh, miras ve kanın korunması gibi kuralla-

¹⁹⁹ Mecmeu'l-Beyan, c.9, s.138.

²⁰⁰ Usul-u Kafi, c.2 İslam kanı korur bab-ı, hadis, 1.

²⁰¹ Usul-u Kafi, c.2 İslam kanı korur bab-ı, hadis, 2.

rın uygulanmasını gerektiren şeydir.”²⁰²

Ancak anlam yönünden var olan bu farklılık, iki sözcüğün birbiri ile karşı karşıya geldiği ve değerlendirildiği durumlardadır. Fakat her ne zaman yalnız olarak kullanılacak olurlarsa, İslam sözcüğünün anlam ve mana olarak man sözcüğü yerine kullanılması da mümkündür. Yani her iki sözcük bir anlamda kullanılabilir.

Sonra ayetin devamında şöyle devam edilmektedir:

“...Eğer Allah’a ve elçisine itaat ederseniz, O, sizin amellerinizden hiçbir şey eksiltmez.”

“Şüphesiz, Allah çok bağışlayan ve Rahimdir.”

“La yelitkum” kelimesi “Leyt” sözcüğünden türemiştir ve anlamı, “hakkından az koymamak” olarak geçmektedir.²⁰³

Son cümleler aslında Kur’ân-ı Kerim’in temel esaslarından olan, amellerin kabul şart için gerekli olan iman konusuna değinmektedir. Şöyle buyrulmaktadır: Eğer Allah’a ve Peygamber’e (s.a.a) kalpten iman ederseniz, bunun kendisi de yine Allah ve Peygamber’in (s.a.a) emirlerine itaatin bir göstergesidir. İşte o zaman yaptıklarınız değer kazanır ve Allah en küçük iyiliğinizi bile kabul eder ve mükâfatlandırır. Hatta bu imanın bereketiyle günahlarınızı da affeder. Çünkü O, çok bağışlayan ve Rahimdir.

Öyle ki, insanın batını ile ilgili olan bu iş, yani iman konusu kolayca elde edilebilecek basit bir mevzu olmadığı için bir sonraki ayette onun alametlerine değinilmektedir. Bu alametler, mümin ile Müslümanı, doğrucu ile yalancıyı ve aşk ile Peygamber’in (s.a.a) davetine lebbeyk diyenlerle can ve mal korkusuyla Müslüman olanları kolayca ayırtmaktadır:

“Gerçek Müminler yalnız o kimselerdir ki, Allah’a ve peygamberine iman etmiş, sonra şüphe etmemiş ve mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihat etmişlerdir...”

Evet! İmanın ilk alameti İslam yolunda şüphe ve iki yürekli olmamaktan

²⁰² Usul-u Kafi, c.2 İman İslam ile ortaktır bab-ı, hadis, 3.

²⁰³ Dolayısıyla yukarıdaki fiil, Ecvefi yayı olmaktadır. Her ne kadar “Velt” (Misali va-vi) de bu anlama gelse bile.

geçmektedir. İkinci alameti insanın malıyla cihat etmesidir. Hepsinden önemli olan üçüncü alameti ise nefis ile cihat etmektir.

Böylece İslam en açık ve belirgin örnek ve nişaneler üzerine durmuştur, şöyle ki; Sebat ve direniş, bir taraftan tereddüt ve şüphe etmemek, diğer taraftan mal ve canını feda ederek, çalışmak.

Nasıl olur! Mahbubunun yolunda malından ve canından geçen kimsenin kalbine iman yerleşmez?! İşte bu yüzden ayetin sonunda şöyle buyurmaktadır:

“...İşte doğru olanlar onların ta kendisidir.”

Hakiki müminler ile zahiri görünüşe göre Müslüman olmuş kimseleri tanımak için Kur’ân-ı Kerim tarafından belirtilmiş olan bu ölçü, sadece Beni Esed kabilesinin fakirlerine ait değildir ve bütün zamanlarda geçerli olan açık bir ölçüdür. Bu ölçü, hakiki müminler ile her yerde İslam’dan bahsedip kendilerini Peygamber’den alacaklı duruma getiren ama amellerinde imandan en ufak bir eser görülmeyen yalancı kimseleri ayırmaktadır.

Onların karşısında olanlar sadece iddiada bulunmamak ve beklentilerinin olmaması bir tarafa, bilakis her zaman kendilerinde kusur ve eksiklik görmüşlerdir ve diğer taraftan da fedakârlık ve özveri sahnelerinde de bütün herkesten önde olanlar işte onlardır. Eğer Kur’ân-ı Kerim’in gerçek müminleri değerlendirme ölçüsüyle bir değerlendirme yapacak ve bu ölçüyü kullanacak olursak, milyonlarca Müslümanlık iddiasında bulunan kimseden ne kadarının gerçek mümin olarak kalabileceği ve ne kadarının zahiri Müslüman olarak kalabileceği belli değildir?!

7.

Müslüman Oldunuz Diye

Minnet Altında Bırakmayın!

قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (16) ۞ يَمْنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمْنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمْنُ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (17) ۞ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (18) ۞

Tercüme

16- "De ki: Allah'a imanınızdan haber mi veriyorsunuz? Oysa Allah, göklerde ve yerde ne varsa bilir ve Allah her şeyi bilendir."

17- "Müslüman oldular diye, seni minnet altında bırakıyorlar. De ki: Müslüman olmanızdan dolayı beni minnet altında bırakmayın. Aksine, sizi imana yöneltmesiyle, Allah sizi minnet altında bırakır. Eğer (imanınız hakkında) doğru sözlüler iseniz!"

18- "Şüphesiz, Allah göklerin ve yerin gizliliklerini bilir ve Allah yaptıklarınızı görmektedir."

Nüzul Sebebi

Müfessirlerden bir grubu şöyle demişlerdir: Bu ayetlerin nazil olmasından hemen sonra bedevilerden bir grup Peygamber'in (s.a.a) huzuruna gelerek imanlarında sadık olduklarını ve içleri ile dışlarının bir olduğuna dair yemin ettiler. Bunun üzerine konumuz olan birinci ayet nazil oldu ve sizin yemininize ihtiyaç yoktur. Çünkü Allah içinizi ve dışınızı bilmektedir, diye

uyarıda bulunuldu.²⁰⁴

Tefsir

Önceki ayetlerde hakiki müminlerin alametlerine değinilmişti. Nüzul sebebinde de açıklandığı üzere bazı kimseler kalplerinde hakiki iman olduğuna dair ısrarcı bir tavır sergilemekteydiler. Kur’ân-ı Kerim’de onlar ve onlar gibi olanlar hakkında şöyle buyrulmaktadır: “İsrar ve yemine gerek yoktur. İman ve inkâr konusunda bilmelisiniz ki, herkesten önce muhatabınız her şeyden haberdar olan Allah’tır.”

Özellikle konumuz olan birinci ayette kınayıcı bir üslupla şöyle buyrulmaktadır:

“De ki: Allah’a imanınızdan haber mi veriyorsunuz? Oysa Allah, göklerde ve yerde ne varsa bilir...”

“...Ve Allah her şeyi bilendir.”

O’nun mukaddes zatı ilmin kendisidir. İlmi de zatının kendisidir. İşte bu yüzden ilmi ezeli ve ebedidir.

O’nun pak ve münezzehe mübarek zatı, bütün her yerde hazır. Atardamardan size daha yakındır. İnsan ile kalbi arasına girer. Dolayısıyla böyle bir durumda sizin iddianıza gerek yoktur. O, doğru kimseleri, yalan yere iddiada bulunanlardan çok iyi tanımaktadır. Kalplerin derinliklerinden haberdardır. Hatta bazen kendilerine bile meçhul kalan imanlarının gücü ve zaafı, O’nun yanında bellidir. Bütün bunlara rağmen, neden Allah’ı kendi imanınızdan haberdar etme gereği duyuyorsunuz?!

Daha sonra Müslümanlıklarıyla Peygamber’i (s.a.a) minnet altında bırakmak isteyen bedeviler şöyle diyorlardı: “Biz seninle barışık bir halde teslim olduk. Oysaki birçok Arap kabileleri seninle savaştılar.”

Kur’ân-ı Kerim’de onlar hakkında şöyle buyrulmaktadır:

“Müslüman oldular diye, seni minnet altında bırakıyorlar.”

“De ki: Müslüman olmanızdan dolayı beni minnet altında bırakmayın.”

²⁰⁴ Mecmeu’l-Beyan, el-Mizan, Ruhu’l-Beyan ve Kurtubi Tefsirleri.

“Aksine, sizi imana yöneltmesiyle, Allah sizi minnet altında bırakır. Eğer (imanınız hakkında) doğru sözlüler iseniz!”

Minnet -daha önce de değinildiği üzere- “menne” sözcüğündendir ve anlamak olarak, özel bir tartı aletidir ki, onunla tartı işleri gerçekleştirilir. Daha sonraları her türlü ağır ve büyük nimet hakkında kullanılmaya başlandı. Minnet iki çeşittir: Ameli yönüyle (değerli nimeti bahşetme anlamında) olursa güzeldir. Allah’ın minnetleri de bu türdendir. Ama eğer sözle gerçekleştirse, çirkin ve kötüdür ve birçok insanın minneti de bu türdendir.

İlginç olan şu ki, birinci cümlede şöyle buyrulmaktadır: Onlar İslam’a girdiler diye seni minnet altında bırakmak istiyorlar. Bu da onların iman getirme hususunda gerçekçi olmadıklarının bir diğer göstergesidir. Bilakis zahiren İslam getirmişlerdir.

Ancak ayetin sonunda şöyle buyrulmaktadır: “Eğer kendi iddianızda gerçekçiyse, Allah sizi imana yöneltmesiyle minnet altında bırakır.

Her halükarda, bu çok önemli bir konudur ve genellikle dar düşünceli kimseler, iman etmeleri ve ibadet, itaat yoluyla her türlü eksiklikten münezeh olan Yüce Allah’a, Peygamber’e ve onun vasilerine (Allah’ın selamı onların üzerine olsun) bir hizmette bulunduklarını sanarak, bir takım mükâfat beklentileri içerisine girmektedirler.

Oysaki eğer iman nuru birinin kalbine yansıyacak olur ve bu büyük başarı ona nasip olur ve böylece müminlerin saflarında yer alacak olursa, en büyük ilahi lütuf onu sarmış ve kapsamıştır.

İman, her şeyden önce varlık âlemini anlamada insana yeni bir kavrama gücü bahşetmektedir ve bencillik ve gurur perdelerini kenara iterek, insanın ufkunu açmakta ve yaratılışın eşsiz azametini onun gözüne yansıtmaktadır.

Daha sonra, onun duygularına nur ve ışık saçarak ve onları terbiye eder. İnsani değerleri onda canlandırır, onun üstün başarı kapasitesini yeşertir ve ona ilim, kudret, yiğitlik, fedakârlık, bağışlama ve ihlâsı bahşeder. O zayıf ve güçsüz insandan, güçlü ve faydalı bir insan ortaya çıkar.

Onun elinden tutarak, onu kemal basamaklarından yukarı çıkarır ve ona başarıların en üst zirvesine ulaşma iftiharını verir. Onu varlık âlemindeki var olan kanunlarla birlik içerisinde kılmış ve varlık âlemini de onun emri altına vermiştir.

Acaba bu da, Allah'ın insana sunduğu bu nimetler karşısında, insanın Peygamber'e (s.a.a) minnet koyması mıdır?!

Yine ibadet ve itaatlerin her biri kemale doğru atılan bir adımdır: kalbe sefa bahşeder, şehvani duyguları kontrol altında tutar, ihlâs ruhunu güçlendirir ve İslam toplumuna birlik-beraberlik ve vahdet, güç-kuvvet bahşeder.

Her biri eğitici büyük bir okul ve öğretici bir derstir.

İşte burada, bu nedenle insanın her sabah ve her akşam iman nimetinden dolayı şükretmesi ve her namazdan sonra secdeye giderek Allah'a bu büyük lütfünden dolayı teşekkür etmesi gerekir.

Eğer insanın Allah'a itaat ve ibadete bakış açısı bu ideoloji üzerine kurulu olacak olursa, kendisini alacaklı zannetmesi bir kenara, bilakis her zaman kendisini Allah ve Peygamber'e karşı borçlu görür ve nimetlere boğulduğunun farkında olur.

Böylece ibadetlerini istek ve aşk üzere yerine getirir, itaat yolunda canla başla çalışır. Eğer Yüce Allah ona bir mükâfat verecek olursa, bunu da kendisi için bir başka lütuf olarak görür. Güzel işlerin faydası yine insanın kendisine dönmez mi? Aslında bu başarıdan dolayı, kendisini Allah'a karşı daha fazla borçlu hisseder.

Dolayısıyla, O'nun hidayeti lütuftur. Peygamber'in (s.a.a) daveti bir diğer lütuftur ve itaat ve ibadette başarının kendisi de kat-kat bahşedilmiş bir lütuftur ve mükâfat da lütfün üzerine lütuftur!

Konumuz olan ayetlerin sonuncusu ve Hucurat Suresinin son ayetinde, yine önceki ayette geçen konunun üzerinde yoğunlaşarak, şöyle buyrulmaktadır:

“Şüphesiz, Allah göklerin ve yerin gizliliklerini bilir ve Allah yaptıklarınızı görmektedir.”

Kesinlikle mümin olduğunuza dair ısrarcı olmamanız gerekir ve yemine de gerek yoktur. O kalbinizin derinliklerinde ve orada olup bitenlerden tamamen haberdardır. O, yerin derinliklerindeki sırları ve göklerin gaybını bilir. Dolayısıyla sizin içinizde olanlardan habersiz olması mümkün müdür?

Allah'ım! Bu surede beyan olunan üstün ahlakî değerleri, kendi vücudumuzda yaşatmanın başarısını bizlere bahşet ve onun saygınlığını korumanın başarısını ver!